

Qate

kovara kulturt

Mehmet Uzun

"Guin Rişa Ari Nidîyena, Este Şikyo Piya Nidusyenû"

Martin van Eruinessen

Kurdistanê Iraqî de Cemâtêde Qizilbaş: Şebekî

Malmtsanij

Belgeyêk: "Kurd Kadınları Teali Cemiyeti Nizamnamesi

Hamdt Ozyûrt

Vîrê Sedefa Welê Bazare ra -II

Celadet Ali Bedirxan

Ferhenga Kurdi (Kurmanci)-Frenst

No:10, Zimistan, 2000

Vate

Kovara Kulturt

Hûmar:10

Zimistan, 2000

Serredaktor:

Malmîsanij

Redakstyon:

Haydar Diljen, J. İhsan Eşpar,
Malmîsanij, Mehmet Uzun

Instyattifê destpêkerdişt:

Osman Aytar, Yıldırıay Beyazgul,
Çeko, Münzûr Çem, Memo Darrêz,
Nihat Elî, Cemîl Gundogan, Lerzan Jandîl,
Huseyîn Kulu, Seyîdxan Kurij,
Robîn Rewşen, Kamer Soylemez,
Kazim Temurlenk, Şukrî Urgun

Temstikarê Almanya:

Münzûr Çem

Faks: +49 - 30 - 611 33 19

Seveta aboneytye û têkîtye (Almanya de):

Vate
Postfach: 30 21 07
10 752 Berlin/Almanya

Temstikarê Berlînt:

Aydin Bingol

Temstikarê Norveç:

M. Darrêz
Box: 2545
7001 Trondheim/NORVEÇ

Temstikarê Hollanda

Ferhad Amedî

Delfzyl Str. 81

6835 CM Arnhem/HOLLANDA

Tel: +26-323 26 95

Sertê aboneytye:

Welat	serrêk	6 aşmt
Tirkiya:	40 DM.	20 DM.
Almanya:	40 DM.	20 DM.
Swed:	250 SEK.	125 SEK.
Welatê bînî:	70 DM.	35 DM.

Vayt: 10 DM./50 SEK.

İlan:

Riperrêk: 200 DM./1000 SEK.

Nêm riperr: 100 DM./500 SEK.

Çarêgriperr: 50 DM./250 SEK.

Çap: Apec Tryck & Förlag, Stockholm

ISSN:1401-2995

Postgiro:

Kurdiska Kultur och Språkföreningen
475 16 98-4 SWEDEN

Adresa têkîtye:

Ihsan Türkan

Odd Fellowvägen 29

S-127 32 Skärholmen/SWEDEN

Tel: +46-(0)8-97 76 56

E-mail: ihsan_turkan@hotmail.com

Berpîrsiyartya her nuştt ya nuştoxt/nuştoxe bi xo ya.

TEDEYI

Wendoxan rê	3
Mehmet Uzun	
"Guîn Rîşa Arî Nidîyena, Este Şikyo Pîya Nidusyenû"	4
Martin van Bruinessen	
Kurdîstanê Îraqî de Cemâtêde Qizilbaş: Şebekî	23
Gawanê Kurdîstanî	
Dewanê Palîyî ra Di Deyîrî	35
C. Zerdeş	
Canê û Lajê Lengi	37
Roşan Lezgin	
Awê Kewserî ya Areqê To	41
Hamdi Ozyurt	
Vîrê Sedefa Welê Bazare ra -II	42
A. Heyder Sever	
Ê Min û Karaoxlanî	64
Heydo Keçanic	
Almanya	66
Mihant Licokic	
Liwe û Quling	67
Malmtsanij	
Belgeyêk: "Kurd Kadınları Teali Cemiyeti Nizamnamesi" (1919)	72
Seyidhan Kurij	
Çewlîgî ra Di Deyîrî	78
Wendoxan ra	81
Celadet Alt Bedirxan	
Ferhenga Kurdî (Kurmancî)-Frensî-X	84
Fotografê Seyid Rizayî û Tayê Dêrsimijan (1937)	89
Fîhrîstê Vateyî (Hûmar: 1-10)	92
Alfabê	96

Wendoxê delalî,

Serra 2000 amey -yan zî bi vatişo bîno ke kewto fekê herkesî "millenîumo newe ame"-. Wa xeyrêن bo, wa pîroz bo.

Sey hûmaranê bînan, heta ke ma dest ra ame ma waşt ke na hûmare de zî nuşteyanê balkêşan pêşkêşê şima bikerî. Hêviya ma esta ke goreyê zerrîya şima bê.

Wendoxê ke welat ra nusenê,

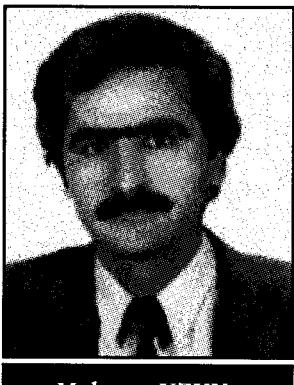
Şima bi nuşteyanê xo, ma bitaybetî (xasseten) keyfkeş kenê. Ewro ra pey zî ma pabeyê (pawibê) nuşteyanê şima yi.

Xo vîr a mekerê ke ma pîya hîna xurt î.

Vate

"GUIN RIŞYA ARI NIDIYENA, ESTE ŞIKYO PIYA NIDUSYENÜ"

75 Serrê Hereketê Şêx Seîdî

Mehmet UZUN

Serrê 2000 de hereketê Şêx Seîdî 75 serrañê xo dekena. Seke yenû zanayîş hereketê Şêx Seîdî 13ê sebata 1925î de dest pêkerd. Heta nika (inkey) hedîsî ser o xêlek çî nusîyo û munaqše bîyo. Ez hêvî kena ke 75 serreyê hereketê Şêx Seîdî de mesela ser o hera bîyerû vindertiş, zanayê û nuştoxê ma cigêrayışanê (araştırmalar) neweyan bikirî. Şêx Seîd û cengawerî mileti ma bîrî vîrardîş. Kovara ma Vate zî na mesela ser o vinderû rind benû.

No nuşte de ez wazena çend hedîseyanê ke wextê hereketê Şêx Seîdî de mintiqa Guevderî⁽¹⁾ de viyertî, ïnan (eyan) neql bikirî. Mi nê vateyî fekî çend merdiman ra girotî. Nînan ra yew merdim şîyû rehmet, ê bînî hama weş î.

Tartîxî Kurdan Fek ra Vactyeno

Kurdan mîyan de meselê tarîxî û milî ekserîyet fek ra yenî vatis. Semedo ke ziwan, nuştiş û wendîş qedexe (yasaq) yo û heto bîn ra zî zanayeyî kêm î, edetî nuştişî çinî yo, mîyanî mileti kurdan de edebîyato

-
1. Guevdere: Bénatê Palî û Dara Hêni de (Ardurêk ra heta Mîyalûn) yew mintiqa ya. Na mintiqa de xêlek dewî estî. Nê (in) dewan ra çend hebî nê yî: Ardurêk, Zuvîr, Zuwexpa, Xêdmem, Hatîyek, Puil, Siwarûn, Mirîye, Paymerg, Kirrûn, Tûnst, Pakûnî, Sersuet, Duala Corêن, Duala Cêrêن, Mîyalûn û Vindêri. Merkezi na mintiqa Ardurêk û. Tirkî ci "Gökdere" yo. Tîrkan Ardurêk kerdû "Erdürük". Guevdere/Ardurêk (Gökdere/Erdürük) nahîye ya.

fekkî raver şîyo. Şarî ma, nişenû rû hedîseyanê ke sare ra vîyertî sey destanan yewbîn rî vanû. Meseley Şêx Seîdî nînan (inîn) ra yew mesela ya. Cematan de wexto ke meseley "Şêxan" ⁽²⁾ amên orte, ê merdimê ke kewtibî mîyanî hedîseyî yan zî hema qic bî la hedîse dibi, dest pêkerdiyen yew bi yew (yo bi yo), seke merdim la derzîn a kirû, çîko sare ra vîyertibi yan zî dibi, behs kerdiyen. Namey şêxan, namey qehreman û cengaweranê ke kewtibî herbî Şêx Seîdî, kesanê ke xîyanet kerdiyi, tek bi tek namey ïnan (yin) û kerdişî ïnan ma cemât û sohbetan de musey. Ez hema panc-şesserre bîya, mi nameyê Yadîn Paşay⁽³⁾ û kesanê bînan eşnawitbi. Ez eşkena vacî ke kirdbîyayışî xo ez pê nê meselan a hîşar bîya. Û ez texmîn kena ke mintiqâ de neslî ma zaf ra tayn sey min o. Yew het ra qehremaneyê peyanî Şêx Seîdî ma de hîss û xururî kurdey virêştên, heto bîn ra zî zilm û zordareya ke Kemalî û dewleta tirkan mintiqâ de kerda, idamkerdişî Şêx Seîdî û embazanê ey, kîştişî ïnsanan, vêşnayışî dewan, ters û lerzo ke miletî ser o verdabi, qarşî (vera) dewleta tirkan ma de kîn û nefret peyda kerd. Milet çerey kerdey kemalistan xo vîr a nikerdî. Zaf merdimî bî ke zerrê ïnan (yin) ra guîn şîn û cuweka zî vatê: "*Ê ma û tirkûn hinî mumkun nîyo. Ma pîye (pê) ra este şikitû û guîn yewbînûn ra rişna. Guîn rişya arî nidîyena, este şikyo pîya nidusyenû.*"

Tayê (tayn) çî estî ke merdim wext de nivînenû, ferq nikenû, bikirû zî fehm nikenû û qîmetî ïnan nîyozanû. Mavajî hereketî Şêx Seîdî û ê kesanê ke na mesela de ca girotibi. Nê (in) merdiman ra her yew tarîxek bi. Labelê ma kesî wextê xo de aqil nikerd ke nê tarîxî fekî nê merdiman ra bigeri û biki tarîxo nuşte. Nê (in) merdimî yew xezîne bî. Ma na xezîne ra îstîfade nikerd. Nê merdiman ra zaf kesî şî rehmet. Homa rehmê xo ïnan pîyerin rî bikirû. Ewro (eyro) hama tayê hê weş i. Mi zaf girangî (reyî) tayê ïnsanan rî xeber erşawita (rusnaya), ti ra rica-minet kerdû ke tayê merdiman de qalî bikirî û vateyanê ïnan qeyd bikirî la çi heyf ke ïnan qet tawey (çîyekî) nikerd. Ez wazena tîya (itya) de reyna

-
2. Hetê Palî de, zaf ceyan de, miletî xo mîyan de hareketê Şêx Seîdî ra vatê "Meselê Şêxan" yan zî "Hedîsê Şêx Seîd Efendi".
  3. Nameyê Yadîn Paşayı yo raştin "Yadî Mehmûdî Ebbasî" yo. Hetê Palî de ti ra vatê "Yadî Mehmûdî Ebbasî", "Yadî Began" yan zî "Yadin Paşa".

zî vacî: Eger şima wazenî na xezîna vîn nîyebû, ci şima dest ra yena nika ra bikirên. Şima meşte (siba) qîmetî na xezîna bîzanî zî o wext zaf erê (berey) benû. Xora nika ra erê yo.

Çîyanê ke şima nê nuşteyî de wanenî, bi çend serrî yo ke mi fekî çend kesan ra ardî pîyeser. Tayê ci zî mi fekî baykî (bawkî, pî) xo ra neqil kerdî. Baykî mi zî ma rî tim qal kerdîyen. Apî baykî mi hereketî Şêx Seîdî de şehîd bibi. Baykî mi o wext hema panc-şeşserre bîyo. Ez bi xo nê nuşteyî de qarışî vatisî nê merdiman nibîya. İnan (yin) sinî qal kerdî, ez winî (otir) nusena. Hedîseyê û merdimê ke nê nuşteyî de ca genî mintiqâ Guevderî ra yî. Wa wendoxî bîzanî ke tayê ceyan de çîyo ke mîyanî parantezî de nusîyo, semedê weş fehmbîyayîşî mi nuştû.

Ez tayê çîyan, nameyê dewan û kesanê ke nuşte de víyerinî, Kek Arif Aydinî ra persa û ey zî nuştişê notanê binênan (dipnotlar) de mi rî xêlek ardim kerd. Kek Arif Aydin, Çewlîg ra, Mîyalûn ra dewê Vendêri ra yû. Ez Kek Arifi rî zaf sipas kena.

"ŞIMA Şİ, ŞIMA HINI PEYSER NİNİ"

Seke roportajê cêrinî ra zî fehm benû pîrik (bapîrik, bawkal) û apê Abdulmuttalîbî hereketê Şêx Seîdî de dewê Werr de şehîd bî. Çiyê ke Abdulmuttalîp tîya vanû, mi bi xo zî pîlanê dew ra zaf girangî (reyî) eşnawitî. Mi tinya çend cumleyê ke şexsîyetî insanan eleqedar kenî yan zî nuştişî ìnan munasib nîyo, tekst ra vetî. Bîye nînan ez qarîşî vatişî ey nibîya, senî ke o (wi) qalî kenû mi winî (otir) nuş.

***

Qalîkerdox: Abdulmuttalîp

Dewa ey: Ardurêk (⁴)

Tarîxê qalîkerdişî: 30.09.1994

Abdulmuttalîb: Meseley Şêx Seîdî di. Şêxûn pîyerin (pêrunî) tepşinî binî. Na rey esker yenû hetî ma ya, yenû Kurdistan. Eskerî tirkan yenû doyê (dewa) ma zî. Dewicî inê xeber ginî. Pîrikî min û yi wexto xeber genî; pîrikî mi, ded Xelîl, birey yi û torî qicûnê xwi wa reminî.

M: Pîrikî tu Mala Mistafa wû?

A: È, pîrikî mi Mala Mistafa wû. Birey yi zî Ibram Xelîl û. Pîrikî mi Mala Mistafa, malawoki (melayêko) zaf pîl ib (bi). Eger Kurdistan qezenc bikerdiyen (ser bikewtên) se wi bîn qadîyî Palî. Heta vîst çeher seatî zî qadî bi, Palî di qadîyey kerdibîya. Narey wexto gi malûn binî, pîrikî min û yi reminî şinî. Pey doyê ma di Têfkar estû. Têfkar nûmey yew mintiqa wû. Têfkar zî hem ormanî yi zaf ib hem zî yew perr sirf kerre wû. Ti ra Kerrey Sal vacîyenû. Ho serî ruey o. O Kerrey Sal yew perrî yi hetî Kuey Sipî yo yew hetî yi zî ho serî ruey o.

M: Ma zazakî di o rue ra se vûnî?

A: Ma vûnî rue.

M: Ruey çinê wo?

A: Rue, ma vûnî rue. Nîyozûn willey. Hama ma ti ra vûnî rue. Ruey

---

4. Werr: Yew dewê Palî ya. Nameyê Werr tirkî kerdû "Yoncalibayır".

ma wo, ruey Guevderî yo. Inkey ti ra vûnî "Murat Suyu" işte. Uca yew kerre, "Kerrey Sal" ti ra vûnî, estû. Biye (bê) heywûnûn çê çew nişkenû şîyerû uca. Uca di zaf çê estî gi merdim eşkenû têdi bimûnû. Inî şinî xwi uca di nimninî. Esker vêrenû yenû do (dewe). Muxtarî do Mehê Xelîfî Taharî Axê bîyû. Eskerî, muxtarî kenî rê û ti ra vûnî:

-Şû ti ra vac, qomutan vûnû "Wa bîrî teslîm bibî, nîyû ma bûnûnî yin vêşninî".

Muxtar dûnû purî (piro) şinû. Mala Mistafa û yin veynenû. Yi muxtarî ra vûnî:

-Ma nînî, şû ti ra vaci gi "Mi yi nîdfî".

M: Kûm bî eyî gi şibî Kerrey Sal?

A: Pîrikî mi Mala Mistefa û Ibram Xelîl û torî qicûnî xwi ya bî. Xwira hukmat ûmebi geyrên ci. Vatêن serebaşî (serekî) eyî bî. Ü weştiyen gi yin tepşî. Memleket di zî nûmey yin bîyû. Pîrikî mi, ez ha vûn ya, malawo pîl bîyû. Bîni qadî, heta Pali di qadîyey kerdibiya, vîst çeher seatî. Wexto gi Pali teslîm bîyû. Ibram Xelîl zî gey (ganî) bibîn nahîye muduriyê Guevderî, yûnî Ardurêkî. Wexto gi Kurdistan biqedîyen se. Çend ruecî (rojî) cuwa pey muxtarî hûney (hewna, reyna) kenî rê. Muxtar hûney şinû uca, şinû yin het. Şinû vûnû:

-Bîrên teslîm bibîyen. Suez do gi qatîyen qarışî şima nibinî. Şima sade binî mehkema kenî. Bîrên teslîm bibîyen, nîyûn bûnûnî şima vêşninî.

Qêmîşî bûnûnî xwi nibinî. Mala Mustefa û Ibram Xelîl, pîrikî min û birey xwi, vûnî "Ma şinî". Apî min Mala Mihê vatêن:

-Mi va "Bawo, apo, meşîrên! Bo şima şinî la ma hinî yewbînûn nivênenî. Şima şî, şima hinî peyser nînî." Ez kotû lakî, mi dexalet kerd. Mi kerd nikerd ez nişka vernî ci bigirî.

Vatêن:

-Yin va "Oxil, ma şinî. Ma nişêri se bûnûnî baykûnî ma vêşninî. Ma şinî teslîm binî. Muxtar ûmo vûnû 'Qomutanî suez do', tewey ma nikinî'. Mi va "De şîrên". Willey heta mi nengî zî çinê muxtarî ri û ez xeftiyû purî dî, yin niverda. Uca ra pey yi şî û şiyayîş o şiyayîş ib. Ez nişîya, ez vinderta. Senî gi şinî do, hemen yin tepşinî, erzinî xwi yo ver, benî. Yin

zî kenî torî ê dewicûnê bînûn, ê dewicîyê gi ceyûn bînûn ra dêbî arî û ardibî. In merdimî cuwar ra, dewûnî Dakûn ra, Xêdmem ra, Xeylûn ra, ê zerê ra ardibî. Pîyer merdimê belûkerdê, elebaşî bî. Pîyer dêbî arî ardibî. Dewê ma Ardurêk ra Ehmedî Emê Imûmî (Ehmedî Imûmî, Ehmedî Em ti ra vatên) bi, Xelîl Emûn bi, Mehmudî Misfey bi, pîrikî mi Mala Mistefa û dedî mi Ibram Xelîl bi. Inîn zî kenî torî ê bînûn, eyî gi dê arî ardî, pîyerin pîya kenî tîyemîyûn, ginî binî. Vîst-hîris ten ra yew qefle virazinî.

M: È dewûnî bînûn ra zî ardibî?

A: È dewûn bînûn ra zî ardibî.

M: Ti zûnî kûm dewûn ra merdimî bî?

A: È willey ez hinî eyê rind nîyozenû. Yalniz Dakûn, Xeylûn, Xêdmem, weta Çolig ra şêbî xwi ver, kûm dewûn di belûbaşlı merdim bî pîyer (pêro, heme) ardibî.

M: Yûnî ê merdimê gi kotibi hereketê Şêx Seîdî, ê merdimî dêbî arî ardibî?

A: Ister dekurî ister demekurî, kûm merdimo belûkerde, vatey yi eşirûn mîyûn di vîyerenû, dewûn mîyûn di vîyerenû, pîyer dêbî arî. Narey ûnî pîyerin şûnînî xwi ver, Kilêbûn⁽⁵⁾ ra binî Werr. Zimistûn bîyû, hetûnî Werr vor bîya. Û Werr zî biney yew dewa berz a. O zemûn dehwê eşîrey bî. Beynatey doyê ma û Parsey⁽⁶⁾ ti ra vûnî di dehwa bîya. Doyê ma û Werr û Kilêbûn dişmenî cê bî, merdimî yewbînûn ra kîstî. Wir dî hetûn ra zaf merdimî kişiyê. Dişmeney estibîya.

In merdimî berdî uca kîstî. Werr id (di) yew gueme di tek tek kîstî. Ewela pîrikî mi Mala Mistefa sungî kerdu. Esker yew in perrî guemî di yew o perrî guemî di vindertû. Narey eskerûnî bînûn zî sere ra, yi tek tek ardi û sungî kerdi, îştî (eşti) zerrê guemî. Mala Mistefa do xwi ver,

5. Kilêbûn: Yew dewê Palî ya û kîstê Werr de ya. Nameyê Kilêbûn tirkî kerdu "Köklüce" (Kileban).

6. Werr, Kilêbûn, Tui û Parsiyûn ra vanî "Parsey". Nê dewî pîyer cîranî cê yî û hê yew mintiqa di yê.

sungî kerdû. Ibram Xelîl yi dima bîyû. Ibram Xelîl dêmiş nibîyû, xwi iştû yi ser. Cuweka Ibram Xelîl zaf sungî werdibî.

M: Teber ra ardî, sungî kerdî û iştî zerrê guemî?

A: Teber ra ardî, verî berî ra. Tek tek sungî kerdî. Tabî ê bînî zî esker ho bêname di û hetahetî yin girotû. Tek tek tepşinî û benî sungî kenî. Apî mi û pîrikî mi sungî kenî, erzenî zerre û dima dewicûnê bînûn sere ra sungî kenî û erzenî zerrê guemî. Hetahetî guemî qaz (gaz) kerdû purî, adir no pa, do ra şî. Eskerî vatû qey inî hinî pîyer vêşê.

Senî gi veyninî eskerî şî, eyî gi darbê yin bineyna hama germin bîya, hama quwetê yin ra vîyerena, hama hê xwi ser o, o wextûn ûnîn gi esker şîyû, Mehmudê Misfey viciyenû teber. Mehmudî Misfey vatên:

-Mala Mistefa zî vicîya teber. Mala Mistefeyî mi ra va "Vazd şue xeber bidi dewicûn". Mi Mala Mistefa uca ca verda, vazda şîyû Werr, mi xeber dê Werricûn. Mi va eskerûn ûna ûna kerdû. Werricû va "Gêr wa geber bû". Werricî şî, o wextûn yew çûntê yi bîyû, ebê (ebaya) yi bîya, seatê yiya kuesteklî bîya, kincî yi û çinê yi bîyû; ti ra girotû, şelêno û uca mîyûnî vor id serdî ver di verdo.

Dêmek gi yi rî zî ûma wê, Mala Mistefa uca di merdû. Feqet eyî gi zerre di bî, ê bînî, Ibram Xelîl, torî zafin a hinî nieşkebî warzî wi. Zaf sungî kerdibî, darbî yin zaf girûn bî, sungîyûn ver di mendibî. Gueme vêşenû, yi zî tede vêşenî, binê adirî di mûninî. Vatên "Seki ma cenazey yin ardî, her ca pîyer esker bi, her ca eskerî dekerde bî. Pîyer vêşebî, cenazê yin pîyer bîbî şîyê. Feqet Mala Mistefa semedo gi teber a mendibîyû, wi nivêşabi". Rehmetî Mehmudî Misfey xwi resnenû Ardurêk û xeber dûnû eqrebayûnî yin. Do ra şînî cenazûnî yin ûnî, defn kenî.

M: Doyê ma ra uca kûm kişiya, kûm qedîya?

A: Doyê ma ra Xelî Emûn, pîrikî mi Mala Mistefa û Ibram Xelîl uca merdibî. Ehmedî Emê Imûmî û Mehmudî Misfey ûmê resey kîye, bî weş û war. Mehmudî Misfey hîris şes hebî sungî verdibî.(?) Hema weş

-
7. Leşê Mehmudî Misfey pîyer sungîyan ver bibî kulî. Vatên Mehmudî Misfey xo kesî het de zit nikerdiyen. Şêx Mehdî wexto ke bişîn Ardurêk tim şîn key

ib, tim ma rî qal kerdêن. Zûmey ma bi, 'emê mi yi het di bî, merdimî ma bi. Se bîyû se nibîyû tim ma rî vatêن. Hama çend serrî cuwa ver merdû. Bûnî yi serî raharê Têfkarî yo, kîştê do di, binî raharî di bi. Bûnî yi inkey ho Axê Seîdî d' o.

M: La cuwa pey se bi?

A: Cuwa pey, îste key ma surgun kerd. Qicî pîyerin, qicî Mala Mistefey û Ibrahim Xelîlî zî mîyûn di bî, torî çolix-çocixî ya surgunî Nîgde (Nîgde) kerdi. Ez rind nîyozûn yi surgunî kûmcê Nîgde kerdi. Pîrikê mi ma rî vatêن:

-Uca di yew het pîyer mihacîrî Yugoslavia bî. Ma zî dê yin het. Uca yew Riza Axa bi, yew baxçê xwi da ma. Ma baxçê yi di ca bî.

M: Eceba, cawo gi berdî kûmca wû?

A: Ez hinî rind nîyozûna kûmca wû, nînû mi vîr. Pîrikê mi vatêن:

-Tek yew lihêf ib, ma torî tîye yew aîle bî. Ma vîst ponc ruecî yew erebê astuar ser o şî hetûnî Nîgde. Ma Xarpêt ra hetûnî Nîgde pê erebê astuar a şî. Ardurêk ra hetûnî Xarpêt zî ma lingûnî xwi ser şî. Ma yew lihêf girot û berd. Ma zuwar (zor) resey Nîgde. Ma feqîrey û perîşûneya pîl dî. Hot qatî cilûnî mayê îpeklî bî. Key ma zaf rind ib.

Altûnî yin bî, çî yin bîyû. Vatêن:

-Ma berdî, kîştê mihacîrûn di yo ca da ma, yo bûn da ma, ma uca vindertî.

Vatêن:

-O yo apî mino Ebdulqadir bi, vengî yi zaf weş ib, qesîdey vatêن. Uca di yo Riza Axa bi, di hebî zî cinî yi bî. Riza Axa gueştarey (goşdareya) Ebdulqadirî kenû, vûnû "Lîya inî çi însûnî yê!" Narey ti ra hes kenû û yi benû xwi het. Wi ci rî qesîdey vûnû. Ünû yo baxçê û rez torî bûnî ya

---

Mehmudi Misfey. Şêx Mehdî, birêy Şêx Seîdî yo. Şêx Mehdî merdimko welatperwer û zanaye bi. Emrê xo dewanê Palî û Piranî de viyarna. 1969 de şî rehmet, gorrê (tirba) ey Piran de yo. Ey Palî de şubeyî TIP (Türkiye İşçi Partisi/Partiya Karkeranê Tirkîya) kerd a. Yena vatis ke Şêx Mehdî kitabî û şînrî zî nuştî. Labelê kitaban yan zî nuştayanî ey ra heta nika kesî tawê nîdîyo. Hama zî tayê vatêyê xasî yê Şêx Mehdî mîyanî milet de yenî vatis. Mavajî: "Şêx û rêx, mîr û mar, mala û mirtawa."

dûnû ci. Vûnû "Itya mi het di vindirêñ". Yo rey mi co owk dên. Mihacîrûnê Yugoslavya owkê ma birnê, owkê baxçî birnê. Baykî tu şî owk bîyarû, mihacîrî ûmey yi ser. Yi sinî gi wîye dabi yewî ri, yî pîyer remeybî. Yi nabi yin dima. Riza Axa zî ho sîyer (seyr) kenû. Riza Axayî vatû "Qirbûnî in destûnî tu bîyû! Cûmêrdî ûna yî". Uca ra wetek hinîya ma ra hes kerdîyen. Hinî hûney mihacîrû néoftê (nêhewtana) owkê ma bibirnî.

Yî di serrî uca di mendibî. Serrê hîrin id ef vicîyo.⁽⁸⁾ Ef gi vicîyenû, Riza Axa kenû nikenû, yi vûnî "Ma nivindenî, ma şinî". Nîgde ra nişinî tîrin yinî Edene. Edene ra zî yinî Dîyarbek (Diyarbakir). Dîyarbek ra zî pê lingûn yinî do. Vatêñ "Ma zaf perîşûn bî".

Narey do di her çî yin talûn kerdibi. Vatêñ "Ma ûmê do gi her yewî yo yegay ma girotû, her yewî yo bûnî ma girotû. Ma zit-bilit mendibî".

Bacîna, o wextûn zî do di dişmeney bîya. Miletê o wextûn dişmenê yewbînûn bîya.

---

8. "Gorê qanûnê ke 28ê gulane 1928 de Meclisê Miletî yê Pilî (*Büyük Millet Meclisi*) de vicîya, heme sucê edlî û sîyasî tecîl bî; surgunê ke rojawan de bî, mehkumê ke teber a bî, pîyer agêrê amê welatê xo û ocaxê xo ser." (M. Şerif Fırat, Doğu Illeri ve Varto Tarihi, beşinci baskı, Türk Kültürünu Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1983, r. 198)

"MEZELI DED XELILI HO WERI D' O"

Qalîkerdox: Hizêri Emûn⁽⁹⁾

Dewa ey: Ardurêk

Meselê Şêx Seîdî di ez hama şeş-hotserre bîya. Vatêن "Milet dest daritû wi, qarşî hukmatî vicîya". Çolîg ra bigêr heya Pali, Pîrûn (Piran), Diyarbek, ê zerê milet her ca di îsyûn kerd, da hukmat û (ri). Mintiqê Guevderî cîyer ra cuwar kot mîyûnî hedîsi. Key ma Emûn ra Ded Xel tinya bi torî eskerî Şêx Seîdî. Xelili Emûn, peynî di berd Werr di kîst û vêşna.

Ezo⁽¹⁰⁾ vûn Xelî Emûn tinya kot hedîsi mîyûn. Ded Xel hama ezeb ib. Da purî şî bi eskerê Şêxi. Şî resê Pali, hama Pali ca di teslim bi. Uca ra şî işt Xarpêtî ser. Wi binî maîyetî Şêx Şerîfî di bi. Bi eskerî Şêx Şerîfî.⁽¹¹⁾ Şêx Şerîf yo qûmandaro zaf pîl bîyû. Şinî erzinî Xarpêt ser. Uca qoxe benû girûn. Eskerî Kemalî xêlek dûnû xwi ver. Herbo girûn verî Xarpêtî di Husêníg⁽¹²⁾ ti ra vûnî yew do esta, uca benû. Husêníg di cebirxûnî hukmatî estbîyû. Inîn pîyerin tifingî surmelî û azalî hê dest

9. Hizêri Emûn (kunya de nameyê ey Aziz Uzun û) Ardurêk ra, key Emûn ra wû. Lajê Husî Emûn o. 31.01.1987 de şiyû rehmet. Homa rehmê xo ci rî bikirû. Hizêr warzay Xeylûnijan bi. Deykê ey Xeylûn ra bi. Xeylûnijî ekseriyet a hiryendê (herunda) "ez ha" de vanî "ezo". Ey zî vatêن "ezo yen", "ezo vûn" ûsn. Cuweka dewijan wexto ke yarî (henekî) kerdiyen ti ra vatêن "Ezo". "Ezo" ci rî bibi sey yew leqabî.

10. b. notê 9.

11. Şêx Şerîf: Eslî ey Tûnst ra yo. Badî şiyû Kelaxsi de ca bîyû. Şêx Şerîfî, Şêx Seîdî ra destûr girotu bîyû şex. Şêx Şerîf qumandarê Cephê Pali-Xarpêtî bi. Ey û 47 embazanê ey Mehkema Istîqlalî ya Diyarbekir de 29 hezîran 1925 de cezaya idamî girota û şew idam bîyi.

12. Husêníg: Kîstê Xarpêtî de hetê rojhilatî de yew dewa merkezî ya. Bênamey eskerî Şêx Şerîfî û eskerî dewleti de herbo pîl tîya de bîyû. Herbî Husêníg, girotişê Xarpêtî û şiktê kurdan hereketê Şêx Seîdî de, na mintiqâ de muhîm yew sefha ya. Cuweka zî ez wazena binê ser o vinderî. Nuri Dersimî nusenû ke:

"Quwetanê Şêx Şerîfî Guevdereyîjî û Yadoyî, Pali girot, torî eşîretanê mintiqâ ya 05.03.1925 de Xarpêt (Elazîz) zeft kerd.

d' ê. Eskerî hukmatî pê tuepûn (topan) a gule erzenû yin. Uca zaf herb kinî. Vatên "Verê Husênîg di vengê silehûn û tekbirûn ra tu vatêن qey erd û ezmûn rasey pîye". Ünînî çare çinî yo, çend peyê mîyûn ra vicinî, erzinî eya tuapa pîl ser. Uca çend tinî kişenî. La pêni di vengê tuep birênu. Uca ra pey erzinî cebirxûnî hukmatî ser. Yin cebirxûne nabi a (akerdbi). Dewicûn ra tayn şibî heta zerrê Xarpêtî. Vatên "Şîn dikûnûn ra biskuvîtî, încilî, şekero sur girotîyen werdên". Peynî di miletê Xarpêt qarşî yin vicîyê. Bacî şikte kuwenû yin mîyûn, gérinî a yinî. Dêkê mi vatêن:

Şarê Xarpêtî kamîlen bi torî mucâhidan. Şêx Şerîf, merkezê Husênîg (Huseynik) de keyeyî Hesen Xeyriyî Dêrsimijî de benû mêmân, 06.03.1925 de yenû merkezê Xarpêtî, Muftî Mehmed Efendî Xarpêtî rî walî tayîn kenû û Dêrsimî rî telgraflî cêrêni ancenû:

Xozat de bi wesiteyî Celalzade Mehmed Efendî ya
heme reîsanê eşîranê Dêrsimî rî

Sukûnetê xo mihaftaza bikirên, nizdî ra ma bi yew heyet a yenî
Dêrsim, ma serkewtiş wazenî.

Elezîz, 6 adare 1925

Qumandarê Cepheyê Xarpêtî
Şêx Şerîf

Mebusê Dêrsimî yo virên
Hesen Xeyri

O wext depoyanê cebirxananê Husênîg de teqayışko gird benû û benû sebebê mergê zaf merdimanê şarê mintiqâ. No hedîse serekânê quwetanê kurdan mîyan de ixtîlaf anû werte. Nê ixtîlafî, çend şiyû torî xo ya anarşî arda, Şêx Şerîf û Yado, nieşkê verniyê meselê bigerî. Kazim Paşa in nîfaq ra fêde veynenû. Melatya ra hetê Xarpêtî ya hicum kenû, wazenû eleqey kurdan û Dîyarbekirî yewbînî ra bibirnû û quwetê Şêx Şerîfi mecbur kenû ke xo hetê Palî ya peyser biancû. Eşrafê Xarpêtî yê ke kurdan de îttîfaq kerdibi na rey zî torî quwetanê tîrkan a yew benî û kurdan teqîb kenî.

Deşte Palî de muharebeyê çetinî virazîyê û 3 nîsan 1925 de derbendî Mendoyî de firqa Kazim Paşayı hetê mucâhidanê kurdan a ama muhaserekerdiş û hama wexto ke teslim bibîni, neticeyî tazyiqî quwetanî tîrkan de ke pey ra rasê ser, quwetî kurdan 08.04.1925 de ancîyê hetê Çabaxçurî ya û Şêx Şerîf, bi delaletê tayê xayînanê kurdan a tepîşya." (M. Nuri Dersimî, Kürdistan Tarihinde Dersim, dördüncü baskı, Dilan Yayınları, Ocak 1992 Diyarbakır, r. 171)

Telgrafo ke Şêx Şerîf û Hesen Xeyri erşawini, Dêrsim de yew galeyan û heyecano umûmî virazenû. Fîkrê Seyid Rîzayî o bi ke quwetî kurdano ke Xarpêt işxal kerdibi hucum biko Melatya û Dîyarbekirî ser. Seyid Riza zî bi quwetî Dêrsimî ya Erzingan ra ke şîyerû Sêwasî bigerû (Vet. Dr. M. Nuri Dersimî, Hatıratım, Weşanên Roja Nû, Stokholm, r. 180).

-Wexto Xel ûme, tifingî hukmatî kerdibî sey yew derzey kuelîyû (iziman), kerdibî xwi payşt. Birey yi Husî Emûn virî birî di tîc ver a ruenîşte bi. Ti ra vûnû "Hero Xelo, ê çi kuelî yî tu nê xwi kift a?" Wi gêrenû a ti ra vûnû "Homa tu biggerû! Ti hama sey miskînû uca xwi tîc vera ni. Şar şiyû cûmîyerdey kenû, ti itya meyesû fetelninî". Hus gêrenû a ti ra vûnû "Bacî (badî) belû bena, qina sîya û sipîye bacî belû bena". Bacî Şêxî ûmê tepîştiş. Esker kot mîyûnî dewûn. Milet taynî erzîyê, kotî kueyûn. Ded Xel zî rema. Yo deme kueyûn a mend. Eskerî Kemalî ûme Ardurêk. Do di qerergah best. Seyar Alay Qumandarî Elî Heyder ti ra vatêن, yew qumandar bi. Elî Heyderî dewî vêşnê. Yi zaf ezîyet da milet. Elî Heyder zaf xidar û namedar ib. Binî ina doyê ma di eskerî qışla bestibî, milet ra erzaq wêştîyen. Rind yena mi vîr: Binî do di qazûnî pilî nêbî rû, tede werî eskerûn vireştîyen. Bacî cuwar ra xeyra milet dên arî, ardîyen. Qasid şawit Ded Xelîlî dima, va "Bî teslîm ib; esker vûnû ıkûm gi bîyerû teslîm bibû, ma nikişinî". Eyê ser o Ded Xel hetî Dik⁽¹³⁾ ra ûme war. Dêmek uca Dik a mendîyen. Ina zî rind yena mi vîr: Ez û Dêka Hel ma pîya şî. Ded Xel ûme uca, nizdiyî Dilavûn⁽¹⁴⁾ di ma dî. Ez qic bîya la mi hinî çî fehm kerdên. Tifingî yi û yo zî dabûnê yi bi. Ti nivûnî gi eskerûn dormare di çember iştû. Sinî gi ûme ma het, eskerûn hîdî-hîdî çember kerd teng. Ded Xelîl sîlehî xwi na rû û eskerûn destî yi dê kelemçûn ri, berd. Uca ra pey ma hinî Ded Xel nîdî.

Vatêن:

-Ded Xel kerd torî yew qeflî û berd Werr. Cuwar ra zaf merdimî dêbî arî. Mi vîr id nîya kûm ceyûn ra ardibî. La ez zûn Ardurêk ra çend merdimî berdî. Ardurêk ra Ded Xelîl, Ehmedî Emê Imûmî, Mehmûdî Misfey, Key Malûn ra Mala Mistefa û İbrahîm Xelîl berdî. Inîn ginî binî Werr. Uca kîstê Werr di, yin dûnî sungîyû ver û erzinî zerrê yew guemî. Bacî zî adir nûnî pa, vêşninî. Vatêن "Zerrê guemî di yin kûmî qesîdey vatêن, kûmî silawatî ardîyen, kûmî nengî çinêن, kûm zî ca di

13. Dik: Nizdiyî Ardurêk de nameyê yew mintiqâ yo. Yew qilo berz tede estû. Cako nêdar (zaf berz) û, merdim eşkenû uca ra dormarê xo rind vênu.

14. Dilawûn: Nizdiyî Ardurêk de yew mintiqâ ya. Cenî şinî uca kincan şiwini. Awê Dilawûn de yew maddeyo kîmyewî estû ke sey "tursil"¹⁵î kincan kenû pak.

Date _____

xwi ra şibi". Bûn vêşenû, ginенû purî, yi bin di mûnenî. Ez vûn qey yew-di tenî ti ra qedîyebî. Ded Xel zaf vêşabi. Çoy (çi kesî) nişka meyitî yi bîyarû Ardurêk. Pey Werr id yew ca estû, ti ra vûnî Weri, uca defn kerd. Mezeli Ded Xeli ho Weri d' o. Weri, pey Werr d' a.

MERDIM GI KOT BEQÜMEY OWK, DESTÈ XWI ERZENÛ KEWI OWK

Xal Şukriyo ke tiya qalî kenû Hedisey Şêx Seîdî de hewtserre bîyo. Hama weş o. Merdimê ke eskeranê tirkan Werr de vêşnê, ïnan mîyan de pîrikî ey zî bîyû. Nameyê pîrikî ey Dorêşî Emûn o. No xeberdayîşî ey ho kasetî videoy de yo. Di merdimî ti ra persenî, o zî cewabê ïnan danû. Yew-di ceyan de yewna extiyar zî qalî kenû. Çend ceyan de vateyî fehm nêbenî. Mi nê ceyî bi hîrê nuqteyan (...) mojney (musnayî).

***

Qalîkerdox: **Xal Şukrî**
Dewa ey: Xêdmem⁽¹⁵⁾

Tarîxê qalîkerdişî: 24.08.1991

M: Ti çend serre yê xalo?

Şukrî: Ez hotey çehar-hotey pûnc serre ya.

M: Meseley Şêx Seîdî ha tu vîr d' a?

Ş: È, è. Pîrikî min û pîrikî tu berdî Werr di kiştî la. Ez o wext hotserre bîya. De bihesebni, benû çend?

M: Yi 1925 di berdî?

Ş: È. Yi berdî Werr di kiştî. Pîrikî tu, pîrikî mi, İbram Xelîl, apî tu (...) Inî berdî uca kiştî. Xelî Emûn, Mehî Emûn.⁽¹⁶⁾ Çendna tenî zî bî.

15. Xêdmem: Yew dewê Palî ya. Serranê 1990an di eskerî tirkan na dewe vêşna. Xal Şukrî yew deme dew de tinya manenû. Badî eskerî pê zorî ya ey (yi) dew ra vecinî. Xal Şukrî hama weş o û nika (inkey) Çewlig de ciwîyenû. Mi payızî 1997 de Almanya de birarzay Xal Şukrî, Adnan Erdoğan zî dî û ez ti ra persa. Adnanî mi rî qalê berdişî pîrikî xo kerd, va:

-Esker yenû do, persî pîrikî mi kenû. Qumandar yew qasid şawinû yi dima, şawenû key yi. Vûnû "Qumandar vûnû 'bî yew qehwê ma bişim'". Pîrikî mi mesela fehm kenû. Mena "qehwa talî" çî ya zûnû. Tayn ti ra vûnî "Dorêş meşû" la wi zûnû ke çare çinî yo. Dûn puerî şinû. Ca de ey ginî û binî.

16. Derheqê Mehî Emûn de xeletiyê Xal Şukrî esta. Mehî Emûn niberd Werr de nikîst. O (wi) pê emrî Homayî ya merd. Hediseyî Şêx Seîdî de Ardurêk ra Key Emûn ra tinya Xelî Emûn Werr de kişiya. Merdimê ke Werr de kerdî

M: *Mehmûdî Misfey zî miyûn di bi.*

Ş: È, è.

M: *Hîris û şeş hebî sungî dê Mehmûdî Misfey ri la hama weş bi!*

Ş: Kûm?

M: *Mehmudî Misfey.*

Ş: Mehmudî Misfey? Zaf sungî dêbî Erebî ri.⁽¹⁷⁾ Çores hebî zî dêbî Mala Misfey ri. Mi otir eşnawit. Di hebî dêbî pîrikî mi ri.

M: *Dêmek gi cey mergî di dê purî.*

Ş: Cey mergî di dê purî. Quelinc di dêbî purî. Pîrikî min û pîrikî tu piya ûmeybî teber, ê bînî pîyer bûn di vêşê. Yi wir dî (her di), dêmek hîşarî yin temûm bîyû.

Ş. K.: Vûnî "(...)" xeber da ci, eskerî ûmey, uca vêşnê". Pîrikî min û pîrikî tu (...) xwi eştû teber.

Ş: Ber ra ûmeybî, ber ra. Ber dîyes (dês) kerdibi la hîşarî yin bi. Vatêن pîrikî mi ven (veng) dabi vatibi "Şima kûm weş î bîrîyen teber, adir no bûn a!" Inahow pîrikî tu Mala Misfay vatibi "Dorêş, ez eşkenû". Dîyes rijnabi, tûnî kerrê hetî zerrî ya tûnî kerrê hetî teberî ya. Yin xwi ti ra kaş kerdibi, ûmeybî teber. Yi wir dî ûmeybî teber. Yew kerray nimacî uca bîya.

Husî Dealîyûn baykî in Mala Mehmed Elî yo. Inkey felcî do purî, xwira xalî ina cinêkê ma yo. Husî Dealîyûn vatêن:

---

gueme wêşnê, ïnan ra Xelîl Emûn Ardurêk ra, Dorêş Emûn Xêdmem ra yû. Merdimeyê nê di tenan piya çinî ya, tinya her di keyan ra zî vanî "Key 'Emûn". Nameyî birayî Xelîl Emûn zî Dorêş û. Ey ra zî vanî Dorêşî Emûn, o Ardurêk ra yû. Eslî ïnan Çewligî ra, dewê Gueçînek ra yo. Uca ra bar kerdû, amê Ardurêk de ca bi. È şeş biray bî: Husî Emûn, Dorêşî Emûn, Xelîlî Emûn, Mehmedî Emûn, Ehmedî Emûn, Ismalî Emûn. Ehmedî Emûn şinû ceng (seferberlig) û anigêrenû, esker de merenû. Ismal xuertey xo de pê emrî Homayî ya merenû.

17. Ereb, Xêdmem ra yo.

-Heşa yew çarpay herê ma bî, (...) ûmeybî Ardurêk ra berdibî. Va "Berda Werr". Va "De binî pê se kinî?"

Bîyez (Bêzi) deykê yi bî, deykê Husî. Inahow Bîyez werzena şina Werr. Torî yew qicî ya. Qic bineyna Hesî ma pîlêr û, sey in tutî benû; gena bena. Vatê:

-Ma şî, o Gilware ya yew cergê eskerûn ma ver a bî. La yew dun vicênû û benû berz. Ma şî. Esker ma ra vîyert, nêva "Şima ça ra yinî, sera şinî?" Ma dî yew mûnqey suwarîyûn viciyê. Xwi gi ti nivûnî eyin kiştî û adir no bûn ra. Yi zî hay ê bînûn dima şinî. Ma ûmê verî guemî gi yew merdim, yew lihêfo kihûn niko (haniko) ser o, ho uca raviste. Bîyez şî ser û lihef ser ra kerd a gi Mala Mistafa wû. Bîyez va "Willey ini Dorêşî Emûn o, Xêdmemic û". Ma şî lihêf ser kerd gi rehmetî Mala Mistafa wû. Va: "Bîyezê, ti çi geyrena itya ra?" Bîyez va "La herê ma arda". Yi va "Herê Bîyezê, hama ti şina heri persena? In sêwirî bigîr şue, cê yew sungî kûnî inî zî". Hama wi weş bi.

M: Bapîriki otir va?

Ş: È. Vatê va "In qicî bigîr û şue, inkey destâ inî kişinî".

Ifram Xelîlyinî zerrê bûnî di vêşinî. Ven da va "Werricî ço esto, wa bîrî". Bûn kotû tîye (tê), yi darbicê yî, hama veng tê viciyenû. Dêmek nêşkenî xwi biqedêni. Pîrikî mi kincî yi ti ra vetibî. Kincî ti ra vetibî, piryen (pirêñ) û timûnûn ver di bi.

M: Pîrikî mi zî, vatê otir bi.

Ş: Pîrikî tu o wext weş bi. Willey vatê "Eynî ebay yi destî pirakerdê bî". Hus par-pîrar ûme itya, mi rî qal kerd. Husî va "Wi hama gûnî bi. Hama guûn ti ra ûmên war".

M: O Hus, bi nefş şîyû ser, nîye lîya?

Ş: È la. Hus şibi ser. Husî Dealîyûn, inkey felcî do purî, niweş û. Baykî in Mala Mehmed Elî yo, inkey malayî (melayê) Ardurêkî yo. Ardurêk ra wû. Bîyezê Dealîyûn deykê yi bî.

* * *

Ş: Lîya, lîya, hukmat zalm û, zalm û! Vaci "Şima kiştî kiştî, şima qey hûney adir genî nûnî bûn a?"

(*Yewna extiyaro dewico ke heştayserre estû, o zî dest pê kenû xeberî danû. -Mehmet Uzun*)

Dewic: La hukmatî ferman kerd ra, ferman kerd ra.

Ş: Vatên "Vişt û yew ten bî". Yew xuert (xort) mîyûnî yin di bîyû. Ez persa, vatên "Tûnstic û".⁽¹⁸⁾ O wext puerrî (porrê) xwi tadeyn, eştiyen xwi pey gueşî (goşî). Vatên "Xuert egi ho mîyûnî eya lînc di perrenû wi, ginênu erd ri. Belkî vişt heb sungâ da purî. Hetahetî yi bîyû çûmirr. Guîn hema erd ra şina, bîya sey guel (goli). Wi zî ho daryenû wi û nîyenû rû, darîyenû wi û nîyenû rû. (...)

Dewic: Sungî kerdû. Bîlaheq, bîlasebeb!

Ş: È willey. bîlaheq! Qe nîye yin xwi rî îmûnî xwi qedeyna.

Dewic: Hamara zî niqedêno. La qey yin tawê kerdbi?

M: Tawê nikerdû? Tawê bikerî nikerî, pîlî kirdûn ê la, kuekî (kokê) yin ardîyen. Herçî mîyûnî kirdûn di yew merdimo gi biney aqil sare di bîn, pîyer dahartîyen wi (wedaritîni). Wazenî wa tawê bikerî wazenî wa nikerî.

Ş: Şex Şerîf feqîr ûme itya, pîrikî mi ti ra va:

-Ma nişkenî pê efendî.

Şex Şerîfi va:

-Dorêş, madem gi ma bisilmûn ê, ma gey nî hukmatî qebul nêkî. Ma gey berzî ci, úna nêbenû".

Bacî (...) da pîyer û uca ra şo (şew) şî Kuermûn,⁽¹⁹⁾ uca ûmê pîyeser. Şex Şerîfi va:

-Cûmêrdey medîyen çebaxçûricûn, hin bikirîyen gi ma siba bigîrî. Ho remenû şinû Irûnî mîyûn, hin bikirîyen gi ma bigîrî.

---

18. Tûnst: Guevdere de yew dew a.

19. Kuermûn: Yew dewê Palî ya.

M: Kûmî, Kemalî?

Ş: È, è. Kemalî rî vatêن. Vatêن "Kemal ho remenû şinû Irûnî mîyûn, ma ginî ha". Tu dî vatêن "Mela wa milet nişêrû, mexsed wa milet nêtersû". Yew apî mi bi, îngilizî mîyûn di hot serrî esîr mendibi. Ina-how in apî mi nûmê yi Ereb bi, va gi:

-Efendî, efendî, in wurdî (orduyî) çâ yî? In alayî çâ yî?

Vatêن Şêx Şerîf uca ra qêrrra, va:

-Hero, ma bela kotî de, ti şî tu pûnc ruecî eskerê kerda?! (...) Cûmêrd bîyen, mela şima siba yi esîr bigirî. Cûmêrdey medîyen çebaxçûricûn, şima guevdereyicî bigirîyen.

Werîştî wi şî vernî, yew çarpişme kerd (...) È hukmatî rî gey hukmat bibû. Pê pûnc fişêngî, pê vîst deste fişêngî warîştî wi şî, da purî.

Vatêن "Wexto gi Necîb Axa⁽²⁰⁾ ûme, hîrye rey teslîm borîşî dê purî". Erebî eskerey kerdibî, vatibi:

-Efendî, inî hêni teslîm wazenî.

Vatêن Şêx Şerîfi va:

-Ereb, la ti vûnî qey ez nêzûnû?

Seko şo (şew) mesîn girot şî teber, va:

-Ewi gi wurdîyûn zûnû, wa ewi mi rî bîyerû teber.

Di-hîri tenî pa şî teber. Mesîn girot şî kîşte bûnî. Vûnî Şêx Şerîfi va:

-Ero Ereb, ti zûnî wurdî estî, şar nêzûnû? Emri mi yin mîyûn di şiyû.

20. Necîb Axa (Necîb Axayê Wexî): Wex, bênamey Pali û Depî (Qereqoçanî) de yew dew a. Na mintiqâ ra vanî "Wexî". Hetî Dêrsimî de na dew ra vanî "Oxi". Necîb Axa na mintiqâ de waharê quwetî bîyo. Vatişan guere (gore), Necîb Axayî sere de (verî) Hereketê Şêx Seîdî de ca girotû la cuwa pey bîyû hemkarî (işbirlikçi) dewleti. Yew deme bênameyî (mabenê) Necîb Axayî Wexî û dérsimijan de zî xêlek lej bîyo. Mûnzûr Çem kîtabî xoyê bi nameyê "Tayê Kilamê Dêrsimî" (Stokholm, 1993, r. 17-20) de behsê nê lejî kenû. Nuri Dersimî zî kîtabê xo de wina nusenû: "Reisê eşîrê şadan Necîb Axa heyâ ke weş bi na mintiqâ de mudireyê nahîye kerda." (M. Nuri Dersimî, Kürdistan Tarihinde Dersim, dördüncü baskı, Dilan Yayınları, Diyarbakır, Ocak 1992, r. 54). Şadan na mintiqâ de yew eşîra kurmanc (kirdas) a.

M: Wurdî çinê yi?

S: Wurdî, esker î, eskerîya ya, firqê yi. Vatêن Şêx Şerîfî va:

-Ma kewtî bêqûmey owk hinî. Merdim gi kot bêqûmey owk, se kenû?

Destê xwi erzenû kewî owk. Ê ma û yin siba wû. Ma itya ra feyde dî dî, ma nîdî xwi ra boş û.

Heya taştarey (...) Necîb Axa nêûmeyni (...) pîye ra nîzdî bî. Necîb Axa teslîm bi. Vatêن "Hîri-çehêr rey teslîm borisî dê purî, bacî va Lîya inî kirdî (...) kotî pîye".

Yew tifingê destê Necîb Axay bi, tifingo neqeşnaye bi. Ti ra vatibi:

-In tifingê xwi bidi mi.

Necîb Axayî vatibi:

-Lîya in tifingî şexsî min o. Mi ra pûncas tifing biwaz, sed tifing biwaz, sed sendûq fîşêng biwaz, ini tifingî destê min o.

Vatibi:

-Nîye, ti geregi inî bidi!

Yi zî vatibi:

-Willey ez bîye mergî xwi tifingî xwi nîyedûn!

Û warîstibi wi kotibi teber.

Eya şo hotey têl do hukmatî, vatû "Kirdî warîstî wi, inî talûnçî yi".

Hama eskerî cêr o hereket kerdû, ûmo.

Dewic: Kirdî timi xerepninî (herimnenî). Ça şinî gurey xwi destî xwi ya xerepninî.

Ş: Ê, ê. La, Kemalî otir kerd. Kemalî otir kerd gi...

KURDISTANE IRAQI DE CEMATEDE QIZILBAŞ: ŞEBEKİ

Martin van BRUINESSEN

Kurdistanê Iraqî cayê (keyeyê) tayê dînanê heterodoksan (*) o ke nînan ra êzîdî û kakeyî en zêde ênê naskerdene.(¹) Nê her di dînî xêlê hetan ra manenê ro dînê qizilbaşîye yan kî elewîtiya Anadolîye (Anadolu) labelê tayê ferqê eşkerayî kî miyan de estê. Tepîya ede vakurê Iraqî de "şebek" vajîno cematêde (community) qijkek esto. No cemât çiqas ke elewîyan ra dûrî yo û cemâtê bînê ke hetê edet û toreyan ra heterodoks ê, elaqeyê xo ïnan ra esto kî şebekî hetê bawerîye (îmankerdene) û îbadetkerdişî ra sey (zê) elewîyanê Anadolîye asenê. Şebekî rojhelatê Musulî de, hîrêkoşeya (üçgen) mabêne çemê Dîcle û çemê Zapê Girdî de, da-des dewan de ciwîyênê.⁽²⁾ 1925 de hûmara (amora) ïnan dormê 10 000 de amêne texmînkerdene. Gorê hûmaritişê (mordişê) Iraqî yê 1960 kî 15 000 yê û 35 dewan de manenê.⁽³⁾ Texmînanê peyênan ra gore, hûmara ïnan naye ra xêlê zêdeyêr a. Çimeyêde mehellî ra gore, 60 ra zêde dewan de 100 000 şebekî estê û nînan ra hîrê-çar hezarî kî şaristanê Musulî de ciwîyênê.⁽⁴⁾

(*) Heterodoks (heterodox): Ferhengê Redhouse (Ingilizkî-Tirkî) de seba na çekuye wina nusiyêno: "Çiyo ke ziddê esasanê dînîyan ê qebulbiyayeyan o." Fikrê mi ra gore no izehet mesele tam eşkera nêkeno. Heterodoks, seba dîn û bawerîyanê ke teberê museviyîye, xirîstîyanîye, budîstiye û İslâmîyetî de manenê, vajîno. Münzûr Çem

1. Dinê kakeyîyan, dîno ke Iran de ci ra "ehlê heq" vajîno, sey ey (dey) o. Xebata tewr hola ke heta nika nê dînî ser o bîya, ya Edmondsî 1969 a (Niyade Edmonds 1957, r. 182-201). Êzidînî ser o xebata tewr hola peyên, ya Kreyenbroek 1995 a.
2. C. J. Edmondsî dest ra ame (şîya, şîna), cîranê şebekan êzîdî zîyaret kerdi. Xebata ey (Edmonds 1967) de hem lista dewanê şebekan hem zî xerîtayêda rinde esta ke dewanê ïnanê en muhîman û grûbanê heterodoksanê bînanê ke mintiqa der ê musnena.
3. Vinogradov 1974, r. 208.
4. Reportaj bi destê Michiel Leezenbergî amo kerdene (1997, r. 159).

Elaqeyê etnîktî

Zêdeyê şebekan zafziwanin (multilingual) ê û no kî seba îzehkerdişê huwîyeta ïnana etnîkî beno sebebê îddîayanê cîya-cîyayan. Û, tirkmen, kurdkîqiseykerdox hetta ereb amê hesabnayene. Sey (zê) şexisî tayê şebekan, goreyê rewşî nê tarîfan ra yew yan kî oyo bîn qebul kerdo. Şarê teberî (teverî) ekserî, sey grûbanê heterodoksanê bînanê mintiqa, ê kî kurd qebûl kerdê. No kî ano verê çiman ke zêdeyê şebekan çitûr mezhebê xo ra zêde, huwîyetê etnîkîyê ke amê ci dayene, xo ïnan ra nîşan do. Labelê ziwanê ïnanê duakerdişî û hurendîardişê edetanê dîniyan tirkî yo (sey kurdanê elewîyan ê Anadoliye)(**). Sebebo ke ê

(**) Nê meseleyî ser o, sey (zê) ê tayê nuştoxanê bînan, fîkrê Martin van Bruinessenî kî rast nîyo. Rast a, tayê duayê elewîyan estê ke tirkî yê labelê nê seke êno vatene hende zafi nîyê. Ez bi xo keyeyêde (çeyêde) elewî ra yane û miyanê elewîyan de biyanê (bîyûne) pîl. Mi, bi desan cemî diyê. Cemanê şarê ma û duayanê ïnan de tirkî çîne bî. Aye ra kî dot, belgeyê tirkan bi xo musnenê ke mintiqayê ke elewîyê kurdi û tirkî tekaleke de (têhete) yan kî têmîyan der ê, ucayan de kurdêni û elewîyêni ëna yew mane. Zaf dem biyo ke kurdkî sey ziwanê elewîyêni amo qebûlkerdiş û tirkî kurdkî musê. Vajîme ke, Serleskerê Pêroyî Fevzî Çakmak, 1930 de Erzingan ra Serekwezîr Inönüyî rê mektuban rusneno û nê meselî ser o vindeno, vano ke: "2. Qeza Erzinganî ya merkeze de 10 000 kurdi estê. Nê elewîyêni ra kî istifade kenê dewanê tirkan kenê kurdi û fetelnenê (çarnenê) ke kurdkî vila bone. Zaf dewê tirkanê ke hetê toreyî ra tirk ê labelê elewî yê, seveta (semedo) ke kurdêni elewîyêni temsîl kena, ziwanê dayîka xo terk kenê, kurdkî qisey kenê... Ganî (gere) dewanê tirkan de, virênyîa qiseykerdişê kurdkî bêro guretene û seba vilabiyâşê ziwanê tirkî, mintiqa de tedbirê bingeyî (esasi) bêrê guretene." Çitûr ke wendoxî kî zanenê, dewlete aye ra tepiye zaf zorbazî kerde û sey zaf cayanê bînan dormê Erzinganî de kî kurdkî huska-husk (wişka-wişk) yasaq kerd.

Cigéraxoxo (araştırmacı) tirk Prof. Mustafa Türkdoğan, şaristanê Tirkîya Tokat ra şêxê Ocaxa Hubîyarî Mustafa Temelî de qisey keno û nê meselî ser o vatena ey (dey) nîya ifade keno:

"Gorê vatena Şêxî, qe yew aşîra kurdan girêdayîyê ocaxa ey (dey) nîya. Û, xo azê (dewamê) aşîra Beydili vênenê. Sebebo ke ê kurdkî qisey nêkenê, dormê Elezîz, Erzingan û Tunçeli de elewî nêhesebiyêne (nînê qebûlkerdene). Bi na tore beno eşkera ke Başûrê Rojawanî (Güneydoğu) de çekuyê elewîyêni û kurdkî benê yew (ju). Fîkrêde pêroyî yo winî (henên) vejîyêno meydan ke keso ke kurdkî qisey mekerone (nêkero) elewî nîyo. (Dr. Orhan Türkdoğan, Alevi-Bektaşı Kimliği, Sosyolojik-Antropolojik Araştırma, r. 504). -Münzûr Çem

(şebekî) ge-gane tirkmen ênê qebûlkerdene beno ke no bone. Ziwanê ïnan, yan kî qe ke nê ê zêdeyê şebekanê dayîke (maye) dîyalektêda gorankî (gûrankî) ya. Gorankî kî qolêde ziwananê îranî yo û hetê kakeyîyan ra, mezheb û aşîrê qijkekî yê ke cîranê ïnan ê, hetê mensubanê ïnan ra, vajîme ke aşîranê sarlı û bacelan ra êno qiseykerdene (êzidî ey nê, kurmanckî qisey kenê).⁽⁵⁾

Nameyê "şebek" kî tepîya orîjînê ïnanê (şebekanê) etnîkî ser o beno sebebê spekulasyonan. Vinogradov, etîmolojîyê nê nameyê populerî karê (fîfilê) erebkî "şebekte" ra -ke êno mana pêragirêdayış û têmîyankewtişigirê dano. O hen fikirîno ke no kî sey grûbede heterojenî çîyo ke şebekan yewbînan ra girê dano, mensubbîyayışê teriqetêde pêroyî (teriqetê sofî) û sadiqbîyayışê seyîdanê (lîderê rûhanî) inan o.⁽⁶⁾ Derheqê ïnan de ke fîkrê (hîssê) ïnan bi xo çik o ano meydan. Sey komêde eslê xo têmîyankewte (heterogen), ê, teriqetêde pêroyî (toreyê sofî) û pîlanê ruhanî ra sadiq manenê. Heta reformê herdi (milkî) yê 1958 û 1963yi, hama hama ke şebekî pêro dewijê bêmilkî bî û bi keda (hemegê) bojîyanê xo gureyêne. Wayîrê milkê ke ê tede gureyêne, keyeyê (çeyê) seyîdê şaristanijî (city-dwelling) yo ke goreyê îddîaya ïnan bi xo, dormê nêmeyê seserra 18. de bîyê wayîrê nê milkî. Keyeyê seyîdî yo ke ehlê beyt (azê pêxemberî) ra hesebîno, şebekan ra hurmetêde gird vênero. Yew destê nê keyeyî (çeyî) mîyanê ïnan (şebekan) de yew destê xo kî mîyanê dewlete û aye ra dot mîyanê şarê bînî der o. No keye, hetê politika ra kî temsîlkarê şebekan o. Destanêde (şanika) nê keyeyî, mensubê keyeyêde wayîrê milkê girdî Rassamî ra ama qeydkerdiş. 1743 de siro ke farisan dorme ro Musuli guret, rîsî şaristanîyê (neqîb el-eşref) xortekî (amrqijkekî) xoverdayışêde mucîzewî musna û ser kewt, farisî peyser eşti. Sey halêta (mukafatê) nê karê hêyretdayoxî, teberê şaristanî de zaf milk diya (ame dayene) bi rîsî (naqîb). Ey û az-uzê ey (dey), bado şebekanê feqîran rê musade kerd, ameyî herdê ïnan ser o mendî.⁽⁷⁾ Na şanike eke raste nêbo kî, grûbede heterodoksa ke binê zulimî der a,

5. Tayê xusûsiyetê dîyalekta gorankî ya şebekan û kakeyîyan, Leezenberg 1997 de amê izehkerdene.

6. Vinogradov 1974, r. 210

7. Vinogradov 1974, r. 211-12; tepîya nîyade Rassam (h A. Vinogradov) 1977.

çitûrî koyê asêyê ke mordem nêşikîno şero ci, hurendîya (herinda) ïnan de ameya leyê şaristanê girdî de ca gureto, aye izah kena. Seyîdê şaristanijî (seyido ke şîyode bawerkerdoxê Diwêsan/Des û Didiyan bî) de elaqegirêdayîşî, şebekî zordarîya dînî ra seveknayî (pawiti). Tayê şebekî estê ke xo şîyê bawerkerdoxê Diwêsan (Des û Didiyan) vênenê û winî aseno ke prosesê şîkerdişîyo (şîkerdena ïnano) tedrîcî rameno.

Dîn

Sey grûbanê heterodoksanê bînan, rîyê bawerîya dîniya tabîye û îbadetî ra, şebekan ser o spekulasyonê ke mordem nêşikîno (nişno) bigêro fekê xo, amê vatene û nuşteyê verênê ke derheqê ïnan de nusîyayê, pirrê vateyanê nerastan ê.⁽⁸⁾ Dormê 1950î de sunnîyê musulîjî Ehmed Hamid El-Serraff dest ra ame (şîya, şîna) ke bawerîya tayê endamanê nê cemâtî qezenc bikero; o bawerî û edetanê ïnan ser o gureya, nuşteyê xo çap kerdî. Raya verêne bîye ke derheqê şebekan de malumato bê hukmo pêşîn (önyargısız) da.⁽⁹⁾ Aye ra kî dot, El-Serraff kitabêde şebekano firaz (muqeddes) *Kitab el-menaqib* yan kî *Buyuruq*, bi tirkîyo orîjinal û tercumeyê eyê erebkî piya newe çap kerd. Kitabê El-Serraff, bêşik keno eşkera ke dînê şebekan zaf nêzdiyê elewîyanê (qizilbaşanê) Anadolîye yo. Verogêrayışanê (gülbenk)^(*) şebekan ra yewo ke El-Serraff arê kerdo, eşkera Haci Bektaş û weliyanê Erdebîlî (*Erdebil erenleri*, yanî sefewîyan) sey ronayoxanê na raya rûhanî nîşan dano.⁽¹⁰⁾ Şebekî

8. Şebekan ser o izeheto ke Carmelite Father Anastase-Marie (El-Kermeli 1902) dayo, çimeyê vateyanê xeletan û hukmê pêşînî (önyargılı) yê literaturê destê diyîne bî.

9. El-Serraf 1954. Xebatê ke şebekan ser o estê, na xebate en hola ïnan a. No kitab, Moosa 1987 de bi kilmekîye çarnîyo (tadiyayo) İngilizkî. Ney ra dima nuştoxê kitabê bînî, tepîya musulîjêde xirîstîyano verên (kan) bî ke elaqeyê xo û şebekan rind bî. Ci esto ke kitabê ey, çimeyanê nuşteyan ê bînan ra arêkerdişê bêsistem û bêkrîtikê (bêrexneyê) materyalî yo.

(*) *gülbenk*: gulvang. -Münzûr Çem

10. *Haci Bektaşı Veli kızıl pırıları, Erdebil erenleri bu yolu bize kurmuş:* "Haci Bektaşê Welî pîrê sûrî û weliyanê Erdebîlî na raye ma rê na ro." (El-Serraf 1954, r. 96). Tekstê "*gülbenk*"î (gulvangî) no yo: *Tevelli tecelli kabul ola / istekleri müyesser ola / akşamın hayatı gele şerri def ola / gerçeve hu, batıla*

kombiyayışanê mezhebî virazenê ke tede lawikê dînî vajînê yan kî sey şîre ezbere wanînê. Nînan ra tayîne de eşkera qalê *Şah Ismailê Sefewî* (bi *leqebla ey Hatayî* ra pîya) û welîyê elewîyanê Anadolîye Pîr Sultan Abdalî beno. Tayê şîiran û duayan de fikro bingeyîyo (esasîyo) ke êno ifadekerdene, îman bi Heqî (Ellahî), Mihemedî û Elî (Ali) ardiş o. Nê hîremêne pîya hîrêyan (trinity) anê meydan û mîyanê nînan de kî en zêde nameyê Elî (Ali) ser o êno vinetene.

Heqkerdişê (ero sewîya Heqî vetişê) Elî, yew "nefes"^a (şîra elewîyan a dîniye) ke hetê El-Serrafî ra ama neqilkerdene de eşkera aseno.⁽¹¹⁾ Na, varyantêde yew "nefes"^a ke mîyanê elewîyanê Anadolîye de rind êna naskerdene û nefesanê ke bado nusîyayê ra zêdeyêr eşkera ya.⁽¹²⁾ Herçiqas ke tekst tayê cayan de xirab o (rind nîno famkerdene) kî şîra neqilbîyayîye héca (erjaya) ya:

*Yedi iklim çar köşeyi seyr ettim
ben Aliden gayrı alâ görmedim
yaradubdur on sekiz bin âlemi
rizkın vermege ganidir gani*

bir ismin Alidir bir ismin Allah
şükür b.rl.giye el-hamdüllah
dinimiz kavidir vallah ve billah
ben Aliden gayrı alâ görmedim

Ali gimin er gelmedi cihane
ona da tuttular yüz bin bahane
yedi kere durdum ulu divane
ben Aliden gayrı alâ görmedim

*yuh ola / sirri sir edenin demine hu! / Hacı Bektaş Veli kızıl pirleri / Erdebil
erenleri bu yolu bize kurmuş / Hu diyelim erenlerin demine / Allah Muham-
med Ali, Hakk dost, pir dost / Hakka şah, batila uf!*

11. El-Serraf 1954, r. 113-4. Nuştox termê "nefesi"^b nêxebeitneno labelê qalê "qeside" keno. Eşkera nîyo ke şebekî bi xo seba şîra dîniya xo kamecî termî vanê.

12. Varyantê Anadolîye kolleksîyonanê cîya-cîyayan de esto, nîyade, Öztelli 1973, r. 35; Özkırımlı 1985, r. 151; Yıldırım 1991, c. 1, r. 298.

Hakk buyurmuş levh üstünde kalemi
nur ile doldurmuş cümle âlemi
Alini çağırın mahrum kalır mı
ben Aliden gayrı alâ görmedim

indim yer bahrine İlgar eyledim
sarı öküz tüğin saydım fark eyledim
çıkdım gök yüzine seyran etdim
ben Aliden gayrı alâ görmedim

cennet-i a'lânın kapusı divarı taş
la'ldır atarifi gevherdir taşı
Alidir bilin kırkların baş
ben Ali'den gayrı alâ görmedim

Pir Sultan Abdal özüdir Ali
dilim böyle söyle: ben özüm eli
Allah Muhammed kendü özüdir Ali
ben Aliden gayri alâ görmedim

Satira peyêne de şâîr xo keno ro Pîr Sultan Abdalî yo ke welîyêde namedarê elewîyan o û dormê peyê seserra 16. de Sêwas de amo dardekerdene. Varyantêde na *nefesa Anadolîye* de qalê şâîrêde bînî, Kul Hîmmetî êno kerdene ke ekserî şar ey wendekarê (telebeyê) Pîr Sultanî zaneno. Beyta verêne ra qederî, nêmsatira ke peyê beytanê bînan de êna têkrarkerdene, heta dereceyê *nefesa* şebekan ra cîya ya labelê eşkera ya ke nê (her di varyantî) orijinalêde müşterekî ra amê guretene.⁽¹³⁾

---

13. Teksto temam no yo (misrayê ke muqabilê misrayanê "nefes" a şebekan ê italik nusiyayê): *Yedi iklim dört köşeyi dolandım / Ben Aliden gayrı bir er görmedim / Kismet verip âlemleri yaradan / Ben Aliden gayrı bir er görmedim // Bir ismi Alidir, bir ismi Allah / Inkârim yoktur, hem vallah hem billah / Muhammed, Ali yoluna Allah eyvallah / Ben Aliden gayrı bir er görmedim // Ol kudret bendini kırdım, gark ettim / Sarı öküz tüyüñ saydım,*

Rastî kî şebekî na *nefese* -nefesa ke ê tede qalê Pîr Sultan Abdalî kenê- se (ze) nişanêde bîno ke nêzdîbîyayışê ïnan û qizilbaşanê-elewîyanê Anadolîye kifše keno, qebûl kenê. No hal kî bîyo sebebê iddiayanê tayê nuştoxanê Iraqî ke şebekî eslê xo de qizilbaşê Anadolîye yê, ke herbê Çaldiranî yê 1514 ra dima bar kerdo hetê başûrî ser amê.⁽¹⁴⁾

Buyuruq

Kitabê şebekano firaz *Kitab el-Menaqib* yan kî *Buyuruq* (vatişo mehellî *Burux*) di qismî yo.

Qismo verên, *toreyane terîqetî* ser o dîyalogo ke mabênenê Şêx Safî el-Dîn û lajê ey (dey) Sedr el-Dînî de bîyo, sey (zê) pers û cewaban o û tede tesîrê (nifûzê) şîtiya ekstremîste kî çîn o; derheqê ey der o. Qismê diyîne, *Buyruko* esasî, tekstê *Buyrukê* firazê ke taye cematanê elewîyanê Anadolîye de estê, se ra se sey ïnan nêbo kî maneno ro ïnan.⁽¹⁵⁾ Ey de, çeşidê ders û emrê Imam Eli (Ali) û Imam Cafer El-Sadiqî (Imam Caferî Sadiqî) pîya, elaqeyê mabênenê mamosta (*murebbî*) û talibî û edetê birayîya mezhebi (*misayîvîye*) estê.

Eşkera nîyo ke elaqeyê nê tekstê firazî bi bawerî û pratîkê şebekan ê ewroyenî ra çik o. *El-Serraf* o ke bi xo sunnî yo, nuseno ke şebekî nimaj (nimey) nêkenê, aşma remezanî de roje nêgênê, zekat nêdanê, nêşonê hac; labelê o not keno ke hurendîya (herinda) nînan de ê wayîre alternatifanê xo yê. Hurendîya nimajî de çê pîrî (lîdero dîniyo ke lîderîya

---

fark ettim / Arş-i muallayı gezdim, seyrettim / Ben Aliden gayrı bir er görmedim // Ali gibi er gelmedi cihana / Ona da buldular türlü bahane / Yedi kez vardım ben ulu divane / Ben Aliden gayrı bir er görmedim // Cennet bahçesinin nedendir taşı / Incidir toprağı, hikmettir işi / Yüz yirmi bin peygamberler başı / Ben Aliden gayrı bir er görmedim // Kul Himmetim eydür, Kırklara beli / Dilim medhin söyleş, aslımız deli / Evveli Muhammed, âhiri Ali / Ben Aliden gayrı bir er görmedim (Öztelli 1973, r. 35).

14. Vajîme ke Moosa (1988, r. 6) ey ra tepîya nuştexo İraqîj el-Şeybî. Vinogradov (1974, r. 210) kî ancîya nê hîpotezî taqîb keno û aye ra kî dot vano grûbê bînê heterodoksê ke mintiqâ der ê, sey ïnan şebekî kî, seba ke xo şik û şupheyânê politîka ra bi seveknîne (bipawi), wazenê ke mabênenê (beyntarê) xo û bektaşîyan de elaqe peyda bikerêne.

15. Teksto ke en bibawer o (bawerî pê bena) Aytekin (1958) o. Nîyade (biewnîre) etudê Anke Otter-Beaujean (1997) yê derheqê *Buyrukî* de.

xo sulala ra êna) de ayînanê (kombiyayışanê dînîyanê) ke tedegülbenk (*gulvang*) gênê (cênê), virazenê. Hurendîya remezanî de şebekî new rojanê verênanê aşma muharremî de roje gênê û hurendîya zekatî de *xums*, yanî pancîne ra yewê mehsûlê zîretî danê *ehlê beytî* (no beno bara wayîrê milkî). Ê nêşonê Mekke, mintiqâ xo de rew-rew şonê zîyaran (jîyaran) ser, no demo peyêن de kî şonê Necef û Kerbela.

Şebekî û teriqetê bînt

Sefewî-qizilbaşî, şebekan, cîrananê ìnan ê heterodoksanê bakûrî yanî êzîdîyan û başurî yanî sarlıyan ra cîya vênenê. Nayê peyêنî (sarlı), sey qismêde ehlê heqî kakeyîyan, dîyalektêda gorankî qisey kenê. Cîranê bînê gorankîqiseykerdoxî bacwan yan kî bacelan⁽¹⁶⁾ rê zafêrî wext qismêde şebekan vajîno yan kî eksê ney (yanî şebekî qismêde bacelan ê) vajîno. Bacwanî wayîrê sîstemê aşîrtîye yê û bi destê pîlê aşîre ênê idarekerdene. Dustê naye de şebekî dewijê bêmilk ê; xebatkar ê û girêdayîyê keyeyanê (çeyanê) seyîdê şaristanijî yê ke pî û kalikê ci şono reseno Pêxamber û Elî (Ali); otorîteya gîrda manewîya nê keyeyanê seyîdê şaristanijî şebekan ser o esta. Şebekî bi serbestîye bacwan, sarlıyan, kakeyîyan û tirkmenanê şîşyanê dormî (mintiqâ) de zewejînê; no sebeb ra kî sîndorê mîyanê nê cematanê dînîyan zaf net nîyo.

Hîyerarşî û toreyê dîni

Cemâtê şebekan sey yê elewî, ehlê heq û êzîdîyan bi hîyerarsîyêde ruhani viraziyayo. Her rîs gîrêdayîyê pîrê yo ke pîrîya ey pî û kalikan ra êna (El-Serraflî ge-gane hurenda "*pîr*"î de "*dede*" kî vano). No fonksiyonêde ırsî yo; elaqeyê her keyeyî (çeyî) az bi az bi pîrê ra rameno, şono. Mensubê mezhebi pêro wayîrê pîrê yê. Zaf wext rayberê (rayverê) kî ey rê ardim keno û cemê pîlê serraneyî de diwêş (des û di) wezifedarı ganî hazir bêne: *pîr*, *rayber*, çilaguretox (*hamîl el-çirax*), *gezi* fetelnayox/derutox (*hamîl el-mîknese*), fincanefetelnayox/awedayox (seqqâ), qesap, çar xizmetkarî (*xadem*) û di teneyî pawitoxê berî/pawançîyê çêverî (*bewwab*). Mîyanê elewîyanê Anadolîye de kî nê diwêş xizmetan (*on iki*

---

16. Nîyade MacKenzie 1960.

hizmet) ra her yew ancîya bi nameyê êno namekerdene.⁽¹⁷⁾ Pîrê şebekan bi xo kî hîyerarşîk rêz benê û serê seran de otorîteya ke ci ra "baba" vajîno, ca gêna.

Cemo serrane yo nîzamin keyeyê (çê) *pîri* de êno kerdene. Hîrê firazkerdişê (pîrozkerdişê) bingeyî yê serraneyî estê: Yew serê serre (kanûne) de, o bîn şewa Germîya Des û Di İmaman (aşûre) de êno firazkerdene. Ë hîreyîne şewa efi (özür gecesi) ya ke na şewe de şar gunayanê xo dano efkerdene û problemê mîyanê şarî ênê halkerdene.⁽¹⁸⁾ Semedo (seveta) ke nê hîrê cemanê şewaneyan de her di cinsî (cînî û camerdi) pîya ca gênê, nê cemî, literaturê verênê (kanê) derheqê şebekan û sarlıyan de, se (ze) *leylet el-kefşa* ênê behskerdene û ê, çekuyê ke mordem nêşîkîno bigêro fekê xo, bi ïnan ênê sucdarkerdene. (Karê/fîlî *kefeşe* diyalekta erebkî ya mehellîye de êno menaya "pêguretene".) Teklîfî Mînorskiyo ke menaya na çekuye, çekuya *kefş* (çiyê xo linge kerdişî, çiyê paykerdişî) a fariskî ra vejeno, pey coy hetê tayê nuştozanê binan ra kî amo qebulkerdene. Moosayo ke orijînê (kokê) nê nameyî çekûya şimikan (terlîkan) ra vejeno, ïnan ra yew o. Labelê şebekî bi xo nê nameyî bincaran (qetîyen) nêvanê.

Hac şiyene. teqwîmê ayînanê mezhebî de parçeyêde muhîm o. Nameyê di zîyaretgahanê (jîyaranê) muhîman Eli Reş (Eliyo Siya) û Ebbas o. Nê zîyaretgahî, *'id el-fitr* (roşanê/bayramê fitran) û *'id el-adhâ* (roşanê qurbanî, roşanê hacîyan) de ênê zîyaretkerdene. Şebekî, eyê verênî imamê çarîne *Eli Zeyn el-Abidîn bîn Huseyn* ra, eyê peyêni kî birayê Huseynî yê qîjî Ebbasî yo ke Kerbela de kîşîya, ey ra girê danê. *Ziyaretgahêda* bîne, mezela (tirba) walîyê emewîyanê Iraçî Ubeyd *Ellah bîn Ziyadî* ya ke o mesulê trajediye Kerbelayî êno qebûlkerdene; şebekî şonê mezela ey ser û kemeran ci şenenê (kerran ver ey danê). No zîyaretkerdiş, mîyanê serre de bidewam (dewamlî) beno.⁽¹⁹⁾

17. El-Serraf 1954: 101-3 ("qesab" hetê el-Serrafi ra eşkera nêamo ifadekerdene labelê listeya nuşteyê Moosayı yê kilmekî de esto, r. 123). Anadolîye de nameyê "on iki hizmet"an (diwêş xizmetan) ca ra ca cîya yê. Malumato umûmiyode baş Birdoğanî (1990: 227-285) de amo dayene.

18. No ayîn Anadolîye de bi nameyê "görgü cemi" nasîno.

19. El-Serraf 1954: 103-4.

Vuryayışê huwyetê nijadî

Semedo ke cayê firazê şebekan, mintiqaya şebekana ewroyêne de yê, fam beno ke koka ïnan naca de xêlê (gelekî) peyser şona û mintiqayê ke ê raver (verî) ci ra amê, elaqeyê xo û ucayan nêmendo. Têyna bawerîya ïnan a dîniye, ïnan elewîyanê Anadolîye ra gîrê dana. Ziwanê ïnan ne tirkî ne zî diyalektanê kurdkîyê bakûrî ra yew o labelê gorankî yo ke ziwanê sarlıyan, ehlê heqanê bînan û ziwanê ey şarê teberî yo ke elaqeyê xoyo sosyal en zêde bi sarlıyan û seyîdanê şîîyanê musulijan ra esto. Ë zaf hetan ra şarode miyandemendeyî (beyntardemendeyî) yê.

Seba ke şebekî edetanê xoyê etnîkî û dîniyan bivurnêne, heta ewro zaf kar amo kerdene. Sey grûbanê heterodoksanê bînan, ïnan rê kî tayê zordestîyê cematkî (sosyalî) bîyê. Nê halî kî bi şarê dormeyî ra elaqeyê ïnano dînî kerd "ortodoks". Tayê şebekî xo sey şîîyanê Diwêsi (şîî yê ke raya Des û Di Imaman ser o yê) misnenê (nawnenê). Beno ke no kî, hîmayeya sêyîdanê Musulî ya ke ïnan ser o ya, têşirê aye ra bêrone. Serranê verênanê 1980an de Ezîz Şebekî (dostê kanê siyasetmedarê laîkî/sekulerî Celal Talebanî) dest ra ame (şîya, şîna) hetê pereyî ra Iranî ra ardim guret û hereketêde (movement) kurdano îslamîyo sîyasîyo emrkîlm teşkil kerd.

Hem kurdî hem kî tirkmenî şebekan sey grûbêda xoya etnîkî vênenê. Hukmatê Iraqî 1970 ra nat (naşt) ci ke dest ra êno keno ke şebekan (sey grûbanê dîniyanê bînanê mintiqa) bikero ereb. Hûmaritişê (mordişê) 1987î de şarî ra amebî perskerdiş ke kamecî neteweyî (miletî) -ereb ya kurd- ra yê, ey humaritişî ra dima pênîya mesela amê ginê (resay) ro kampanyaya "Enfal"îya qirkerdişkî ya 1988î û nêzdî vîst dewê şebekan amey xirabekerdene û şarê ïnan kî ame nefîkerdene (surgunkerdene). 1991 de bakurê Iraqî de tesîsbîyayışê mintiqa azade ra tepîya, Tirkîya fetelna (çarna, xebate kerde) ke şebekî û tayê mînorîteyê heterodoksê bînê mintiqa xo tirkmen kebûl bikerê, bi wasitaya partianê tirkmenan her kesê ke tirkmenbîyayışê xo beyan kerd rê ardim kerd.

Ingilizkî ra çarnayox: Münzûr ÇEM

Bibliyografya

- Aytekin, S.**, *Buyruk*, Ankara, 1958.
- Birdoğan, N.**, *Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevilik*, Hamburg, 1990
- van Bruinessen, M.**, "Aslını inkar eden haramzadedir": the debate on the ethnic identity of the Kurdish Alevis", in: **K. Kehl-Bodrogi, B. Kellner-Heinkele & A. Otter-Beaujean** (eds.) *Syncretistic religious communities in the Near East*, Leiden: Brill, 1987, r. 1-23.
- Bumke, P.**, Kızılbaş-Kurden in Dersim (Tunceli, Türkei): Marginalität und Häresie", *Anthropos* 74, 1979, 530-548.
- Edmonds, C. J.**, *Kurds, Turks and Arabs: politics, travel and research in north-eastern Iraq, 1919-1925*, London: Oxford University Press, 1957.
- *A pilgrimage to Lalish*, London: Royal Asiatic Society, 1967.
- "The beliefs and practices of the Ahl-i Haqq of Iraq", *Iran* 7, 1969, 87-106.
- Human Rights Watch**, Iraq's crime of genocide: The Anfal campaign against the Kurds, New Haven: Yale University Press, 1995.
- el-Kermelî**, Anastase Marie, "Tefkîhet el-edhhan fi terîf seleset edyan", *El Meşriq* 5, 1902, 576-582.
- Kreyenbroek, Ph. G.**, *Yezidism: its background, observances and textual tradition*, Lewiston, NY: Mellen Research Publications, 1995.
- Leezenberg, M.**, "Between assimilation and deportation: the Shabak and the Kakais in northern Iraq", in: **K. Kehl-Bodrogi B. Kellner-Heinkele & A. Otter-Beaujean** (eds.) *Syncretistic religious communities in the Near East*, Leiden: Brill, 1987, r. 155-174.
- Luke, H. C.**, Mosul and its minorities, London: Martin Hopkinson & Co., 1925.
- MacKenzie, N. M.**, "Badjalan", *Encyclopaedia of Islam*, new edition, vol. I. Leiden: Brill, 1960, r. 863.
- Moosa, M.**, Extremist Shiites: the ghulat sects, Syracuse University Press, 1988.
- Otter-Beaujean, A.**, "Schriftliche Überlieferung versus mündliche Tradition-zum Stellenwert der Buyruk-Handschriften im Alevitum", in: **K. Kehl-Bodrogi B. Kellner-Heinkele & A. Otter-Beaujean** (eds.) *Syncretistic religious communities in the Near East*, Leiden: Brill, 1987, r. 213-226.
- Özkırımlı, A.**, *Alevilik-Bektâsilik ve Edebiyatı*, İstanbul: Cem, 1985.
- Rassam, A.**, "Al-taba'iyya: power, patronage and marginal groups in northern Iraq", in: **E. Gellner & J. Waterbury** (eds.), *patrons and clients in Mediterranean societies*, Lodon: Duckworth, 1977, r. 157-166.
- el-Serraf, Ehmed Hamid**, *El-Şebek mîn fîraq el-xulat fî'l-'Iraq: eslûhum, luxatûhum, qurrahûm, eqâ'idûhum, ewabîdûhum, 'adatûhum*, Bexdad: Metbe'et el-Me'arif, 1954.

- Sykes, M., "The Kurdish tribes of the Ottoman Empire", *Journal of the Royal Anthropological Institute* 38, 1980, 451-486.
- al-Şeybi, Kamil Mustafa, *El-terîqê el-Sefewîyye we rewasibûha fi'l-'Iraq el-muâsir*, Bexdad: Mektebet el-Nehde, 1967 (Moosa 1988 de).
- Vinogradov, A., "Ethnicity, cultural discontinuity and power brokers in northern Iraq: the case of the Shabak", *American Ethnologist* 1, 1974, 207-218.
- Yıldırım, A., *Başlangıçtan Günümüze Alevi Bektaşı Deyişleri*, 2 cild, Ankara, Ayyıldız, 1995.

DEWANÊ PALIYI RA DI DEYIRI

Arêkerdox: Gawanê KURDISTANI

EZ TERKI TU NIKENÛ

[Lacek vûnû:]

-Keynê, mi va "ê"yo tu va "ê"yo
Serr û aşmê ma qedêyo
Mi ûna kerd
Sipî perrê mi temrî yo, tu gilê yo.

[Keynek vûna:]

-Ez niver a, ti wever a
Mîrçikê Hesarikî pel kerdû min û tu ser a
Ez terki tu nékenû
Heta perdey mergî û cacimî bîrî mi çimûn û burûn ser a.
Ez kenû emşo hoy şîrî
Ez nêşkenû layûn û owkûn vîyerî
Kîbarî mi şinû esker û kuwenû mi vîrî
Ez şêrî dest û lingûnî yi ziyaret kîrî.

[Lacek vûnû:]

-Keynê, ma şinî in hetî serî
Varûnî wesarî yenû min û tu rî
Keynê, ti Alley kena
Ez şiyû esker ti mi dim nîrî ⁽¹⁾

---

1. Na deyire dewanê Palîyî de vajiyêna.

KUEY MA

Kuey ma kue yo, qeyd û bend î
Şûnûnî ma pa qetar wendî
Bextê ma di holî şiy û xirabî mendî
Kuey ma kue yo, kuê berzên o
Zarecî kuey ma kul û lafî gûn o
Xelkî rî mal û melalî dunya mûno
Ez naîl çimûnî tu yê siyayûn o
Vengî zel yenû in zimûn di
Veng şinû-yenû in qilûn miyûn di
Honî mi nîno cilûn miyûn di
Keyna, ma şinî inî dîyarî
Ma hewar biki inî zîyarî
Emrê Rebbî cuarînî bibû, ez tu biyarî.⁽²⁾

---

2. Na deyîre dewanê Palîyî de vajiyêna.

ê: e, ya, belê

gilê: gêsi

hon: hewn

kue: ko

kuwenû: keweno, kweno, kuno

mal û melal: mal û milal [mal û menal]

ni: no

owk: awe, awke

şûne: şiwane, şiwone, şane

temrt: biska (piska) camêrdî

tu: to

varûn: varan

we: o

zarec: zerec, zerenc, zeranc

zel: lûlî

CANE Û LAJÊ LENGI

Arêkerdox: C. ZERDUŞT

Dewan ra yew dewi di yew baytarô zanaye û jîyat bîyo û hewt hebî zî lajê jey bîy. Labelê inê lajan ra yewer zî hindasî pî xo nêşîyo. Rojê kerway lajan ra yewerî yeno meymaney. Demo ki sifre di roşenê, kerwa gedan ra hewnîyeno, vano:

-Kerwa, ez to ra yew çî vano labelê gereka ti nê bişikîyê nê zî bicigirîyê.

Baytar vano:

-Vaji kerwa, ci cigirîyayîş o ci ti yi!

Kerwa vano:

-Willa kerwa, hiş û aqildê min gore, inê lajandê to di yewerî di zî çî çinî yo; pêro zî sey mêsnan î, siba-disibay yew çî bêro to serî ser ez bawer nêkeno ki inê to rê paştî vejîy, paştîya to bigirê.

Baytar nê qalan ser o gelek fikirîyeno (dişmişiyeno). Yew deme ra pey, raştê yew cenî yeno. Cenêki qam û qilafet bê xo tam a labelê yew qisurê ja esto ki lengena (topal a). Badê se beno beno, baytar ina cenêki reyda zewjîno û ti ra yew lajê jey beno.

Rojan ra yew roj, yew axayê çend dewan, venganê inê baytarî eşnaweno û mîrdimanê xo erşaweno, jey remneno. Ew wîrdî çimanê jey zî mîl keno ki wa pey nêremo. Raşa zî hewt lajandê jey ra yewerî ra zî qet veng-meng névejiyêno, néewtanê wayîrey bide (ey) bikê. Beyntar ra çend serrî vêrenê. Lajo ki Lengi ra bîyo hinî bîyo pîl. Gulaş-milaş di çew nişto (nişno) jey ver di vindo, kam ki raştê jey yeno Lajê Lengi jey er ra keno.

Rojê ancîna Lajê Lengi yewerî gulaş di dano er ro. Eyla ayo ki er ro gineno him zor bê jey şono him zî hêrs beno û vano:

-Lila qey ti şarî rê ana nîy?! Eyla ki ti hindasî camêrd î, qey ti nêşonê pî xo hêşirey ra nêxelisnenê?

Ina qali lajekî ginena û a gami vazdano şono keye, marda xo ra vano:

-Dayê, ina ci mesela ya? Mi rê vaji.

May vana:

-Lajê mi, de goş pa mekuwi.

Vano:

-Ney, ti gerekä eslê ina mesela mi rê vaja.

Vana willa lajê mi, hal mesela inhewa ya.

Vano:

-Dayê, ez şono pî xo xelisneno.

May vana:

-Eman, hewar!

Vano:

-Ney, ez qetîyen şono.

Û şono estora pêrdê xo axûr ra gêno, kuweno rayir.

Wexto ki dewan ra geyreno, yew dewi heti estora jey nêweş kuwena.

Estora xo gêno beno baytardê a dewi heti. Baytar senê ki destê xo estori ra çarneno, vano:

-Canê (estori) canêya belek a, laj lajê kulek o; eki ana ya, ez zî pî to ya.

A gami pî û laj yewbînan verradî kenê. Pî vano:

-Lajê mi, ti yû inê cay!

Laj vano:

-Bawo, ez ameya ki to wita ra biremna.

Pî vano:

-Lajê mi, ti raşa jey persê, ino gure ana asan nîyo; zaf zor o, mîrdimanê axay rayirî pêro girotî.

Laj vano:

-Se beno wa bibo, ez qet bê to nêşono!

Pî vano:

-Madama ki ana ya, inka mi rind göstari. Estora xo beri şeş aşmî deki yew axur, wa qetîyen şewq nêveyna.Û gerekä ti ja pey eşkijan û şekerî weye kê. Ti ra pey, çend rojî awki yew hêgâyê filhanî ra ni û estori fini a linc û lêzi man (mîyan), eki nigandê (linganê) ja ver ra herra ziway (toz) şî, bê, ti şenê mi berê.

Laj şono, hewawo ki pî jey vato eynî ayhewa keno û peya yeno, vano:

-Bawo, ez hedre yo!

Pî estori ra hewnîyeno, vano:

-Lajê mi, ti hedre yê labelê estora to hema hedre nîya; estori hinda qulda derzîni şewq dîyo, ma nohewa nişte (nişnê) şorê. Ti şo, ay hewawo ki mi to ra va eynî ayhewa biki ew hewna bê; hela ma veynê ma se kenê.

Lajek şono, na ray pî jey se vato eynî ayhewa keno û şeş aşmî ra pey hewna yeno. Pî estori ra hewnîyeno, vano:

-Lajê mi, eki ez xelet nêbo na ray temam o. De xo hedre ki, ma rayir kuwê.

Ew pî û laj rayir kuwenê labelê esparê axay zî jînî dima kuwenê.

Demewo ki pê dima yî laj vano:

-Bawo, estora beleki ma resay, ma se kê?

Pî vano:

-Lajê mi, ay fini remili ser!

Badê estora erebî jînî resena.

Pî vano:

-Lajê mi, bidi kaş ro!

Neysena, ê ver de esparî jînî dima, de de xo finenê çemdê ma (Çemê Piranî) ver. De jînî yew toz û tebaxi vista xo ser ki, kê vanê qey Herbê Şêx Seîdî yo. Şaney ki Daxan ra, Hopi ra, Beyndiran ra, Malmisan (¹) ra amey, amey awki ser, pêro bi dîqqet temaşeyê jînî kenê. Eyla esparî ha-han ki jînî ser resenê. Laj vano:

-Bawo, ma se kê?

Pî vano:

-Lajê mi, goşê jayê cepî gaz ki, goşê jayê cepî!

Lajek goşê estori gaz keno nêkeno estori a gami perrena boverdê çemî. Ayê ki jînî dim a yê hinî tesliya jînî kuwena û vanê:

-Lila de şorê, şorê; şima xo ra xelisîyay, barê bêrê ma inê estoranê xo bibedilnê.

Laj vano:

-Bawo, ti vanê se?

1. Daxan û Hopi nameyê di dewanê Piranî, Beyndiran nameyê yew gomeyî, Malmisan zî nameyê yew koyî yo.

Pî destanê xo pîzedê canê ra çarneno, vano:

-Bider di (bide ïnan) lajê mi, bider di. Ci heyf ki destikla (loqela, loqra) ja qerifyaya, ti bewnî ki jînî gamîna cila ja wegiroto.

Û raşta zî mîrdimê axay estori gênê, enî tikê şonê nêşonê estori kuwena ew ê zî cila ja wegênê şonê.

Inî hedîsî ra pey venganê Canê û Lajê Lengi şono heta pey hewt diwêlan.⁽²⁾

---

2. Mi na mesela maya xo ra eşnawita.

AWÊ KEWSERÎ YA AREQÊ TO

Roşan LEZGIN

Talan bi bawo, talan!
Sotin bi. Rem bi.
Gama veraşanê gewrî ageyraynê rengê gunî
Kuçanê ma de virêcî yay boyâ mergî.
Ma şitlî binerd kerdî
Bê kefen, bê şîn, bê helalî û xatir
Û hertim
Tilîşyêka sipî mîyanê di engîstan de.
Tarîtiya şewanê ewrinan de
Bêrîwanan ma lewney
Pistinanê xo yê tîjenêdîyayan ra
Zerê ma de Zilanân zîl da
Heme gilê daranê xo ma birney
Û ma xo newe ra şit
Bi hêşranê çimanê dayanê sêwiran.
De hadê, warze!
Meşermaye!
Meremne çimanê xo awiranê min ê sojnayan ra
Bikewêne birînanê min.
Awê kewserî ya areqê to
Han to rê gunîya min
Newe ra birêse rêzikanê Xanî rîpelanê peyinan ra.
Hadê! Racane na çîroka Habîl û Kabîlî
Na tenîya çarê min wa, vila ke
Qelenê heme çî dîyawo
Hewayîşêko sereşite biperne latê xo ra
Û şane ke gilanê Gilgamêşî.

VIRË SEDEFA WELE BAZARE RA -II

Amadekerdox: Hamdi Ozyurt

23

Ci ra vatê Silêmanê Carîye. Maya dê hortê Dêrsimî de çê Husêñ Begî de carîye bîye. No wezeno ra cêniya Husêñ Begî remneno. Ano Kuzike, çê birayê xoyê pîlî, çê Memê Carîye. Memê Carîye vano:

-Bicê bere çê Gedug Axayî.

Silêman êno lewê Gedug Axayî. Gedug Axa Reqasa de bon dano ci. Uca maneno. Çê dê kişta çê ma de bî.

Dêrsimijî wezenê ra qola xo girê danê, ênê Kuzike. Dorme rê çê Memê Carîye cêne. Memê Carîye jî teze zewecîyo. Lacêde xo bîyo. Lacê xo keno berz û vano:

-Ano gorgecînê Hezretî Eli yo. Anê layikî mekişê, ma ê bîna kîşenê, se kenê bikerê!

Ebe tifangî danê serê layikî ro. Mezgê layikî de pirnika ra êno. Adir nanê pa, kullîne zerre de veşnenê û teknenê şonê.

Roca bîne fera û pîrcana Warto ra qola xormeçika girê danê û şonê Dêrsim. Şonê a dewa ke ci ra cêniye remna. Silemanê Carîye jî têy şono, kullîne nas keno. Dormê çê Husêñ Begî cêne. Husêñ Beg vano:

-Hortê ma de jû çêneke esta. Wayîrê waştî ya. Rocê daye birnê, gere veyve bikerê. Çêneke mekişê, ma ê bîna se kenê bikerê!

Xormeçika, çêneke locine ra vecene. Vanê:

-Ti may û waya ma wa!

Çêneke horte ra vecenê, ê bîna kullî kîşenê.

24

Maya mi êndî domanî néardêne. Piyê mi zewecîya. Piyê mi lingê xo vetî, warway; ma qurbana xo gurete, ma şîme Goşkar Babayî ser. Ma va pîyê mi xo rê jû sîye arde, belkî lacê ci ra bibo.

Piyê mi di rey şî seba Zora waya mi, Xirancika nêdê ci. Ez bi Hesikê xo néweşe bîya. Weştâ ra şîya Xunus. Şîya ke Kek çê de nîyo. Mi çêneke

aspar kerde hortê Xunusija de. Ma ameyme jû çê. Zamayê Kekî ame va:

-Xormeçikê, vanê ti ama hortê ma ra veyve cêna bena!

Mi va:

-Heya, ez bena!

Va:

-Xormeçikê, ti jû cêni ya, uca ra ama no kowo issiz de se veyve cêna bena?!

Mi şesadirê xo kerdo pirr, kîşta xo de girê do. Mi va:

-Ez na wo bena, bêrê virnîya mi. Yan şima ra beno, yan mi ra beno!

Va:

-Err! Ti hêni çekdar a?

Mi va:

-Çekdarîye şima vênenê!

Huya, va ke:

-Ma onca teslîmê bexta to benîme!

Mi va:

-Şima teslîmê bexta mi benê, ma ez cêniya mîrikî ci ra nêcêna nêbena nêşanena pêy xo. Piyê mi di rey amo, nêda ci. Ez jî ewro ama waya xo bena. Piyê mi vato "Hona ke ez weş a wa bêro. Malê mi esto, dewarê mi esto, çiyê mi esto. Çêne min ê; meşte ez mirena, xo rê jûmîn ra pare kerê". Coka ez ama waya xo bena.

Va:

-Wulle êndî se kena bike!

Mi gurete arde.

Kamci astora xêxe bî ez nîstêne piro. Mi camêrda de cîrît kay kerdê. Rocê, dewijî şonê Goşkar Babayî ser, min û Zora waya xo astorî ontî verê çêverî, ma nîştîme piro. Ma hurdîmîna jî xo xemelno. Qawaz wezeno ra êno verê kemera berze, vano:

-Lawo, lawo, çêne Welê Bazare ewro nîştî astora, to vatê eynî Qazaxê Úrusî!

Mi Hesikê xo ard dîna. Maya mi derguş kerd ya. Piyê mi ame va:

-Erê, şikir ke vengê domanê nêrî goşê mi ra şîyo! Şikir ke Sedefa mi kewta ra, ci rê lac bîyo!

Pîyê mi cunê xo da piro. Cun çarna, hona cun top nêkerdbî nêweş kewt. Pîyê mi hîrê rocî ont, roca çarîne merd.

Heto jû de ez nîsta ro heto jû de Zora waya mi nîste ro. Ma ser o va, va, şefeq bî zelal. Muş ra jû mîrik amebî. Malê xo nêmîyan dabî çê Hesena. Amebî malê xo ser. Megem ke o jî verê pencerî ra şono. Vengê ma heşneno, êno zerre, vano:

-Zerê, Zerê, vana ci ne? Vana quling in, vana ci ne? Zerê, tu bi xwedê dihebînî, wexta ku ez mirim van jinan bîne bila li ser min bibêjin. Lo lo mîriko! Xwezil bi te û van qîzan, xwezil bi te û vî dengî, xwezil bi te û vê mirina te!

Cêniya pîyê mi jî aşîqa remnê, gurete berde.

25

Seyîd Nesemî verinde amo Xunus. Çend serrî Xunus de mendo. Qiyimetê Seyîd Nesemî nêzano. Uca xêlê weqatî bîyê, jûmînî kîsto. Uca ra amo Reqasa. Amo çê Gedugî.

Şodir şefeq ra amêne, çêver kerdê ya, mi ra vatê:

-Çêna qancixê sîyayî, to ketê potî?

Mi vatê:

-Pîro, ti roşe, ez to rê pojena.

Mi çapika non mîste kerdê, ron şanîte ci, mi eştene binê sacî. Mi çay nêne ser, ci rê ardê. Nîstene ro, çay û ketê xo werdê, tekîte şîyêne. Di rocî, hîrê rocî mendê onca amêne.

Defê ame ke ez û maya xo hewn der îme. Elî çê de nîyo. Ma dare eşto pê çêverî. Ma honde qayît kerd, dare "şîng" pê ra erziya û hanik o ame. Jû dare dest der o. Darê xo kerd binê adirî, o darê dê kewt ta. Ma tersayıme. Pîrî va:

-Keynê metersê, keynê metersê, Dewrêşmalîyê xo nêerzen şîma ser!

Tayê nîst ro, weşt ra. Verê çêverê ma de darê bîye. Şî pişta xo şanite dare. Dare ver de jû kilamêda xo vate:

"Ez şîya ke melema mi çê de nîya,
kozmegê bonî mi ser o çerexîya.

Serê mi şî gina kuçîka pêy adirî ro,
didanê mino jû şikîya.

Şîya lewê qadîyê kutikbavî, mi va:
 Gonîya didanê mi bi çi ya?
 Qadî mi ra va: Gonîya didanê to çîn a,
 gonîya didanê to melema to be xo ya.
 De bira, de bira, ez se kerî?
 Derdî zaf ê, ez kotî kerî?
 Ez şîya ke melema mi vineta ustine ver de,
 şar û kelema ama çimanê beleka ser de.
 Çimê melema mi sîyayê girdî,
 ser ra burû zê lengeranê pirdî.
 Heqî miradê min û to bikerdêne
 hîrê rocê amnanî, çar şewê payızî, melema mi, mirdî.
 De bira, de bira, ez se kerî?
 Derdî zaf ê, ez kotî kerî?

Uca hem vano hem jî darikê xo dest de hêni veşeno. Wezeno ra uca
 ra kuno raye, şono Sofiya. Ebe ê darikê xo şono uca, Pîra Sofiya cêno
 keno zerrê locina adirî, yarî buçux veşneno. Kula (kulawa) daye jî cêno,
 nano xo sere. Vano:

-Na şeytan a. Vinde ez naye biveşnî va êndî miletî nêxapîno.
 Uca ra ê darê xo fino ta, şono çê Eliyê Hesen Axayî. Dano çêver ro,
 vano:

-Elo dizd, mi rê çêver yake!
 Çêver kenê ya û Pîrî cêne zerre.
 Birayê maya Mehemed Axayî, Xalit tahsîldara ver malê xo remneno,
 beno Xunus. Waxto ke malê xo cêno êno dewe, verekêde mîrikê Xunusijî
 jî ano. Ênê Pîrî de gerre kenê. Pîr jî çey Xelîlî der o. Mîrik êno vano:

-Pîro, Xalitî vereka mi gureta arda, nedano.

Seyîd Nesemî vano:

-Mi rê venga Xalitî dê!

Venga Xalitî danê, anê. Pîr vano:

-Lawo, to qey vereka nê mîrikî nedana?

Xalit vano:

-Pîro, vereka min a, vereka dê nîya.

Pîr vano:

-Daxê méríkî pira wo, ti qey vereka méríkî nêdana?

Xalit onca vano:

-Vereka min a, vereka dê nîya. Ceddê to bo ke vereka min a!

Pîr vano:

-Şo! Heq belayê to bido!

Roca bîne peroc Xalit lerza. Xalitî di rocî ont, roca hîrêyîne merd. Bî sing û sîya.

Ma jû hêgayê Pîr Seyîd Nesemü pîya ramitbî. Toxim ê dabî. Ame verê hêgayî de nîşt ro. Dormê dê ra hebê dê çînitê, puf kerdêne û eştene hortê cunî. Ma cun da piro, ma dard we. O bi xo ame pare kerd. Para xo berde û nîwêş kewt. Payîz bî, Pîr merd. Berd hetê çê Ap Isî de dard we. Aye dima çend serrî mend, vistewrê mi Ap Xalit merd. Ap Xalit jî berd kîşa mezela Pîrî de dard we.

26

Waxto ke Hawtemal amêne ma şiyêne kemerî ardêne. Dormê locina adirî de, maya xo rê, pîyê xo rê, domana rê, pisinge rê, kutike rê; hergû jîye rê kemerê nêne ro.

Ma non kerdêne adir. Ma zafêrî zervetî potêne: Ma mîrê xo luyêne ra. Mîrê xo mîşte kerdê. Na fa jî bijika xo kerdê gilor. Rindek kerdê pan. Dormê bijike jî ma çaravêr kerdê çale. Ma kerdê binê sacî. Ma wele kerdê dormê sacî, kerdê qapan. Adir ser o kerdê we. Bine de sale kerdê sûr, serî jî adir kerdê sûr. Luyê daye onciyêne. To vatêne ke bîya filike. Bîyêne sûre. Ardê ebe kardî dormê daye cira kerdê. Horte de qasê zerrê destî cira kerdêne. Ebe koçike zerrê dê kullî vetêne, kerdêne hurdi-hurdi. Na fa jî binê bijike ebe mast rindek suwax kerdêne. Zerrê dê defêna kullî kerdêne zerre. Eke hegmen bî, hegmen kerdêne ser ra. Eke hegmen çîne bî, mast çilqitêne, rindek kerdêne ser ra. Tawukê ron jî veşnêne ra "qîjj" cor de verdêne qafike ser. Qafike bîyêne sûr, pindofiyêne. De êndî koçike bicê û pira zelege.

Kullîne vengê jûmînî dêne. Ê ke miradîyê, jûmînî de amêne werê. Cemât bîyêne. Eke Hawtemal vêrd ra, şiyêne ê kemerî kerdê berz. Binê kemerê kamcî de yan lulukî yan mêsî bî, vatêne "Qismet binê nê der o,

ma ruyê nê ra non wenîme".

Alekber sîyo domuzanê cuhudî ver. Zerra xo kewta çêna cuhudî, çêna cuhudî remna. Kewtê binê jû koxe, cuhud pê hesîyo, eskerê xo fişto ro dima. Ê û dîna şer kerdo, vecîyê dîyar. Uca Alekber û waştîya xo amê kiştene. Nika ke aşma Hawtemalî êna, ê kemerê dîna kullî wezenê ra. Hawt rocî hewa ra vindenê.. Eke Hawtemal vêrd ra, defêna ê kemerî ênê war û cayê xo de vindenê.

27

Çelker warê ma bî. Eke vare heliyêne elwan turlî vaş û çîçegî ver de bîyêne kewe. Tayê çîçegî bî, kerdêne çay. Hêni boyâ xo weş bî, ti hewes kerdêne bişimî. Ti êndî binewşa vana, ti gulçiçega vana, ti gula çewte vana

Çelker zaf rind bî. Çelker de rahânî bî, kengerî bî, xîlokî bî, pîçokî bî, sûngê kinkorî bî, ribêsi bî, marşîngî bî, lîlîkê heşî bî, şîlanî bî, sayê koyî bî, murîyê koyî bî. So bîyêne girs, serê dê çîçeg guretêne. Ma ardêne, hem kerdêne sipê û werdêne hem jî kerdêne turşî. Mendike bî. Bi qerşa ardêne, kerdê sipê û werdêne; to vatê şekir ê.

Ma nat ra ke çê bar kerdêne şiyêne ware, raye ra gaya qene eştêne we. Elî goşê gaya, boçikê gaya gaz kerdê, vatê:

-Mi de astanê pîyê wayîri n...!

Ez aspar bîyêne, Elî vatê:

-Ha ha, titale nîşa re astore şona; gayî qene erzenê we. Leyî xo rê şî, kulengî xo rê şî!

Mi vatê:

-Şorê ceneme! Ti şîya gayê heşîmî (xeşîmî?) ardê, tabî qena xo erzenê we!

Ma bi a kutikîye şiyêne ware. Uca ma holike viraştêne, kinkor ardêne eştêne ser û bine de vinetêne. Ma mal ditêne û ron dêne arê, toraq dêne arê.

28

Kîşa ma de Besa Çarekije bîye. Besa Çarekije rinde bîye. Hedîya, çêna xalê mi bîye, a jî rinde bîye. Harsa Gedugî rinde bîye, Fate rinde

bîye. Ê bînî rind nêbî. Ê bîna xêrê mi nêwaştêne.

Ez bi Yaşarê xo nêweşe bîya, Memê Xelîlî ez ware de kuya. Maya mi post ont mi û gonî mîyanîyê mi ra verda, ez zor xelesiya ra.

Mi bostan ramitêne, kerdê xirabe. Kergê mi berdê werdêne. Malê ma berdêne.

Hardlerzo verên 1946 de bî. Şodir bî, Eli dewar kerd tever. Ez, Perîxana mi, Hesikê mi, Cemîla mi; Yaşarê mi hona diaşme bî. Seke girmîne ginê hard ro, ez weşta ra, mi vazda cayê domana ser. O heto bîn kullî gina waro, bî pirr. Hetê ma, ma ser o hêni mend.

Eli dewar beno, êno ke mozike kewta bostan. Bostan ra veceno, girmîne ginena hard ro. Vatê:

-Mi nîya qayîte ci kerd, kullî hard lerza, va "gim, gim, gim". Ez hama pa menda. Mi xo şâş kerd. Mi ne şîkiya avero bêrî ne jî şîkiya şorî.

Mi qayît kerd ke Eli ha wo verê pencerî de. Va:

-Heywax hey! Za wû zêçê mi kullî bine de mend. Kes nêxelesiya ra. Heywax hey!..

Mi serê xo pencere ra vet, mi va:

-Bê, bê, ma weşîme!

Va:

-Axwa sîyaye bêro çimanê to de! To hona hewn der a?!

Ma vecîyayîme, tekitime şime tever.

Nezdîyê sed tenê dewa ma ra merdî. Çê Memê Qijî miqeres bî, qe kes ci ra nêmend. New canî çê Hesena ra şî. Çar lacê Memê Xelîlî, cêniya dê Heze şî. Ponc laca ra Riza xelesiya ra. Dara vilê dê guretbî, zonê xo bîbî dar de. O jî mi xelesna ra.

Hardlerzî ra dime mi Perîxana xo gurete da bi Mistî. Hona domane bîye, desûdiserrîye bîye. Mist hîrê-çar aşmî girêdaye bî. Veyvê xo nêkerd. Cêniya dêya verêne girê dabî. Bado şî gerre kerd. Cêniye va:

-Şo, mi kerdo zerrê kulavî û kerdo çêverî ser ra.

Guret ard ke qerqeşune cina gonîya malî ra, kerda zerrê kulavî, kerda çêverî ver ra.

Mend heta usarî, Perîxana mi amê ke doman a nêweş a. Jûya sis a, gewr a; dest û payî bîyê xurtî.

29

Zimistan o. Şewê ez heşar bîya ke tîjî esto çêverê ma, kesk û sûr a. Ser o requesîna. Çêverê ma şerteyîn bî. Tîjî çêver kullî talmekî gureto. Mi nîya kuya Elî ra, mi va:

-Nê-nê, hela rawurze! No çek o?

Va:

-Off! Se bîyo, ci esto?

Mi va:

-Hela heşar be, no çek o?!

Mi kerd-nêkerd heşar nêbî. Xêlê waxt şî, ez kewta ra. Mi çimê xo kerd ya ke onca tîja kesk û sûre çêverî ser o requesîna. Ez weştâ ra û mi xêlê qayîte ci kerd. Tîje pa lerza, bî barî û locine ra şî.

Bî şodir, mi Elî ra va:

-Çiyê bîya qurbane ke, mi çiyêde nîya dîyo.

Elî qurbane nêkerd. Mend, şan de Cemîla û Hesikê mi şî tever amê, va:

-Ê darikê ke duwar der ê, îna ser o di cilê veşenê. Jûye kesk a jûye sûr a. Ser o requesînê. Ma şime silondî ser, ê hêni veşayî; heta ma ameyme zerre jî ê hona uca r' ê.

Elî onca qurbane nêkerd. Elî weşt ra şî bir. Bir de heşî guret, xeneqit, xeneqit, verda ra. Tekit ame, onca qurbane nêkerd. Endî merdene ver çarna malî: Biza ma cayê merde, manga cayê merde, boxe cayê merd, golike cayê merde.

Hesikê mi desuçarserre bî. Wendêne. Çimê dê panê rindeki bî. To vatê Heqî neqeşno. Bijangî ginêne burîya ra. Kamcî gezîcî amêne; kamcî memur, kamcî malim, kamcî mudur amêne, venga dê dêne, vatêne:

-Hasan Uyanık, Hasan Uyanık nerdedir?

To vatê torin o. Tawayê ra nêtersêne. To vatêne haşîte gûrî yo.

Guret berd Dala Sûre. Dala Sûre de hîrê-çar domanî vecîyê hermanê jûmînî ser. O jî vecîya dîyar. Domananê çê Silê İslî hermê xo bine ra ont, Hesikê mi sere-serkî ame gina waro. Gonî kewte mezgê dê, mi ra néva. Layikî va:

-Serê mi, serê mi, serê mi!

Di rocî ont, roca hîrêyîne merd.

30

Waxtê malê şanî bî. Mi va:

-Cemîla mi, berxê, raweze tayê adir weke, şit ser ne. Ez şona malî. Va ke:

-Dayê, ez nêşikîna adir wekerî.

Hona şona sinifa uçe. Mi va:

-Erê, kîbrîte hanik a uca r' a, verê pencerî der a. Bicê bêre, mi rê adir weke. Ez jî rawurzî şorî.

Nêweşte ra. Ez qarîya. Mi nîya ke da piro, ginê waro. Ez weşta ra şîya, mi adirê xo kerd we. Ez şîya hortê malî, ama. Ma şit-mit kerd germ, kewtîme ra. Mi dî ke Cemîla şewe nalena. Mi va:

-Erê dayê, ti qey nalena?

Va:

-Dayê, qorê mi zaf dejeno.

Mi va:

-Vîiy, ez kore bî! Qey?

Va:

-Waxto ke to ez nîya tan daya, ez gina waro. Qorê mi ame bi kemere.

Ez weşta ra, mi qorê daye kerd ya, qayît kerd. Ne der o ne zer o, ne bîyo sîya ne tawa. Mi va:

-Erê dayê, qorê to weş û war o.

Va:

-Wulle dayê, qorê mi dejeno. Ez qorê xo ver nêkuna ra.

Ez weşta ra, nata-bota mi tayê axwa germe arde. Mi tayê mîş da, tayê sabun kerd; kewte ra. Ez şodir weşta ra ke qorê daye tayê maso, bîyo qalind.

Cemîla mi mektebe ra visîye. Nêşikîya şoro mektebe. Mi êndî darî, vaşî ontî ci. Mi êndî çıkış ontî ci, mi nêzo se kerd. Qorê çeneke maso. Ne şîya wo ne sot o, ne tawa. Hama hêni maso, dejeno.

Zora waya mi amê; nêweş a, şona Gundêmîra. Çê pîyê cêniya Alîbabayî uca r o.

Va:

-Ez şona uca. Vanê jû xoce esto. Ez şona çê ê xocî, va mi rê nivîste bikero.

Mi va:

-Erê Zora, ez astore dana to, Cemîla mi berze terkîya xo, têy bere uca. Va defê qayîtê qorê daye kerê, defê nivîste bikerê.

Zora Cemîla gurete berde. A roce mende, roca bîne mende, hîrê rocî uca mendî, amey. Cemîla va:

-Dayê, ma şîme, mîrikî tayê îlac da mi. Tayê îlac jî şan de xalika mi onto na qorê mi.

Qorê xo, pîçîkê di cayê de hêni bîyê zerdi. Nêzo şewe çiqas şîye, mi dî va:

-Dayê!

Mi va:

-Çik o?

Va:

-Dayê, hela raweze, no çik o? Binê mi bîyo hît.

Ez weşta ra ke qorê daye der bîyo. Rêm şîyo pêy çêverî de bîyo gol.

Mi va:

-Viñiy, koranîya sîya mi ser de bêro! No çik o nîya bîyo?!

Va:

-Dayê, ez xelesîya ra. Ez kewta ra, qet tewr heşar nêbiya. Ez heşar bîya ke qorê mi der bîyo.

Qorê Cemîla mi bî weş û war.

O zimistan mend, bî usar. Rocê va:

-Dayê, çiyê na qorê mi de zê têlî şono tira.

Mi nîya kerd berz ke zê têlî pîçîkekî serê dê qor ra vecîyo. Mi kaş kerd ke aste wo. Zê nenîgê mi tenik o, hêni pij o. A qêrrê nêqêrrê mi ci ra ont û vet. Mi o ard adir de veşna, kerd wele û eşt a birîna daye. Êndî o bî.

31

Fate amê va:

-Cemîla bide ma.

Mi va:

-Fatê, qedayê to cêna Fatê! Cemîla qijkek a, doman a; hona şona mektebe. A çik a ke ti vana "Bide ma"?

Va:

-Amikê, ti se vana vace, ez aye bena birayê xo rê.

Mi va:

-Fatê, ez çêna xo nêdana binê destanê Xece ver. Dêmarî ya.

Va:

-Amîkê, zerrîya Alicanî nîya, zerrîya mi kewta ci.

Bado Elî şî Muş. Tayê kuftê-muftê potî, dê Elî; Elî kerd nerm. Ameva:

-Çênê, mi sozê çêneke do.

Mi va:

-Ti qedayê mi bicêrê! Cemîla doman a. Çik a ke ti dana?!

Va ke:

-Çênê, Memedalî rind o, Memedalî serewaxt o, baqil o. Xece çik a?
Ez nêdana Xece, ez dana Memedalî. Min û dê lingê eşte têver, mi pêşîrê
xo nêxelesna ra.

Mi va:

-Qiyamete de! Ya ez na çê de nêvindenâ ya jî ti çêna mi nêdana.
Çêna xo ez se dana?!

Rocê amey waştene. Mi va:

-Qiyamete de, ez çêna xo nêdana!

Şîyê Memê Xelîlî dima. Memê Xelîlî ame va:

-Memedalî mordemê ma wo. Ez ci ra jî hes kena. Ez qayıla Memedalî
rê.

Perka kullî bî razî. Ma çêneke dê. Qalind birna, nîşan kerd pede. O
payîzî mende. Alican ame dîyayîne. Jûyo tîk o, derg o, çimê xo beloq ê.

Bî waxtê vevvî. Hawt berbî ardê. Pora, çêna Serayî ya. Kullî kurmanc
ê, tirk ê, ilerîgelanê dînan ê. Elî bizê sere birnê, mîyê sere birnê. Ma
emagî potî; bulxurî potî, birinci potî, xoşabî potî. Mêrika werdi.

Tuyax na serê Cemîla mi. Tuyaxî kaxite ra viraştibî. Çar temizî eştî
tuyaxî ser. Dormê tuyaxî sêmîn bî. Cemîla aspar kerde. Hortê viş-
hîris asparî de Cemîla mi hêni kifş bî. To vatê minara wa horte de.
Berbîyê xo jî jû na het de jû a het de, îna jî kitânê sipê eştibî xo ser. Ez
ke vana "berxê, karê", kullî berbenê. Çêna Serayî vatbî:

-Lê lê mehrûmê, lê lê mehrûmê, lê lê jinikê! Hîna dengê wê va ye

goyê min da ku digot "Serkara qîz û bukan Cemîla min, xerîba welatan Cemîla min".

Gurete berde. Xece nelerî ardê sere. Xece dowo tirş da ci, Xece ruşnê gelberîya, Xece nêverda bêro zerre, Xece dê kuyayîne. Memedalî kuye. Memedalî bi balte waşt ci.

Cemîla mi ebe ê layikê verênî nêweşe bîya. Vana:

-Çay anê nanê ro, wenê. Çimê mi pira şono. Tawa nêdanê mi. Ez van "Nika xwezîka şuşê çay bidêne mi, mi jî biwerdêne".

Şekere baciliax daye bîye. Rocê ci ra vana:

-Kız Şeker, bana biraz şeker ve çay ver, akşamleyin demleyip içeyim.

Şekere vana:

-Kız sen hamile misin?

Cemîla vana:

-Sen bana biraz şeker ve çay ver, gerisi nene lazım?

Şekere punc cayî şekirê Erziromî û tayê çay kena zerrê kaxite, dana ci. Na kena cébanê xo. Vana "Şan bo, ê rakuyê, ez xorê çay ser nî, burî".

Beno şan. Oda de ke nîşenî ro, waya Alicanî, Hediya kişte de nîşena ro. È şekira û a çay cêb ra vecena, bena musnena piyê xo û vana:

-Şima vanê "Şekir xelesîno (qedino)". A, veyva to nîya tirena!

Memedalî balte céno, pê ra verdano re dima. Cemîla şona kuna axure, çêver xo ser a kilît kena. Memedalî xeberî dano. Balte dano çêver ro. Na visîna pêro. Pêy çêverî de se ke çençorike hejîna, hêni hejîna.

Èndî Xece êna vana:

-Bê, bê. Berdo, berdo; tawa nêbeno!

Cêrena Memedalî ver o û céna bena.

Ma pê hesiyayîme ke Cemîla nêweş a. Ez aspar bîya şîya. Mi Warto ra heta Muş va "Peppo, kemer, daro!.." Zerrê mînîbuse de kullî vatê:

-Anam, sen şimdi şoförü şaşırtacaksın, hepimizi öldürceksin. Sesini kes!..

Arebe kewt binê dewe. Mi dî mezela ser o mîlet esto. Kemer o, dar o, kuç o. Mi xo werd, mi xo arebe ra eşt. Mi va "Çêna mi merda, ha yê mezela ser o". Ez şîya ke a nîya. Jû layik dewe ra merdo, ardo danê we.

Mi va:

-Allahınızı severseniz Cemilem sağ mıdır?

Va:

-Memedalinin gelini mi? Valla ölmemiş ama ağır hastadır.

Ez şîya ke Cemîla mi hortê oda de ramerdiya. Orxanêde kan esto ser. Layikê xo jî virane der o, jûyo sîsik o.

Mi va:

-Vîiy! Koranîya şîya mi ser de bêro, to kewta na hal?!

Berbê, va:

-Dayê, ma se kerî? Qederê mi bîyo.

Xece amê, va ke:

-Wey! Se bîyo, se bîyo, ti qêrrena?!

Mi va:

-Xecê hêş ke! Nika ez û to gijikê jûmînî cêñime. To çêna mi arda kerda na hal!

Va:

-Ma mi kerda na hal, ti jî bere weş ke.

Mi va:

-Mi çêna nîya dê to? Ne, mi waxto ke dê to, mîletê Muşî ame, kullîne bêçikî kerdî fekê xo û vatê "Na zerrê qefesî de kerda pîle". Kullîne selawatî ardî ser a!

Mi Cemîla kerde zerrê arebî, gurete arde dewe. Mi qayîtê layikî kerd, layik bîyo pirrê aspija. Mi şut, mi rut, mi qayîtê ci kerd.

Mi Cemîla xo rê gola ra axwe arde, mi gola ra pelî ardî, mi caya ra çarnê, mi qayîtê ci kerd; bîye weşe.

Mi serrê temam nêda ci.

32

Onca tahsîldar amo dewe. Mal şanito xo ver, danê malî ro. Şîrpî ya, nalî ya. Cêniya Mehemed Axayî ya, cêniya pêyîne, çêna Eliyê Hesen Axayî ya, Hezîma. Amê va:

-Xalcenî, xalcenî!

Mi va:

-Çik o?

Ma jûmînî de quesê nêkenîme. Ware de min û daye dabî pêro. Va:

-Nê-nê hela bê, bê. Kutikbavanê tahsîldara Qawaz kîst!

Mi va:

-Şima kullî cêni yê, ma şorê meverdê!

Va:

-Ma ne zon zanîme, ne tawa zanîme. Nê-nê hela bê, bê. Waxtê to û duşmentî û miradîşî yo?!

Ez jî kinca şuna. Ez weşta ra, mi kincê xo ca verdayî, ez şîya. Ez şîya ke hortê mezelanê ma de mal kullî qelebîyo de hortê dewe. Kullî cenderman û tahsildarî milet şanito taqaqe. È û Qawazî jûmînî gureto. Jûyêde zinar o, bi dest û pay o, jûyêde vêregirs o. Dest kerdo gula Qawazî. Çimê Qawazî vecîyê tever. Kemera ke mi dest de, mi sere de dê piro. Se ke dê piro, gonî fiş kerde. Mi va:

-Bırak! Eşekoğlu eşek! O senin babanın öküzü müdür ki sen onu boğuyorsun?

Verda ra û va:

-Ulan atlara binin, kaçın!

Tahsildar û cendermê, kullî nîştî astora û remayı. Mi va:

-Erê, kemera bicê, piro dê!

Cêniya kemerî piro varnayî.

Bado cendermê amê mi dima, ez gureta berda. Mi va:

-No senê qanun o? Milet zar nêzano zon nêzano. Nê ênê, namûs, irz, cêniye, pî, maye, xeberî danê. Ne dêmag o? No çik o, senê qanun o?

Defêna mi kullî dêm da re dîna ser. Ma tekitîme ameyme.

33

Mi dî kalêde feqîr ame. Uşîrêda barîya sûre dest der a. Torbikêde qijkek û sipe jî kirâs ra deşto, dest der o. Ame galê arda ser o nîşt ro, va:

-Çêna mi, tayê loqme bide mi, ez şona.

Mi jî, tasikêda mawa pane esta, mi kerde hetê lazutî ra, mi arde ke ci dî. Va:

-Nê, nê, îna ra mede mi, ayê bînî ra bide mi!

Mi ardanê genimî ra kerde pirre, arde kerde zerrê ê torbikê dê. Weşra, destê xo na hetê galê genimî ra, defê jî na hetê bînî ra û şî.

Şeş deboyî ardî bî. Ma ê ardî ponc gula werdî. Bî usar, defêna bî payîzo bîn, hona ê ardî bî. Piyê Elî amêne, vatê:

Vate

-Erê Sedef, nê ardê to hona ê wê?

Mi vatê:

-Apo, ê wê.

Vatê:

-Erê, ti mîste nêkena?

Mi vatê:

-Apo, Heq bo ke ez mîste kena, nêzo qey nêqedînê!

Vatê:

-Çênê, çenê, wulle bereketê Xizirî nê der o!

34

Misayibê zamayê mi Mistefayî, Eliyê çê Ap Isî bî. Elî vevla Xalîtê Alê remnê berde. Namê vevla Delale bîye. Cendermê amey dewe. Ez pê hesîya ke Mistefa berdo oda çê Mehemed Axayî, kunê. Ez şîya ke hurdî lingê Mistefayî eştê re qayışa. Lingê dê ebe qayışê tifanga zixm a girê dê. Jû cenderme na het de vineto jû jî a het de. Mi çêver kerd ya, hama hama ke êndî danê piro. Mi va:

-Ulan bırakın o adamı! Niçin onu dövüyorsunuz? Kariyi kaçırın adam ne onun kardeşimdir, ne de babasıdır. Bırakin! Ona bir fiske vurursanız sizin kanınızı dökerim!

Mi dî hema lingê Mistefayî yavaşka verdayî ra.

Mistefa tekit şî. Mehemed Axa ame va:

-Bawo cêni ya, êna zerrê koşkê mi de cenderma kuna!

Mi va:

-Eke îcab kerd ez kuna!

35

Besa Kêyayî zaf cênikêda şîrrete bîye. Mêrdê xo merdbî. Di vevvê xo bîyê. Veyva jûye, Xezale, miradîna êna çê pîyê xo. Veyva bîne çêna Hesxanî ya. Doman a nêweş a. Mîyêda dîna mirena. Na şona tayê zerre cira kena, ana erzena adırî ser ke bûrone. Bese êna vana:

-Vêreherî! To gotir nêkerd ke pocî, kullî pîya burî?! To şîya zerre arde!

A jî vana:

-A honde zerrî ya, mi pota. Se bîyo?

Jûye daye ra jûye daye ra, danê pêro. Bese kuçika pê adirî cêna, pê vilê cênike de dana piro. Cênike ginena waro û linganê xo erzena. Lacê Sa Üsubî, Şems êno qayît keno ke qêrre-qêrre çê dîna de êno. Çêver keno ya şono zerre ke Bese dana xo ra, berbena. Şems vano:

-Amikê, amikê, se bîyo?

Bese vana:

-La-lawo, se bo? Min û daye da pêro. Mi na kuçike dê piro, na ginê waro, merde şî!

Şems vano:

-Amikê, merda?

Vana:

-Wulle merda.

Şems qayît keno ke cênike bîya derge. Dest û payî çîn ê. Bîya sipêloçike şîya. Vano:

-Amikê, bîya ma nê lakî dar de keme, naye berzîme dare. Vace "Xo eşto dare".

Anê cênike erzenê dare. Cênike teze xo cêro top kena, verdana ra. Hona teze mirena.

Hêni dare ra verdanê. Endî nênanê ro. Venga mileti danê.

Milet ser o bî top. Ma kullî şîme. Ma şîme ke cênike merda.

Gerre kerd. Doxtorî amê, savcî ame. Zerrê daye qilaşna ya, qayît kerd. Va "Ê naye derb a". Va "Dawo pê goşî ro, pê goşê daye bîyo sîya".

Nîna endî gayî dayî, mangeyî dayî, qapat kerde. Hesxanî zewtî dayî, va:

-Besê, mi ti teslîmê Seyd Ibîşê Kosî kerda. Ti çêna mi senê kîsta, ti jî raştê a derbe bê!

Veyva bîne Xezale gurete çê pîyê xo ra arde. Bese na rey jî dana Xezale ra. Xezale verê çêverî de berbena, dana xo ro, vana:

-EZ se kerî, ez berda da bi Besa Kêyayî?! Jûye werde, na fa jî dora min a!

Birayê Xezale, Riza dot ra êno. -Riza jî çimedejan gureto. Jû cênike bî, ci ra vatê Besa Bişarî, şekir fino pa, çimê dêyo jû verdo de. - Nê danê pêro. Bese xeberî dana, vana:

-Rizo, Rizo! Ez cîyê (gîyê) xo de çimê tuyô kor kerî! Ti ama bîya pişte?
Veyva min a, ez kuna jî dana piro jî!

O jî vano:

Orispî! Hona to jûye temam nêkerda, na fa jî dora na ya?! To dawa
çinayî ma de kena?

Na bena çirpiya bostanî ro û êna Rizayî ser. No û Bese jûmînî cêne.
No dest erzeno gula daye, a dest erzena gula dê. No êndî qayît keno ke
pêy nêşikîno, pîna xo céro ano kuno kişa daye ra. Na ginena waro.
Defêna gal kena ke rawezo, defêna ginena waro. Linganê xo erzena.
Riza ca verdano şono. Milet ser a beno top. Ma jî diyarê bonê çey Teka
ra qayît kenîme. Mehemed Axa dot ra, çê Hesena ra êno. Ame Bese ser.
Ez jî şîya. Mehemed Axayî va:

-Erê, na xereqîya. De bîya ma naye beme bierzîme zerre. Na Besa
Kêyayî bîya oyîne. Na tumanî qena xo ra vetê, bîya oyîne!

Bî piro, ma kerde berz, kerde pişte. Mîzî tede şîye. Mi va:

-Keko, merda!

Va:

-Çenê, Bese bi jû derbe mirena?!

Mi va:

-Keko, bi Seyîd Nesemî bo ke merda!

Ma berde zerre, merednê ra. Axwe eşte ci, hermeyî tadayî Sayke
Bese par nê pêrâr merda.

Se a veyva daye qilaşnê ya, se zerr û pişikê daye vetî, ê Bese jî eynî
zê daye kerd. Zewtanê Hesxanî ra çewres rocî derbaz bîbî.

O zimistan Riza dewarî beno axwe, ano keno zerre. Uşire dest der a.
Nîya dano gayî ro ke gayî bero ca kero, a uşîra destê dê şikîna, êna
ginena çimê dêyê weşî ro.

Guret ard lewê mi. Rizayî va:

-Xalcêni, hela qayîtê nê çimê mi ke!

Ez destanê xo hejnena, tawa nêvéneno. Mi va:

-Tawa nêkeno. Gonî kewta ci.

Mi nêva "Çimê to verdiyo de".

Riza bî kor şî.

36

Ez nêweşe bîya. Bîna mi nêamêne. Husênê mi jî bademcîgî gula dê de bî. Ma amême Elezîz. Xestexane de ez yatırmış kerda. Husên jî cayê boxazî de yatırmış kerd. Ez başqe qawuşe de bîya, o başqe qawuşe de bî. Cila de aspijî henêñ ê, henêñ ê, pirr ê. Pirênenê mi beno pirr. Ez şodir wezena ra, verê pencerî de şanena ro, onca dana xo ra. Husên qijkek bî. Des-desûjûserre bî. Şar amêne dîyayîna nêweşa, pere dênenê Husêni. O jî şiyêne mi rê piskuvitî guretêne, mi rê çî-mî guretêne; pencere ra xo eştene zerre, amêne ley mi.

Keko Xirancik jî şono vano:

-Elî, ez teknena şona balduza xo vênenâ. Çiyê pere bide mi, ez berî bidî ci.

Elî beranêde ma roşeno, pera dano Kekî. Kek pera cêno weno. Ne êno ma vênenô ne tawa. Reyna şono vano:

-Wulle Elî, ez şîya mi dîya.

Husên emelet bî. Ez hay rê ci nêbîya, ez nêweşe bîya.

Fekê Husêni kenê ya, bademcîganê dê na het û a het ra "xirt" kenê cira. O hêni kursî ser o vindeno. Qet nêano xo ser. Di subayî uca de benê. Wezenê ra lewe nanê na çim û a çimê Husêni ra, vanê:

-Aslan çocuk! Bütün bademciklerini aldılar, gıkını çıkarmadın!

Sed û poncas qurişî jû dano ci sed û poncas qurişî jî jû dano ci.

Ma ameyme dewe. Elî va:

-Ê perê ke mi ebe Kekî ruşnayî, şima kullî qedêneyî?

Mi va:

-Perê çek ê?!

Va:

Ma Kek perê nêardî?!

Mi va:

-Wulle mi ne Kek dîyo ne jî pere dîyo!

37

Yêmezîçmez verinde amebî Kuzike, amebî Tata, amebî Mengel, amebî Sofiya. Na fa jî ame dewa ma. Kullîne vatêne:

-Ne weno ne şimeno. Meytê yo, weşto ra!

Ame çê Xelîlî. Milet kullî şî dîyayîne. Elî ame va:

-Erê, vanê "Meytê yo, weşto ra". Hela bê ma şîme.

Ma jî şîme dest. Lewe de nîştîme ro. Jû kavirê ma bî, ma berd da ci.

Jûyo derg bî Yêmezîçmez. Zerrê xo ontêne zerre, bîyêne di qat û raye ra şiyêne. Ge-gane zonê ma, gegane tirkî quesê kerdene.

Ma ameyme çê. Xêlê mend, Elî va:

-Çênê, ma no kavir do ci hama defê ez şorî qayît kerî, milet ci dano ci ci nêdano ci.

Elî şono ke kes çê de çîn o. Cêniya Memê Xelîlî tekita şîya zerre, Yêmezîçmezî deş esto cêniye. Cêniye xo dest ra xelesno ra. Kofî-mofiya xo dest der a. Seke Elî çêver keno ya, cêniye zerre ra vecîna. Elî vano:

-Erê, çik o, se bîyo?

Vana:

-Ci (gi) ken de fekê pîyê dê! O key pîr o?

Elî vano:

-Çênê, hêni mevace, fekê to beno çewt!

Megem ke kutikbav dizdêni ya non jî weno. Tekna nanê ro, tede axwe keno xo ra. Legane de cîyê (gîyê) xo keno. Zerrê axure de verdanê de û axwa temîze keno xora, tekneno êno. Roca bîne wuşe-wuşe kewte hortê miletî. Yêmezîçmez rema şî Gimim. Megem hortê dê û lacê Zêynelî Heyderî rind bîyo. Heyderî o mal, pere kullî dest ra guret, siktir kerd, tekit şî.

38

Xebere amê ke waya mi Zora nêwes a. Ez şîya mi kerde aspare, gurete arde. Mi va:

-Mayê, to rê se bîyo?

Va hal-hekatê min û Mistê Dapage nîya, nîya

Rocê mîrdê xo Kek çê de nêbîyo. Mistê Dapage jû cêniye gureta arda çê dîna, vato:

-Wayê, na cêniye va çê şîma de vindero, hetan ke mi ci rê ca dî.

A roce tede manena, roca bîne cîranî nata-bota vanê:

-Na cêniye rinde nîya, dosta dê wa. Ti na kerda ci, mîrdê to xuysiz o, nika ke ame, to weno.

Zora cilikanê cênike cêna bena duwarî ser o nana ro, vana:

-Wayê, to kotî ra ama uca ra şo! Vengê Mistî de, va bêro nê cilik-milikanê to bicêro bero. Ti çê mi de nêvindena!

Mist êno, vano:

-Mi jî na to rê verdê, va ciyê to de fekê pîyê mi bo!

Na jî vana:

-Ti ci rêxe wena? To ra ci êno aye bike!

Roca bîne Kek êno. Çend roca ra dime Mist êno, vano:

-Domananê xo tever ke, ez to rê persê vana.

Kek domana û Zora keno tever. Mist ebe vengo giran vano:

-Bira, ti birayê min a. Min û to defê jûmîn ra vato "bira". Cêniya to di-hîrê rey qedayê xo soyino mi, vato "Bê zê mi be".

Kek vano:

-Mevace! Ez Zora ra çiyê hêñîn bawer nêkena!

Mist vano:

-Hes kena bawer bike hes kena bawer meke. Ti birayê min a, mi to ra vato "bira". Cêniya to rinde nîya.

Zora pêy çêverî de goş nana ser, hama veng nêşono ci. Mist tekneno şono. Na kuna zerre, vana:

-Çık o, ci bîyo? Lacê mi merdo?

Lacê xo Şa Heyder jî Anqere de xestexane der o. Jû hetê Şa Heyderî bîyo felç.

Kek vano:

-Nê, nê, Şa Heyder weş o!

Kek sond weno, Zora bawer kena.

Bena şewe. Zora çêneka xoya qijkeke kena virana xo, hermanê daye na het û a hetê vilê xo ser ra ana pê û kuna ra. Kek balte cêno êno ke piro do, çêneke virane der a. Vano "Ez piro dî çêneke tersena". Di rey, hîrê rey balte ano ser; na heşar bena, vana:

-Xirancik, o çıkış o ti hêñî kena?!

Kek vano:

-Mi ti kîstêne hama ti şo qurbanê xatirê çêneke be!

Zora vana:

-Sebeb?!

Vano:

-Sebeb ti zana. Ti Mistî ra vato "Zê mi be".

Zora vana:

-Errr! Kul de çê to kuyo! To hona mi ra şufe cêna? Mi hêşîriya to diye, mi feqîriya to diye. Ez veşan menda, têşan menda. Ez ha wa bîya wayîrê ponc-şes pîzê domanî, to hona mi ra şufe cêna?

Zora şodir wezena ra, lacê xo Husêni jî cêna, şona pêşîre Mistî cêna. Mist lewê qaymeqamî de xebetîno, odecîyê dê yo. Zora vana:

-Bênamûs, bêşeref! Na ci bêter a ti dêm da mi ser?

Mist vano:

-Ma mi to ra nêva "Ciyê to de fekê pîyê mi bo ke ez to rê nêverdana"?

Nat û bot ra ênê, pêşîre dê destê Zora ra cêne. Jû-di tenê danê Husêni ra. Husêni jî hona desserre wo. Husêni vecîno tever, jû kemere erzeno ri ci. Mist serê xo çarneno, kemere ginena duwar ro, bena parce-parce. Zora a saate de xo şaş kena. A saate de aqil texayîr beno.

Çend rocî lewê mi de mende. Rocê va:

-Ez şona.

Mi va:

-Dakilê, meşo! Ti nêweş a!

Va:

-Nê, nê, ez nêweşe nîya, ez weş û war a. Heybeta ra hêni aqilê mi texayîr bîyo, ez xêxe niya!

Ez xapita. Mi va "De weş a".

A roce mende, roca bîne mi aspar kerde. -Çey ware der ê. Mérat mal esto, dewar esto, çî esto. İşê ma zaf o, Elî hêrsin o.- Mi tayê mast, çî-mî da ci. Lacê mi Husêni gurete berde, Gimim de ca verdê ame.

Zora şona, a şewe manena, şodir Kek cêno aspar keno, yallah babam Erziromo ti kotî r' a! O Erzirom o, êndî şî û nêamê. Des û ponc rocî Erzirom de weş mende, uca de merde.

Kek Zora beno erzeno xestexane, piro wayîr nêbeno. Şono zewecîno.

Ma mezela daye jî nêdi.

39

Hardlerzo pêyîn 1966 de bî. Ma ware ra cêrayîme ameyme dewe; peroc bî, hard lerza. Dowa ma ra hîris û ponc tenî merdî. Dewanê bîna ra zaffî şî.

Hardlerz ra dime ma çê xo bar kerd ameyme Esemol. Çê Heydê Dursî, çê Hesxanî, Çê zamayê mi Mistefayî û çê Ezîzî jî ameyî Estemol. È kullî Balat de kewtî bonanê ahşaba. Her jû kewtî odayê.

Ma şîme çê İbrahimî. Erzingan ra bî, ci ra vatê "Kürt Ibrahim". Ma odayêda dê kire kerde. Mi di tenekê ronê xo ardbî, di tenekê pendîrê xo ardbî, toraqê xo ardbî. Ma û çê İbrahimî werd heta usarî. Usarî ma şî bonê Gültepî viraştî, ma kewtîme bonanê Gültepî.

40

Nika jî ez bîya kokime, binê bona de tek-tenya wa. Şewe defê-defê wezen ra berbena. Kes çêverê mi nêkeno ya. Ez ax û zarê domananê xo bîya ke rocê hortê koma dîna de roşî. Veyvanê mi, çênanê şarî ez her umud ra birna.

"Li min bû baran,
Min xwe da bin daran.
Ilam dilopê daran."

Ê MIN Û KARAOXLANI

Heyder SEVER

Roze êna ke mordem dişmenê xo ra kî zaf çî miseno. Naca de ez wazen ke şima rê qalê meselêda nîyanêne bikerîne.

1975 de Bülent Ecevit (Karaoxlan) ame Almanya. Eke ame kî xêlê cawonê Almanya de seva karkerû kombiyayışî amey hazirkerdene ke nê kombiyayışû (toplantı) ra ju kî Munih de bî. Ez kî zê xêlê hevalonê xo şiyûne nê kombiyayışî. Bi (eve) hazarû mordemî mêydanêde hîrawo girs de bîbî topî; Ecevitî qesey kerdene, ma kî çepikî dêne piro, sloganî estêne. Inanê ke vengê xo zaf kerdene berz, qîrrêne vatêne "Halkçı Ecevit!", inan (dîne) ra ju kî ez bîyûne (bîyane).

Ecevitî tayê ke qesey kerd, qese ard ve ziwan (zon) û kulturê tirkonê Almanya ser û nîya vat:

"Hevalêne, mi seva misayene û ravêrşîyayêna ziwan û kulturê domononê şima kî hevalonê xoyê Partiya Sosyal Demokrate (SPD) de qesey kerd. Qeseykerdişê xo de mi vatenêda ju alimê almanî arde ra dîne virî. Mi vat alimo alman vano ke Şima ke wazenê ke miletê werte ra wedarê, her çî ra raverî gere şima kilit ziwanê ê mileti şanêne".

Ecevitî ke nê çekuyî nîya vatî, xaftela leşa mi bîye serdine, ez hurendîya xo de cemediyûne. Mi hen zanêne ke eve birosû (biroşan) uwa (awa) serdîne verda ra mi ser. Mi xo ve xo vat "Ax ti arê kerê ve mi ro kerêne. 200-300 hazar domonê tirkon Almanya der ê, ti seba inan (dîne) heqa ziwanî, heqa wendene wazena (wazenî), ziwanê 15 mîlyon kurdû kî yasaq kena (kenî). Ma kurdî kî ême (yenê) kombiyayışû, to û ayonê sey (zê) to rê çepikû (çepikan) dame piro".

Ê min û Ecevitî endî a bîye. "Dostîya" ma uza de qedîye. Reyna, endî mi ey (dey) ra omid gîrê nêda, mi nêvat ke o mordem kurdû rê xizmetê keno. Seba mi, o dişmenêde mîrdê kirmancî bî. Hama pê se kenê ke ewro hona kî tayê mordemê mayê nezanî estê, kunê ra mordemonê zê

Ecevîtî dime, bawer kenê ke dîne ra ma rê xêrê êno.

Naca de ez wazen ke şîra xoya ke par Vate de vêjîye ra çend rêsû
(misrayan) reyêna binusîne û şarê mawo ke nîya fikirîno, rastîye reyena
bîyarî ra dîne vîrî.

Anqara, Tehran, Bexdad û Şam de
"çîn a ma rê omedîye
ayê ke nêvînenê na rastîye
gerekse se ma vezê ro selametîye?"

ALMANYA

Amême ma Almanya,
Welatan ra bîme vila.
Ma bîme rezil û ruswa,
Sebetanê çar qurişan.
No çi îsk o, no çi vîsk o?
Ti qey her roj şona dîsko?
Ti kuwna rê nê layîko.
Çira kena işo pîsko?
Dinya pêro bîya mode,
Şewe de kena mizode.
Ma guretime cayo zor de,
Welato çeqelo yoz de.
No çi îsk o, no çi vîsk o?
Ti qey her roj şona dîsko?
Ti kuwna rê nê layîko.
Çira kena işo pîsko?
Surre êna, surra corî,
Lewî sûr ê, pêro boyî.
Fetelîna roj û şewî,
Şoretê to tacê bakî.
No çi îsk o, no çi vîsk o?
Ti qey her roj şona dîsko?
Ti kuwna rê nê layîko.
Çira kena işo pîsko?

LIWE Ú QULING

Arêkerdox: Mihant LICOKIC

Tiya bi û çinê bi, liwêke û qulingêke bî. Liwe û quling benê way û biray. Liwe qulingî ra vana:

- Bira, ma jobînî ziyahfet bikerin. Quling vano:
- Wa bo waka liwî.

Liwe malîzî pewcena, kena serê tehtike û vana:

- De kerem ke ma borin.

Quling çende ray nikulê xu dano pero, nikulê cê decena û çîke nêkono fekê cê; xu tepîya dano.

Liwe vana:

- Çira ti nêwenê bira quling?

Quling vano:

- Ez mird a, a jo ra ez nêwena.

Çende rocî badî quling liwe zîyahfet keno. Ew zî nihan pewceno û keno kuya milîçikederge. Nikulê xu keno ra zerrey kuy, nihan te ra veceno û weno. La liwe nişkena boro. Çiqas quling vano:

- Waka liwî, de bore. Çirê ti nêwena?

Liwe vana:

- Ez nêwena, zerrê min nêşina ci.

Quling weno. Tek-tukê ku fekê cê ra konê erd, liwe xij kena ci û wena. Ew vano:

- Waka liwî, to va ez nêwena!

Liwe vana:

- Bira, enî hebikê xéran ê, a jo ra ez wena.

Heta quling nihanê xu weno qedênenô, liwe vana:

- Bira, ma jobînî wegîrin.

Quling vano:

- Wa bo waka liwî.

Liwe vana:

- Ewil ez to wegîrî.

Quling vano:

- Baş o.

Liwe qulingî kena paştê xu û verê xu şana çemo cérin. Binê sêncan ro, binê dirrikan ro carnena, dana sinc û keleman ro, qulingî finena ra gûnî ser.

Liwe vana:

- Bes o bira quling ?

Quling vano:

- Belê, bes o waka liwî.

Quling hefteyke kono cile, heta birînê cê piçêke benê weşî. Narê quling vano:

- De bê waka liwî, ena ray ez to wegîrî.

Quling liwe nano serê pencanê xu û fir dano ver 'ezmîn, beno berz, şino tarî 'ezmanî. Quling vano:

- Waka liwî, 'erd eyseno ya nî?

Liwe vana:

- Qasê pelasêke eyseno.

Reyna beno berz, reyna perseno, vano:

- Waka liwî, çîke to ra eyseno?

Liwe vana:

- Qasê tarrê pirocine eyseno.

Quling henî zî beno berz, reyna perseno, liwe vana:

- Qasê qulê derzenî hema gi ez fesil kena.

Henî zî beno berz, reyna perseno, liwe vana:

- Çîke neyseno, dinya sîya û tarî kena.

Quling teqleyke şano xu, liwe serê paştê xu ra erzeno war. Liwe zey pertalî cor de yena war. Teqleyke ser û jo bin yena nizdê 'erdi. Hanêna Mela hanîk o limac keno. Liwe vana:

- Hela Mela, hela Mela, ser kurikê xalê Mela.

Mela zî hanêno çîke 'ezman ra yeno war. Mela qirpû vazdano; kurkê cê, şâşikê cê, tîzbihê cê, ganpolê cê heme 'erd o manenê. Liwe ginena

serê kurkê cê ro, xu ra şina û henî 'erd o manena.

Hêdî-hêdî heşe yena serey cay, wirzena we kurkê melay erzena miyanê milanê xu, tîzbihan erzena milê xu, şâşike nana xu sere, ganpole gêna destê xu û hêdî-hêdî cêr de kona dîyar. Jo verg rastê cay yeno. Verg te ra perseno, vano:

- Liwê, to eno kurk çâ ra ardo?

Liwe vana:

- Ez kurkçî, babê min kurkçî, kalikê min kurkçî. Qey to nêzanayne?

Verg vano:

- Liwê min rê zî kurkêkewo anayîn virazi.

Liwe vana:

- Wa bo, çirê ez nêvirazena? Ajarê xu bîyare ez o to rê virazî.

Verg vano:

- Baş o liwê, ez ci bîyarî ku ti min rê kurk virazê?

Liwe vana:

- Mêşinan, berxikan, kaviran (beranan) bîyare, ez o to rê kurkêkewo rind virazî.

Liwe vana:

- De min dima şane ma şinî cayke, cay dezgî bivînin ku ez tede bixebetî.

Liwe qulêke vînena ku zerrey cê gelêke hîra wû û fekê qulî zî teng o. Liwe xu rê vana "Verg nêşkeno bêro zerrey enî qulî" la reyna zî cerebnena. Vana:

- Vergo, hela ti zî bêre zerre, banî cay dezgî seyîn o.

Verg xu keno qul ro ku şoro zerre, keno nêşkeno nêşkeno şoro zerre.

Liwe yena teber, vana:

- Hela xu barî ke yan zî suy xu bîyare, belkî ti beşkê.

Verg anakî zî cerebneno la nêşkeno şoro zerrey qulî.

Liwe vana:

- Xura hewce zî nêşkeno, gava kurk temam bibo, ez o kurk bigîrî û bîyarî teber.

Verg dest pêşkeno kaviran, mêsinan, berxan beno. Liwe hetêke ro wena û ê zêdan zî qul de erzena pêser. Verg perseno, vano:

- Zehf mendo liwê?

Liwe vana:

- Hema nîme bîyo.

Verg verê ra ano û perseno, liwe vana:

- Tiricêke menda.

Verg reyna perseno, liwe vana:

- Hesîke mendo.

Heta qul beno pirrî, hendî qîmê liwe pê yeno.

Verg reyna perseno, vano:

- Liwê zehf mend?

Liwe vana:

- De haydî ewca ra, kutiko solawkeçim! Ti nêvanê "A liw a, a ça ra bî kurkçî?", min ti xapênay pê ku ti mi rê goşt bîyarê.

Verg zehf qehrêno, xu dano qul ro ku şoro zerre. Keno nêkeno nêşkeno şoro zerre. Fikirêno se kero. Şino hebêke kuya milîçikederge ano, xîçikan keno zerrey cay û serê qulê liwe de daleqneno. Çığa hewa (va) dano pero, xîçikî zerrey kuy de vanê "xiş-xiş". Liwe vana "Wele verg hanî yo dindananê xu seqênenô". Liwe goşt wena qedênenâ, poste zî wena, çîke nêmaneno; veşan manena. La her ku hewa dano kuy ro, kuy kena xişe-xişe, liwe vana "Wele verg dindanan ro min seqênenô".

Liwe hendî veşanî ver "bavo" kena, vana "Wele ez o vazdî, ha ez veşanî ver merda ha vergî ez werda, ferq nêkeno". Xu kena ra pir û şirpû vazdana, heta ku te ra yeno. Gelêke ca şina, hanêna verg dima nîyo, vindena. Hêdî-hêdî tepîya yena, hanêna verg çinî yo. Yena heta verê qulî. Gava hanêna hebêke kuy hanî ya serê qulê cay de daleqnayî ya, vana "Ena kuy ci felaketî ardî serey min. Gerek ez enay feteşnî". Kuy bena kena binê aw, kuy reyna yena dîyar. A çığa kena binê aw, kuy yena dîyar. Raya peyine kuy kena binê aw û serê kuy de nişena ro, vana "heta feteşîyo".

Zimistan o. Aw cemedêna, diwê (boça) liwe zî tede cemedêno. Liwe honijêna (hewnê cay yeno), şina hewn a. Gava bi xu hesêna, vana "Nika kuy feteşiyawa" û wirzena la dimê cay mîyanê aw de cemedîyaw. Liwe vana qey vergî a qefelnawa (tepîsta). Cay xu ra cil bena, zor şanena xu, dimê cay ver de qol beno. Hendî sera şina vanê "way liwa qole". Liwe vana "Wele go verg min nas bikero. Ez se kerî ku verg min nas nêkero?"

Fikirêna, vana "Eger ez liwan hemina zey xu bikerî qolî, a çaxî verg min nas nêkeno". Sîna ven (veng) dena liwan, vana:

- Bêrê, ma şinî rezê kê xalan.

Bena rezêkewo ku verê dewe de wo. Bena mîyanê rezî, vana:

- Hergû jo mewêke ra borê, bêtehmî mekerê; rezê kê xalanê min 'edm (mehf) mekerê. A kona ver û dimê hergû liwe mewêke wa girê dana û şina hetê corê, vana:

- Wanq, wanq!

Veng şino wahêrê rezî, wahêrê rezî vano:

- Wele liwî kewtê rezê ma!

Tivigê (tifingê) xu gêno û vazdano. Bena hewçê-hewçê kutikan, ver bi mîyanê rezî. Liwî wazenê vazdê, kenê nêkenê dimê ïnan dima nêşino. Zor şanêne xu, xu kaş kenê, dimê heminan ver de qol beno.

Liwe vana:

- Qol û pîya qolî.(*)

---

* Mi na sanike (estaneke) dewêka Licê ra arê kerda.

Belgeyêk:

**"KÜRD KADINLARI TEALI CEMIYETI NİZAMNAMESİ"
(NİZAMNAMEYÊ KOMELEYA BERZİYA CİNİYANË KURDAN)**

Komeleya cînîyanê kurdan a verêne "Kürd Kadınları Teali Cemiyeti" (Komeleya Berzîya Cînîyanê Kurdan) ya. Na komele nîsana yan zî gulana 1919î de İstanbul de abîya (awan bîya) û 20ê hezîrana 1919î de dest bi xebata xo kerda. Kovara Jîn (İstanbul, 1919) de derheqê na komele de tayê melumat esto labelê nîzamnameyê na komele hetanî ewro bi herfanê latînkî çap nêbîyo, cûka zî no nîzamname weş nîno zanayış. Mi no nîzamname kitabêkê erebkî yê Ebdussettar Tahir Şerîfi de dî, ez herfanê erebkî ra tadana herfanê latînkî ser û pêşkêşê wendoxan kena.

Kopyaya nê nîzamnameyi, kitabê Ebdussettar Tahir Şerîfi de weş nêvejîyaya. Cûka tayê cayî yan weş nêwanîyayî yan zî binde (qet) nêwanîyayî. Çekuyê (kelîmeyê) ke ez wendîşê ïnan ra emîn nîya mi bi işaretê persî (?) nawiti (musnay). Mi cayê yew çekuya nêwanîyaya de hîrê nuqteyi (...), cayê hîna zaf çekuyanê nêwanîyayayan de zî şes nuqteyi (...) ronay. Semedo ke wendoxi hîna asan bişîyê (bieşkê) tirkîya osmanî fam bikerê, mi ferhengekêk zî ilawe kerd.

Ez hêvî kena ke elaqedaran ré faydeyê xo bibo.

Malmîsanij

KÜRD KADINLARI TEALI CEMIYETİ NIZAMNAMESİ

Divan Yolunda Kadınlar Dünyası Matbaası, 1919

KÜRD KADINLARI TEALI CEMIYETİ NIZAMNAMESİ

Mukaddime

Madde 1- Merkezi İstanbul'da olmak üzere Kürd Kadınları Teali Cemiyeti unvanıyla bir mahfil güşad olunmuştur.

Madde 2- Cemiyetin maksadı

Kürd kadınlığının asri zihniyetle teali ve inkişafını temin etmek, aile hayatında esası, ictimai ıslahatı istihsal eylemek, tehcir ve taktıl münasebetiyle sefil bir hale gelen Kürd eytam ve eramilini iş bulmak ve nakdi muavenete mazhar etmek suretiyle sefaletten kurtarmakdır.

Maksadın suret-i istihsali

Madde 3- Cemiyet, maksadının istihsali zımnında gazeteler, mecmualar, kitaplar ve risaleler neşr; şubeler, mütalaahaneler, kütüphaneler güşad ile serbest dersler ve konferanslar verecekdir.

Madde 4- Üçüncü maddede irae edilen ve cemiyet mesaisiyle yapılabilecek teşebbüsатdan maada her Kürd hemşire maksad-ı cemiyeti istihsal için zuhur edecek fırsatlardan istifade ile lazım gelen telkinatı icra eyliyecekdir. Bu telkinat milli intibahı istihdaf eder.

Madde 5- Cemiyet azasının verdiği duhûliyye, maaşat ve her türlü teberruat, maksad namına icra edilmiş teşebbüsатdan mütevellid temettü, azanın faaliyet-i mutnazama ve mütemadiyesi bu makasidin temin ve istihsaline mevkufdur.

Şerait-i duhûl

Madde 6- Haysiyet ve şerefi şaibedar olmamış her Kürd ve Kürd muhibbesi hemşire bila tefrik-i cins ve mezheb bu cemiyete dahil olabilir.

Madde 7- Cemiyete girecek hemşireler duhûliyye olarak yigirmi

kuruşdan dün olmamak ve hadd-i azamisi mali kudreti ve ictimai mevkiiyle mütenasib bulunmak üzere muayyen bir meblağ te'diye edeceklerdir.

Madde 8- Cemiyet azası mahiyye beş kuruşdan dün olmamak üzere şehri bir taahüdde bulunacakdır.

Madde 9- Cemiyet azası müessise, tabiiyye olmak üzere iki kısma ayrıılır.

Madde 10- (*)

Madde 11- (*)

Heyet-i müşavere ve idare

Madde 12- Müessisler aralarından lüzumu nisbetinde bazı hemşireleri müşavere heyetini teşkil etmek üzere intihab ederler.

Madde 13- Heyet-i müşavere, harekat-ı cemiyeti bilfiil idareye salahiyetdar olmamakla beraber cemiyet umûr-i umumiyesini murakabe, heyet-i idareyi tenvir ve irşad, icabında heyet-i umumiyesi ictimaa davet etmek gibi salahiyetleri haizdir.

Madde 14- Heyet-i müşavere mevki-i alisinde bulunan hemşirelerin, cemiyete fevkalade suretlerde muavenetde bulunmaları lazımedendir.

Madde 15- Heyet-i idare bir reise, iki reise vekili, altı aza ... ... olmak üzere bir katibe ve veznedarlık ... olmak üzere bir muhasebeciden (?) mürekkebedir.

Madde 16- Heyet-i idare, müessisan tarafından rey-i hafi ile intihab olunur. Ve her sene nihayetinde heyet-i idare intihabatı yeniden icra edilir. Yigirmi müessise kaydolunmakla beraber heyet-i idare intihab olunur.

Madde 17- Heyet-i idare azasından birinin infisali halinde yeniden intihab olunur. Hakk-ı intihab kema fi's-sabık müessisana aiddir.

Madde 18- Heyet-i idare ictimaatına mazeret-i makbulesi olmadan ve bila fasila üç defa iştirak etmeyen aza ve reise müstafi addolunur.

Madde 19- Tesavi-i ârâ husulunda reisenin reyi iki addolunur.

Madde 20- Muhasebecinin muamelatı daima heyet-i idare tarafından murakabe edilecek ve muhasebe umûründen heyet-i idare; müşavire

(*) Elimizdeki metinde bu madde silik olduğundan okunamadı.-Malmışanız

ve heyet-i umumiye karşı mesul bulunacakdir.

Madde 21- Heyet-i idare bir sene zarfında nizamname-i dahili mucibince cemiyetin her nevi umûr ve muamelatını tedvir eder. Ve bu müddet zarfindaki teşebbüsât ve icraatdan mesul bulunur.

Madde 22- Heyet-i idare haftada la-akall iki defa ictima eder.

Madde 23- Heyet-i idare mukarreratı ekseriyet-i ârâ ile ittihaz edilir

Madde 24- Ictimain rûznamesi ictimadan evvel reise ve katibe tarafından ihmaz ile heyete tebliğ olunur.

Ittihaz olunan mukarrerat defter-i mahsusaya kayd ve ziri imza edilir. Karara itiraz eden hemşire mevadd-i mukarrere zirine esbab-ı itiraziyeyi ... derc ve imza eder.

Madde 25- Heyet-i idare; azasının nîsfinden bir fazlası hazır bulunmadıkça ittihaz-ı mukarrerat olunamaz.

Madde 26- Sene hitamında heyet-i idare heyet-i umumiyeyi ictimaa davet eder. Ictimain ilanı yevm-i ictimadan la-akall onbeş gün evvel olmalıdır.

Heyet-i umumiye

Madde 27- (*)

Madde 28- (*)

Madde 29- (*)

Madde 30- (*)

Madde 31- (*)

Madde 32- Heyet-i umumiye bir senelik hisabatı (?) ve icraati ... takrirlere ... eder.

Madde 33- Heyet-i umumiye, kongre azasını intihab vazifesiyle de mükellefdir.

Kongre

Madde 34- Senede bir defa merkez-i umumide ictima eder. Cemiyetin hal-i malisini ve bir senelik icraat ve teşebbüsâtı tedkik ve muvafik gördüğü takdirde tasdik eder.

(*) Elimizdeki metinde bu madde silik olduğundan okunamadı.-Malmisanij

Ertesi seneye ait bütçe tanzim olunur ve heyet-i idare tarafından teklifat vukubulur. Lüzum hissedildiği takdirde cemiyet nizamnamelerinde tadilat icra edilir.

Umûr-i maliye ve tahririyye

Madde 35- Her nevi masarif heyet-i idare kararıyla yapılır. Fevkalade bir ihtiyaç zuhurunda .....

Madde 36- (*)

Madde 37- (*)

Madde 38- (*)

Madde 39- (*)

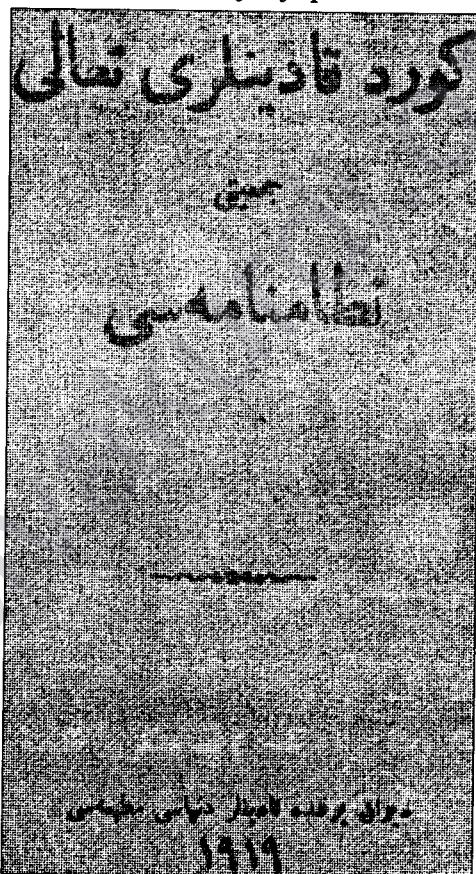
Madde 40- (*)

Inzibat

Madde 41- Cemiyetin maksad ve esasına mugayir hareketde bulunan aza heyet-i idare kararıyla azalıktan çıkarılır.

Madde 42- ..... bila mazeret ifa etmiyen ve tevdi edilen vazifeyi özürsüz olarak yapmayan hemşire müstafi addolunur.

Keyfiyet-i istifa ilan edilecekdir.

Mevadd-i setta

Qapaxê Nîzamnameyê Komeleya Berziya Cinîyanê Kurdan

Madde 43- ..... vücudu takdirinde heyet-i müşaverenin muvafaka- tiyle cemiyet nizamnamesinin bazı mevaddi heyet-i idarenin ekseriyet-i sülüşan ârâsiyla tadil ve tevsi edilebilir. Keyfiyet-i tashih beray-i tasdik kongreye arz olunmalıdır.

(*) Elimizdeki metinde bu madde silik olduğundan okunamadı.-Malmışanıj

Madde 44- Taahhüdat-ı şehriyeyi tahsil etmek üzere münasib bir ...
aza-yı tabiiyeden (**)

Arap harflerinden Latin harflerine çeviren: Malmışanij

Çime: El-Duktûr 'Ebdusettar Tahir Şerif, El-Cemiyyat We'l-Munazzemat We'l-Ehzabu'l-Ekradiyye Fi Nîsf Qern 1908-1958, Bağdat, 1989, s. 315-326

addolunmak: sayılmak	mahiyye: aylık
ârâ: oylar	makasid: maksatlar
aza: üye	masarif: harcamalar
beray: için	mevadd: maddeler
duhûliyye: bir yere girmek için ödenen ücret	mevkuf: 1)vakfedilmiş 2)ait, bağlı
dûn: aşağı	muavenet: yardım
eramil: dular	mugayir: aykırı
esbab: sebepler	muhibbe: kadın dost
eytam: yetimler	mukarrerat: kararlar
fi's-sabik: geçmişte	murakabe etmek: denetlemek
güşad olunmak: açılmak	müessim: kurucu, kuran
hafi: gizli	müşavere: danışma
hemşire: kızkardeş	nîsf: yarım, yarı
hisabat: hesaplar	nakdi: paraca
hitam: son, bitme	nizamname: tüzük
ihzâr olunmak: hazırlanmak	rey: oy
infîsal: ayrılmaya	rûzname: gündem
intibâh: uyarma, uyanıklık	sülüsân: üçte iki
intihâb: seçim	şehri: aylık
irâe edilmek: gösterilmek	şetta: değişik
istihdâf etmek: hedeflemek	tahrîriyye: yazı ile ilgili
ittihâz olunmak: edinilmek, kabul edilmek	takrir: önerge, karar
kema: gibi	taktîl: çok öldürme, öldürülme
keyfiyet: (bu metinde) husus, iş	teâli: yükselme
la-akall: en azından	te'dîye etmek: ödemek
lazîme: gereklî	temettü: kazanç, kar, fayda
maâda: başka	tesavi: eşit olma
maâsat: aylıklar	umûr: işler
mâhfîl: oturulacak, görüşülecek yer, toplantı yeri	yigirmi: yirmi
	zîr: alt, aşağı

(**) Elimizdeki metin burada bitmektedir fakat cümlenin yarımlamasından nizamnamenin burada bitmediği anlaşılmaktadır.-Malmışanij

ÇEWLIGI RA DI DEYIRI

Arêkerdox: Seyîdxan KURJJ

AWKE KAŞÛN

Awkê kaşûn wuşena, lê lê, leminê, lê lê, leminê
Kênek hûnî ya ver şina, lê lê, cîyer ra cuar surmelî ya

Destmaj sibê ver di gena, lê lê, leminê, lê lê, leminê
Duayê miradî wazena, lê lê, cîyer ra cuar surmelî ya

Hor vecyenû horo tarî, lê lê, leminê, lê lê, leminê
Lîyef erzenû sê tîrmârî, lê lê, cîyer ra cuar surmelî ya

Waştê min a kênê şarî, lê lê, leminê, lê lê, leminê
Payîz bîyerû ez tû berî, lê lê, cîyer ra cuar surmelî ya

Awkê kaşûn wuşena, lê lê, leminê, lê lê, leminê
Kênek ha xwi ver d' şuwena, lê lê, cîyer ra cuar surmelî ya

Ez nizûn kênê kûm a, lê lê, leminê, lê lê, leminê
Zerrê mi ci ri heliyena, lê lê, cîyer ra cuar surmelî ya

DAYÊ LERO

Dayê lero lero lero
Dayê lero lero lero
Dayê lero lero lero
Zirac û borûnay mi
    Kêne şinî virsney bûnî
    Dayê lero lero lero
    Pamênd şinî virsney bûnî
    Ziracay çimsîyayay mi
Têgel dûnî fistûnûno
Dayê lero lero lero
Têgel dûnî fistûnûno
Zirac û borûnay mi
    Hot têgelûn xêlitnenî
    Dayê lero lero lero
    Hot têgelûn xêlitnenî
    Ziracay çimsîyayay mi
Vûnî "Ma kîney axûn ê"
Dayê lero lero lero
Vûnî "Ma kîney axûn ê"
Zirac û borûnay mi
    Halbiki kîney aşikûn ê
    Dayê lero lero lero
    Halbiki kîney aşikûn ê
    Ziracay çimsîyayay mi
Yêgawo pîl o filhûn o
Dayê lero lero lero
Yêgawo pîl o filhûn o
Zirac û borûnay mi
    Yo hûnî yû mîyûn di owk dûno
    Dayê lero lero lero
    Yo hûnî yû mîyûn di owk dûno
    Ziracay çimsîyayay mi

Mûnenû baykê kênûno
Dayê lêro lêro lêro
Mûnenû baykê kênûno
Zirac û borûnay mi
Ma şinî kênaya qic ver a
Dayê lêro lêro lêro
Ma şinî kênaya qic ver a
Ziracay çimsîyayay mi
Kênaya qic ma nidûno
Dayê lêro lêro lêro
Kênaya qic ma nidûno
Zirac û borûnay mi
Rizqê yay kuwari di bimûno
Dayê lêro lêro lêro
Rizqê yay kuwari di bimûno
Ziracay çimsîyayay mi
Inşallah keye di bimûno
Dayê lêro lêro lêro
Inşallah keye di bimûno
Zirac û borûnay mi
Ciyêzê yay gale di bimûno
Dayê lêro lêro lêro
Ciyêzê yay gale di bimûno
Ziracay çimsîyayay mi
Miradî yay çim di bimûno
Dayê lêro lêro lêro
Miradî yay çim di bimûno
Zirac û borûnay mi
Dayê lêro lêro lêro
Dayê lêro lêro lêro
Dayê lêro lêro lêro
Ziracay çimsîyayay mi

WENDOXAN RA

Istanbul, 12 oktobre 1999

Wendoxan û hedrekerdoxanê Vateyî rê,

Cêko ki (ke) kovara ma vejîyaya ez aye taqîb keno. Hîna raşta ey ez xiyret kena ki taqîb biko. Cêko ki Vate vejîyayo seke mi rê yew laj bibo. Ez seke ey rê "keynekan" bigêro labelê peydakerdişê "keynekanê" (wendoxanê, aboneyanê) entîkeyan zî hindasî rehet nîyo. Ë ki estî zî - yê zafine- hezar û yew hesabê ïnan esto.

Hêvîya seserran Vate ardo dinya. Madema ki no gede (doman) bi destê, bi xiyretê tayê embazanê jîyatan ameyo dinya, ma zî ganî se bikê bikê -ma kamî dest ra çi yeno- çekî (çîyekî) texsîr nêkê; wayîr bide vejîyê û nê gedeyî biciwênê, pîl bikê, pay finê. Nêki yewna hewa senêwa pay ra vindeno?

Helbet destegê ma zî wendişî reyda, vilakerdişî reyda, aboneveynayîşî reyda, nuştîşî reyda û s n beno. Ez xo ver a sozê destegî dana. İstanbul di (de) min û embazan -semedê yardımê ïnan ez wita (tîya) Erdal û Baranî rê zaf teşekkur kena- ma hetanî na game des tenî abone kerdî. Ma hetanî reyna desna tenan abone kenê û ez wita di hîris-çewres heban zî vila kena, roşena. Eyla ki ma kurdî seba ziwan û kulturê xo qalan (qiseyan) ra vîşer şînê sewbîna kar û gure bikê, ha ma rê gure! Ney eke ma vanê "sewbîna gureyê ma yê muhîmî estî, hela wa na game vindo", hinî ma û Ella!

Wita di yew mesela amey mi vîrî, meselaya "pî û lajî". Ez wazena binusa:

Pî û laj şonê palî ki xele (genim) biçînê. La laj tikê bêxîyretey keno, maney geyreno ki nêxebitîyo, vano:

-Bawo, ez şona a kişa hêgây ra çînena.

Pî vano:

-Wa bo lajê mi, şo weyra biçîni.

Beyntar (mabêñ) ra tayê wext veysteno, laj vano:

-Bawo, ez şona o pol ra çînena.

Pî vano:

-Beno lajê mi, ti zanê.

Yew deme ra pey laj ancîna mîzmîzîyeno, pî vano:

-Lajê mi, hêgây ra mevejî teber, ti kora (kotî) wazanê weyra ra biçinî.

Beyntar ra tikêna vêreno, laj vano:

-Willa bawo, ez nîweş a, ez nişna bixebitîya.

Pî vano:

-Lajê mi, eke ti nîweş î şo binê seyda dari di xo rê biqelibî (rakewe),
ney eke ti nîweş nîyî, ti û Ella!

Bîya êdê ma. Eke ma hergû yew embaz çend tumî xele biçinê (çend
aboneyan veynê), hêga di xele nêmaneno. Şima biewnê ki ma ha ciwên
kuwenê.

Haydê ma pêronî rê qewet bo!

C. ZERDEŞT

***

Diyarbekir, 3 kanûne 1999

Ilmê ekonomî di munaqeşe bîya: Eceba erjê (hêcayê, qîymetê) malan
goreyê çî beylu beno? Na mesela di tewir bi tewir fikrî amey vatis û wir
(her) fikrî rê zî babet bi babet nimûney nawniyay. Iqtisatçîyan ra tayêni
vato "erjê yew malî riyê dinya di tayn yan zî bol estbiyayışê ey ra
girêdaye yo; eke zern (altun) dinya di zaf bibîynî asin zî kêm bibîynî, o
çax zern hîna erjan asin zî hîna vay bîynî".

Nê fikrî heti tayêni vato "erjê yew çî, gorey halê kesê ki ey ra istifade
keno vurîyêno". Dinya di awe semedo ki zaf a, erjan a. Labelê yew
merdimo ki yaz û yaban di veşan-teşan bimano, ey rê yew tasa awe
heme çî ra erjayeyêr a.

Seba erjê yew malî yewna fikir zî no yo: Viraştişê yan zî peydakerdişê
ey malî di çendihey ereqê çareyi esteriyayo, tede çendihey keda polan
werîyaya, çiqas deme di ameyo meydan, kedkarî tede çiqas zehmet
werdo, ezîyet veynayo; nînan têde anî çiman ver. Goreyê nê fikrî, çîyo
ki bêzehmet û bi rehetey dest kuweno erjan o.

Nê heme hîrê fikranê corênan ra pey ma bêrî erjê kovara Vateyî ser. Kovara Vateyî, semedo ki tena bi kirmancıkî û hîrê mengan di reyê vejîyêna û hewayê (sey) aye sewbîna kovarî dinya di çin ê; semedo ki xebatkarê aye vetişê aye di pa zaf zehmet wenê, tira bol ezîyet veynenê, şew û rojê xo yew kenê û wezîyetê neyinî mîyan di xebitiyênê; semedo ki kultur û lehçeya kirmancıkî di cayo muhîm gêna, qalîkerdoxanê kirmancıkî rê muhîm a û wendozan rê çimeyîye kena, êrjê aye zaf, şima çend vajê ende zaf o.

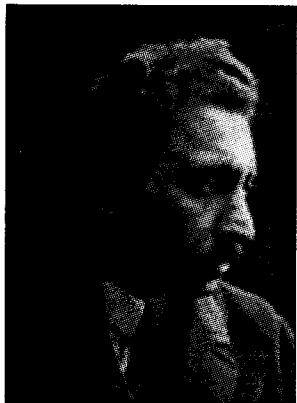
Mi mektubê xoyê verînî di nuştbi ki qandê yewkerdişê lehçeya ma zaf wendiş û nuştîş muhîm o. Merdim bi wendiş û nuştîş kemeya xo fam keno, xeletanê xo veyneno û eşkeno ïnan werte ra wedaro. Kê pey zaf wendişî lehçeyanê bînan musenê. Ewro roşnvîranê ma ser o, wendozanê ma ser o ferz o ki lehçeyanê bînan zî bimusê. No ware di wezîfe kuweno dengbêjanê (deyîrbazanê) kirmancan ser zî. Dengbêjî gama ki deyîran (lawikan) vanê, eke neqeratan lehçeyanê cîya-cîyayan reydi tekrar bikê, faydeyê ïnan ko (do) zaf bibo. Eke nuştoxê ma heme lehçeyanê ma bizanê û gama ki nusenê ïnan ra zî ıstîfade bikê, no standardizebîyayışê lehçeya ma ser o tesîro baş keno. Labelê wina nêkenê; wina kerdiş wa ewra (uca) bimano, kitabanê xo bi tirkî nusenê. Qandê çî rê? Ez vana qey wina kenê ki wa pey kitabê ïnan hîna zaf biroşiyê û hîna zaf bêrê wendiş. Sewke no fikir di yê, o wext heqê ïnan çinê yo ki verînanê ma sucdar bikê, vajê "ïnan çî rê kitabê xo ziwanê ma reydi nênuştê, çî rê ziwanê ma reydi kitabî ma nêresnay".

Ha çimanê ma ver di yo, na seserra medenîyetî di eke keso ki dewa netewîye wegirewta wina biko, şaro cahîl se nêkeno! Eke wina nêkenê, wa na dawa ra fek verra dê, wa bîlasebeb bîlaheq azê (neslê) neweyî nêxapênê, wa ïnan xoser û serbest ver dê; ê zî wa xo rê nika ra weş tirkî bander bibê û bibê kurdê tirkîqiseykerdoxî. Yewbîyayışê lehçeya ma di ehemîyetê kurmancan (kirdasan) zî esto. Ê çende lehçeya ma bimusê û giraniye bidê bere (aye), formê ki Kombiyayışanê Kirmancıkî (Zazakî) di qebul bîyê ko şarî mîyan di hîna vîşî ca bigîrê.

Serdar BEDIRXAN

DICTIONNAIRE KURDE (KURMANDJI)-FRANÇAIS* -X

Ferhenga Kurdi (Kurmancî)-Frenst-X

Celadet Ali BEDIRXAN

*Abréviations

- cf.** (confér.): comparez
etc. : et caetera (et cetera)
f. : féminin
intr. : intransitif
m. : masculin
pl. : pluriel
tr. : transitif

Suffixes

- ce** : suffixe féminin (ex. doux, **douce**)
-che : suffixe féminin (ex. frais, **fraîche**)
-e : suffixe féminin (ex. court, **courte**)
-eille : suffixe féminin (ex. vieux, **vieille**)
-ère : suffixe féminin (ex. prisonnier, **prisonnière**)
-euse : suffixe féminin (ex. joueur, **joueuse**)
-ève : suffixe féminin (ex. bref, **brève**)
-le : suffixe féminin (ex. corporel, **corporelle**)
-ne : suffixe féminin (ex. bon, **bonne**)
-se : suffixe féminin (ex. délicieux, **délicieuse**)
-sse : suffixe féminin (ex. roux, **rousse**)
-te : suffixe féminin (ex. muet, **muette**)
-trice : suffixe féminin (ex. interrogateur, **interrogatrice**)
-ve : suffixe féminin (ex. hâtif, **hâtive**)

- sevder** : sans abri, à la belle étoile
sevder man : coucher à la belle étoile
sevdert, f. : la fait de passer la nuit à la belle étoile
sevdest, f. : chasse à la perdrix faite de nuit
seve, f. : cauchemar, m.
severes, f. : nuit sombre
sevestan, f. : chambre nuptiale
sevgîr, m. : noctambule, m.
sevin, f. : pâture de nuit
sevin kirin : paître de nuit
sevnatorvan, m. : veilleur de nuit
sevnem, f. : rosée, f.
sevnivistt : rassi, -e
sevkork : albinos
sevres, f. : cf. **severes**
sevreşkt : aveugle
sevrong, f. : fête yézidie
sevsazt, f. : sérénade, f.
sevşevok, m. : chauve-souris, f.
sevtir, f. : autre nuit
sevtira dî : il ya trois nuits
sevxwîn, f. : attaque nocturne
sewat, f. : incendie, m.
sewibtn (bişewibe) : être atteint de la nielle (blé)
sewitandin (bişewittne) : brûler, incendier
sewitin (bişewite) : brûler, se consumer
Dilê min bi te dişewite. : Jai pitié de toi.
sewk, f. : éclat, m.; lueur, f.
sewk, m. : hameçon, m.
sewl, f. : flamme, f.
sewliqandin (bişewliqtne) : irriter, enflammer
sewliqm (bişewliqe) : sirriter, senflammer
sewq, f. : cf. **sewk**
sewq û semal : splendeur, f.
sewt, f. : effet, m.; influence, f.
sexitandin (bişexittne) : bouleverser
- sexitin (bişexite)** : être bouleversé
sexre : stérile
seybûk, f. : arbre de nouvel an
seydânik, f. : sésame, m.
şeytan, m. : satan, m.
şeytanok, m. : escargot, m.
şê : 1) alezan, -e 2) blond, -e
şelandin (bişeltn) : 1) plisser 2) dévaliser, dépouiller
şelihan (bişèle) : ramper
şelim, m. : navet, m.
şelmok, f. : fromage bouilli
şelo : trouble
şelo bûn : se troubler
şelo kirin : troubler
şelû : nu, e
şen (bişe) : pouvoir
şen : prospère, fertile
şen kirin : fertiliser, cultiver
şenaht, f. : cf. **şent**
şent, f. : 1) campagne cultivée 2) endroit habité
şepil : incliné, -e
şér, m. : lion, m.
şerbaz : audacieux, -se; intrépide
şérin : sympathique, agréable
şergele : brave, vaillant, -e
şest, m. : soixante, m.
şêt : fou, folle
şev, f. : cf. **sev**
şevdest, f. : 1) cf. **sevdest** 2) piège à perdrix
şevî : nocturne
şevin, f. : cf. **sevin**
şewil, f. : verger, m.
şewir, f. : conseil, m.
şewir kirin : se concerter
şewirdar, m. : conseiller, m.
şewirdart, m. : conseil, m.
şewirtin (bişêwire) : se concerter
şêx, m. : cheykh, m.

şêxant, f. : danse kurde

şıab, f. : saule, m.

şibandin (bişibtne) : cf. **şebihandin**

şibat, f. : février, m.

şibhe, f. : doute, m.

şibrı, f. : bât, m.

şida : tendu, -e; ferme

şidandin (bisidtne) : tendre

şidayt : cf. **şida**

şift, f. : rayure, f.; raie, f.

şift kirin : rayer

şiftal, m. : rameau, m.

şih : cf. **şê**

şihade, m. : toile, f.

şihar, m. : amas de rochers

şihêñ, f. : cf. **şıhtn**

şıhtn (bişîhe) : cf. **şehîn**

şıhtn, f. : 1) balance, f. 2) bruit de leau ou du vent; glapissement du chacal; hennissement

şıhtn, m. : intendant, m.

şıir, f. : poème, m.

şij, f. : pus mêlé de sang

şijik, m. : caillou, m.

şijt, f. : cf. **şij**

şik, f. : cf. **şek**

şikar, m. : pieraille, f.; terrain pierreux

şikbir : décidé, -e

şiker, m. : cf. **şikar**

şikestin (bişkê) : se casser, se briser

    Şev **şikiyaye**. : Il est minuit passé.

şikev, f. : baril, m.

şikil, m. : forme, f.; aspect, m.

şikir, f. : remerciement, m.

şikir kirin : remercier

şikirdar : reconnaissant, -e

şikirdart, f. : reconnaissance, f.

şikiyan (bişkê) : cf. **şikestin**

şil : humide

şil û şeht : paralytique

şil kirin : mouiller, humecter

şilatt : humidité, f.

şilejan, f. : erreur, f.

şilesavar, m. : blé cassé frais

şilêl, m. : seigle, m.

şilêl : vaillant

şilf, f. : lame, f.

şilih, f. : essaim, m.

şilik, f. : creux, m.

şılıka çav : la partie latérale de la racine du nez

şılıka serî : le creux de la nuque

şilt, f. : cf. **şilatt**

şilt û şepilt : déluge, m. (fig.)

şilmatik : voilé, -e

şiloke : pluvieux, -se

şilte, m. : matelas, m.

şilûke, f. : pluie mêlée de neige

şima, m. : cf. **şema**

şimadan, f. : cf. **şemedan**

şimamok, m. : cf. **şemamok**

şimboz (?) :

şimik, f. : sandale, f.

şimşad, f. : buis, m.

şimşır, m. : sabre, m.

şimti, m. : pastèque, f.

şinak, f. : arbre

şinerek, f. : arbre

şingalt, f. : sorte de fusil rayé

şingebt, f. : saule pleureur

şingel, f. : arbre

şingtı, f. : herse, f.

şinik, f. : cf. **şilik**

---

1. Celadet Bedirxanî menaya na kelime nênuşa.

şipilandin (<i>bışipiline</i>) : niveler	şıvtant , f. : baguette, f.
şipiltın (<i>bışipile</i>) : être niveler	şixre : aride, stérile
şipne , f. : terrain plat	şixt , f. : raié, f.; rayure, f.
şirage (⌚), m. : créneau, m.	şixul , f. : travail, m.
şirdan , m. : caillette, f.	şixulandin (<i>bışuxuline</i>) : faire travailler, occuper; mettre en marche, faire fonctionner
şirê , f. : maladie	şixultın (<i>bışuxule</i>) : travailler, marcher, fonctionner
şirêz , f. : résine, f.; gomme, f.; colle, f	şiyar : éveillé, -e
şirik , f. : gouttière, f.; robinet, m.	şiyar bûn : séveiller
şiringe , f. : seringue, f.	şiyar kirin : réveiller
şirik , m. : associé, m.	şiyarok , f. : cutre servant à conserver le lait
şirk bûn : sassocier	şilan , f. : aubépine, f.
şirkik kirin : associer	şilaq , f. : humeur, f.; chassie, f.
şirk , f. : polythéisme, m	şilattı , f. : cf. şilahtı
şirk , f. : clapotis de leau	şilav , f. (⌚) :
şirne , f. : groin, m.; trompe, f.; museau, m.	şilt , f. : sève, f.; jus, m.
şirt , f. : amande amère	şiltiya qelünê : culot de pipe
şiryaz , f. : végétal	şiloke : mouillé, -e; humide
şitil , f. : arbuste, m.	Dinya şiloke ye. : Il pleut.
şitilandin (<i>bışitilne</i>) : planter de petits arbres	ştn : vert, -e
şitilin (<i>bışitile</i>) : être planté	ştn bûn : pousser, prospérer
şitiyar : découvert, -e	ştn , f. : deuil, m.
şito , m. : variété de raisin	ştn girêdan : prendre le deuil
şiv , m. : cf. ştv , m.	ştn gerandin : prendre le deuil
şivan , m. : berger, m.; pâtre, m.	ştn kişandin : prendre le deuil
şivantı : pastoral, -e	ştn hilantın : quitter le deuil
şivanıttı , f. : métier de berger	ştna xwe dantın : prendre le deuil
şivanştexlik , m. : bergeronnette, f.	ştnboz : cf. ştmboz
şivanştexlinek , m. : cf. şivanştexlik	ştnne : bleuâtre
şivheştng , f. : arbre	ştnf , f. : foule, f.; multitude, f.
şivik , m. : rameau, m.	ştnok , f. : pustule, f.
şivin , m. : cerf, m.	ştp , f. : cascade, f.
şivile , f. : sentier, m.	ştpane , f. : seuil, m.
şivne , f. : herse, f.	ştpik , f. : cf. ştpane
şivne kirin : herser	
şivqelûn , m. : tuyau de pipe	

2. Na kelime weş nêwaniyêna, beno ke "şirafe" bo zî.

3. Biewnîre (nîyade) notê 1.

ştr, m. : lait, m.	şkêr, m. : 1) ruine, f. 2) pieraille, f.
ştr dan : allaiter	şkêvlatok, m. : tortue, f.
ştrê mara : végétal	şkoke, f. : poire sauvage
ji ştr ve kirin : sevrer	şo : pour
ştrant, f. : douceur, f.; confiserie, f.	şolik, m. : 1) battoir, m. 2) lavoir, m.
ştranok, f. : cf. ştrant	şonik, m. : cf. şolik
ştre, f. : jus, m.	şop, f. : trace, f.; piste, f.; sillon, m.
ştret, f. : conseil, m.	şopajo, m. : pisteur, m.
ştret kirin : conseiller	şopgerin, m. : cf. şopajo
ştretdar, m. : conseiller	şopik, f. : bâcle, f.
ştredart, f. : conseil, m.	şoqil, m. : haricot, m.
ştretkar, m. : cf. ştretdar	şoqilê çûka, şoqilê ga, şoqilê mara, şoqilê xatûna
ştretkart, m. : cf. ştredart	şor : salé, -e
ştretker, m. : cf. ştretdar	şor, m. : 1) mot, m.; parole, f.
ştrêz, f. : colle, f.; résine, f.; gomme, f.	şor kirin : parler
ştrerm : tiède	2) cf. şewir
ştrik, f. : végétal	şoravik, f. : saumure, f.
ştrin : doux, -ce	şorbe, f. : soupe, f.
şirmêj, m. : nourrisson, m.	şorbedank, f. : soupière, f.
ştro, m. : cascade, f.	şorbentsk, f. : soupe de lentilles
ştrparzûnk, f. : passoire, f.	şorbesir, f. : soupe au lait
şts, f. : 1) broche, f. 2) ştsa wezi : blé cassé gros	şorezar, f. : campagne, f.
ştsik, f. : aiguille à tricoter	şortan, m. : sorte de fromage
ştsmang : gros, -se	şostirme (¹) :
ştt : intelligent, -e; malin, -gne	şov, f. : cf. şop
ştilok, f. : marmite, f.	şovik, m. : cf. şopik
ştv, m. : branche droite; baguette, f.	şringin, f. : tintement, m.; cliquetis, m.
ştv, f. : dîner, m.; souper, m.	şringint, f. : cf. şringin
ştverê, f. : sentier, m.	ştexalt, f. : conversation, f.; parler, m.
ştwe, f. : manière, f.	ştexilandin (bıştexiline) : faire parler
ştxir : aigu, -e	ştexiltin (bıştexile) : parler
şkeft, f. : caverne, f.	ştiyar : 1) découvert, -e 2) insouciant, -e
şkefta dev : palais, m.	ştiyart, f. : insouciance, f.
şkestek, f. : fracture, f.	şuştin (bişo) : laver
şkevik, f. : tonneau, m.	şuştvan, f. : lavandière, f.
şkêndandin (bışkëntne) : briser, casser	şuxil, m. : cf. sixul

---

4. Biewnîre (niyade) notê 1

FOTOGRAFÊ SEYID RIZAYI Û TAYE DERSIMIJAN (1937)

Herçiqas ke xoverrodîşê (dîreniş) kurdanê ke 1920î ra pey (dima) bîyê, ma ra zaf ver nêbî zî belgeyê ke né xoverrodayışan ra mendê kemî yê. Mavajî ke fotografanê qaremanan û şehîdanê né xoverrodayışan ra ewro çend teneyî destê ma de estê? Zaf nîyê. Belgeyê nuşteyê ìnan bi xo zî hema hema ke çinî yê. Béguman belgeyê enasarênî (winası) muhîm i û Vate qîmetê belgeyanê enasarênan zaf zano. Hûmara 67. a kovara Toplumsal Tarihî de çend fotografê Seyid Rizayî û dêrsimijan vejîyayı. Ma na hûmare de né di fotografan uca ra neql kenî.

Nê fotografan ra yew 22.10.1937 de -yanî 15.11.1937 de îdambîyayışê Seyid Rizayî û embazanê ey ra 23 rojî ver- Xarpêt de salona mehkema de ancîyayo. Nê kesan ra hewt tenî dima îdam bîyê. Nê fotografi de rêza hîrêyine de Seyid Riza û dêrsimijêk pay ra yê, ê bînî ronîşte yî. Nameyê né hewt kesanê ronîşteyan fotografi ser o nusîyayê: Veli, Keko, Fındık, Cebraîl, Kamer, Yusufan(lı) Kamer, Hîdir; yani Welî, Keko, **Findiq, Cevraîl, Qemer, Qemerê Usivan, Xidir.** Goreyê zanayışê ma, nînan ra:

Cevraîl, serekê eşira Demenan, Cevraîl Axayê Arekiye yo.

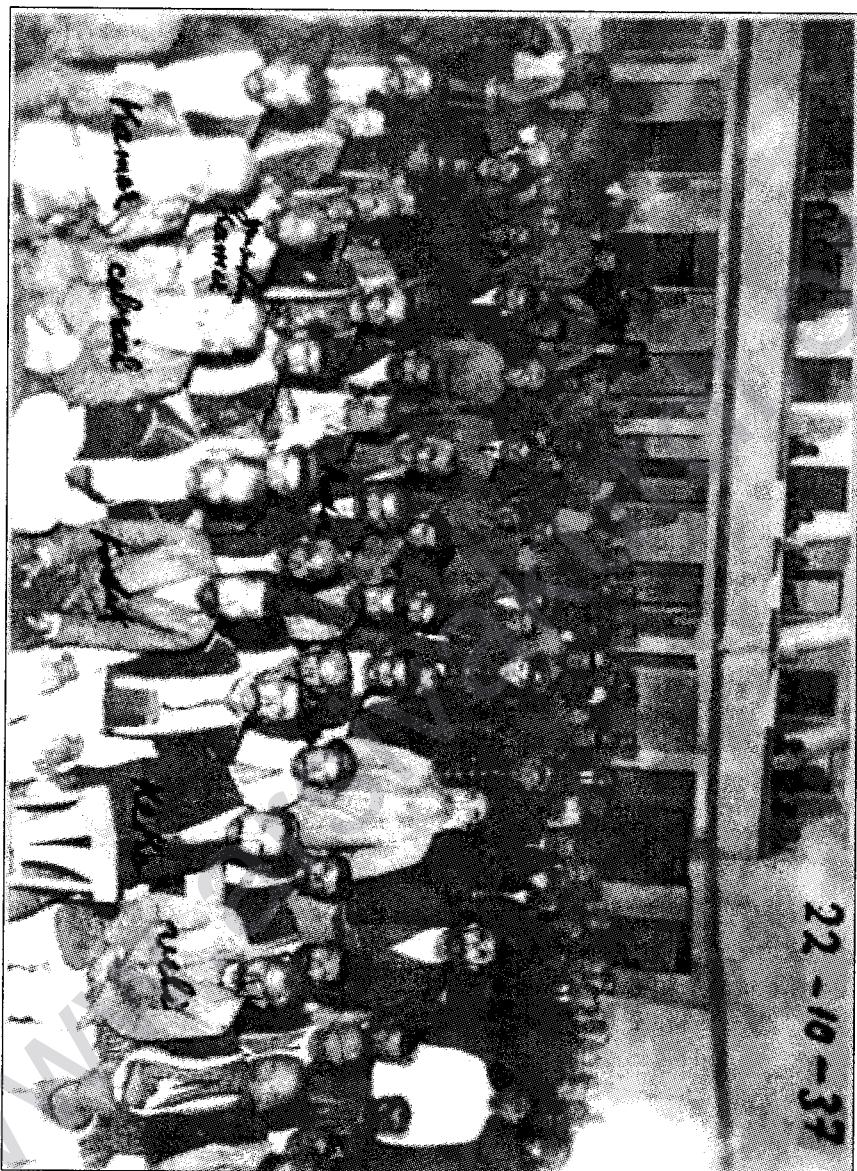
Qemerê Usivan, Qemer Axayê Usivan o.

Findiq, lajê Qemer Axayê Usivan o û 1937 de amo dardekerdene.

Qemero ke leyê Cevraîlî de, Qemer Axayê Heyderan o.

Fotografê dîyine de oyo ke vernî (ver) de orte de ronîşte yo lajê Seyid Rizayî yo pîl Şix Hesen o.

Vate

Seyîd Riza û hevalê xo Xarpet de salona mehkema de 22.10.1937

Güneş 16.08.1989

**Seyid Rıza ile 6 avenesi
dün idam edildiler**

Diğer 33 suçu ağır hapis cezalarına mahkûm oldu, 14 kişi beraet etti

Elaçık 15 (Husni) — Hükümet karlı müslümân mobalef ve hıyan cultümde suçlularına edilence de, Seyid Rıza ve arkadaşlarına da mahkûme bulunmuş ve 56 mensubu takipinde verilen idam kararının 6'ını oburuputlar.

Mazlumluğundan 11 İlâzâ mahkûm olmuş, 11 İlâzâ şerîfde de dört tane idam, çok istilâenin olduğu için hükümlülerin 7'si idam edilmiştir. 14 kişi beraet etmiş, diğerleri hâlkında mahkûmelâgî ağır hapis cezalarına verilmiştir.

İdama mahkûm olan diğer 7 kişi şunlardır:

Seyid Rıza ile oğlu Hıneyüp ve Şeyhî kahî aşıti oğlu Hasan, Seydi ve Yusuf kahî aşıti oğlu Kâmet, oğlu Fadîk ve Dâmetî aşıti oğlu Cebâlî oğlu Hasan ve Mîrîzâ Ali oğlu Aldîr,

Tunceli tyanasîn oğlunu mestah Seyid Rıza idam hükümlüne be sabab erkanın lazımlığından idam edilmiştir.

Cumhuriyet 16.11.1937

Keso ke vernî (ver) de orte de ronîste yo lajê Seyîd Rizayî

FIHRISTE VATEYI (HÚMAR: 1-10)

No fihrîst goreyê nameyanê nuştoxan (yazarlar) rêz bîyo. Her nuştoxi/nuştoxe dima nameyê nuşteyanê (yazilar) ey/aye, her nuşteyi dima zî numreyê hûmara (sayı) kovara *Vateyi* û ripeli esto. Mavajî ke 2/26 (yanı hûmara 2. a kovara *Vateyi* de, ripelê 26.).

	Humar/ripel
Abdulmuttalip Koç	
Ey Welato Delal	2/26
Dormarê Pali ra Hîre Dêrî	3/76
Çend Şîri	5/71
Xûnima Min a	6/64
Akman	
Bunda Sûç û Guna Mi Çi ye?	4/96
Ali Heyder Sever	
Dêrsimî Ser o	2/76
Raya Estemolî Ser o	3/70
Naline	4/61
Va Bo	5/65
Ê Min û Karaoxlanî	10/64
Alifheyderê Aliyê Silêmanê Xerzî	
Gula Mi	7/79
Bîrgûle	
«Vate»yi Ser o Kombîyayîş	2/92
Celadet Alî Bedîrxan	
Ferhenga Kurdî (Kurmancî)-Frensi-I	I /95
Ferhenga Kurdî (Kurmancî)-Frensi-II	2/101
Ferhenga Kurdî (Kurmancî)-Frensi-III	3/119
Ferhenga Kurdî (Kurmancî)-Frensi-IV	4/104
Ferhenga Kurdî (Kurmancî)-Frensi-V	5/94
Ferhenga Kurdî (Kurmancî)-Frensi-VI	6/82
Ferhenga Kurdî (Kurmancî)-Frensi-VII	7/97
Ferhenga Kurdî (Kurmancî)-Frensi-VIII	8/88
Ferhenga Kurdî (Kurmancî)-Frensi-IX	9/90
Ferhenga Kurdî (Kurmancî)-Frensi-X	10/84
Cemîl Gundogân	
Tayê Problemê Standardizekerdena Ziwanê Kurdkî	1/69
Kovara Vateyi û Têkiliya Lehçeyanê Kurdkî Ser o	4/49
C. Zerdeş	
Canê û Lajê Lengi	10/37
Ceko	
Rojen bi Rûmet û Ziqnawitî	1/28
Dengbêj û Şahîredê Hêca, Dewrêş Baba	3/4
Loke û Her	5/78
Cuçike	9/63
Axayê Kuzike	9/65
Çend Rojnameyanê Fransî û Ingilizî de Xoverrodayîşê Dêrsimî-I	3/114
Çend Rojnameyanê Fransî û Ingilizî de Xoverrodayîşê Dêrsimî-II	4/100
Çend Rojnameyanê Fransî û Ingilizî de Xoverrodayîşê Dêrsimî 1937-III	5/108
Dengbêj Serdar, "To Ke Xo Nas Nêkerd Kes Qiyimet To Nêdano"	4/32

Daimî Bektaş	
Bizde Gaz Kovikî Yuktur Hama Kovikê Gazi Esto	7/91
Sen Keçî Olsan!	7/92
Deniz Gunduz	
Piro de Ma Piro Dîme	6/57
Derheqê Kirmancî (Kirdkî) de Kombiyayişê Hîrêyine	2/5
Derheqê Kirmancî de Kombiyayışê Carine	4/4
Derheqê Kirmancî de Kombiyayışê Pancine	5/4
Derheqê Kirmancî de Kombiyayışê Şesine	9/4
E. Erdoxan , Qurbanê Selxvanan	7/81
Erdal Er , Birayêna Herî û Devî	5/67
Firat Çelker	
Ezraîl, Amerikan, Tirk û Kurd	4/95
Zon	4/77
Şîri	6/42
Şîri	7/46
Lajê Mi Berd	8/16
Xorto Şoresger	8/85
Cend Vateyê Varênan û Mertali	9/69
Fotografe Seyîd Rizayî û Tayê Dêrsimijan (1937)	10/89
Gawanê Kurdistanî	
Şîri	5/34
Şîri	4/75
Kurdistan	7/55
Dewanê Palîyi ra Di Deyiri	10/35
Hamdi Ozyûrt	
Vîrê Sedefa Welê Bazare ra -I	9/32
Vîrê Sedefa Welê Bazare ra -II	10/42
Harun Turgut , Veng, Pyec, Zimmeşî ra Nome û Fil	1/41
Haydar Diljen	
Nuştox, Ziwan û Şexsiyeto Neteweyî	1/64
Programandê Partiyandê Kurdan di Persa Ziwanî	4/19
Eke Kurdî Pé Fam Nêkenê, Şima Çirê Kurdkî Qedexe Kenê?	6/37
Heydo Keçanic	
Welat	9/79
Dêrsim	9/80
Almanya	10/66
Hûmanê Çiyan, Çond Vatê Derheq Kurdon Almanya di	1/58
Huseyîn Kahraman, Şanika Şini	5/62
Huseyîn Kızılarlan	
Lawuka "Erê Cên Çenê" û Sa Heyder	2/93
Lawuka Xelîl Begî	3/94
J. İhsan Espar	
Beyi Se Bena? -I	2/77
Beyi Se Bena? -II	3/50
Beyi Se Bena? -III	4/79
Gulê Meltînî	6/14
Şîri	7/33
Derheqê "Boya Welati" de	8/73
Kazim Temurlenk	
Game be Game	1/49
Meleka Memedê Xidê Rey: «Qe Diramê Ci ra Nêmend»	2/40
Kemal Unal	
Sanika Pasay û Hirê Lazonê Xo	3/85

Vate

Di Birayê Zurekerî	5/106
Ti Ke Asmênê Hotîne ra wa	5/81
"Mi To rê Hewnê Dîyo"	5/82
Kitabê Kirmanckî (Zazakî)-I	I/106
Kitabê Kirmanckî (Zazakî)-II	2/128
Kitabê Kirmanckî (Zazakî)-III	3/113
Kitabê Kirmanckî (Zazakî)-IV	5/109
Kitabê Kirmanckî (Zazakî)-V	6/95
Kitabêdo newe: Lehçeya Kurdkî Zazakî	5/76
Kitabêdo newe: Lehçeya Kurdkî Gorankî	7/88
Lerzan Jandil	
Sedserra 19ine de Halê Imparatoriya Osmanîyan û Vuriyenê nê Demî-I	2/59
Sedserra 19ine de Halê Imparatoriya Osmanîyan û Vuriyenê nê Demî-II	4/22
Sedserra 19ine de Halê Imparatoriya Osmanîyan û Vuriyenê nê Demî-III	5/37
Ziwanê Kurdkî (Dîyalekta Kirmanckî) de Zemîri 8/18	
Malmîsanj	
Kirmanckî (Kirdkî) de Suffiksî	1/81
Zewajê Gulizare yo Siya	2/95
Ferhengê Tirkî-Kirmanckî (Zazakî)-I	2/118
Ferhengê Tirkî-Kirmanckî (Zazakî)-II	3/95
Ferhengê Tirkî-Kirmanckî (Zazakî)-III	5/83
Ferhengê Tirkî-Kirmanckî (Zazakî)-IV	6/71
Kirmanckiya (Zazakiya) Motkî û Hewêli ra	6/16
Lehçeya Hewramkî (Gorankî) ra-I	I 7/4
Lehçeya Hewramkî (Gorankî) ra-II	8/33
Wextêk Diyarbekir	8/65
Kulê 38î	9/83
Belgeyê: "Kurd Kadınları Teali Cemiyeti Nizamnamesi"	10/72
Martin van Bruinessen , Kurdistanê Iraqî de Cemâtêde Qizilbaş: Şebekî ..	10/23
Mehmet Uzun	
Yew Şiîr û Yew Antolojî	1/77
Dinya Baxçe, Her Zûn û Kultur Yew Çiçek a	2/49
Alfred Nobel û Xelata Nobeli ya Edebiyatî	4/39
Yelge	6/29
"Guin Rîşa Ari Nidiyena, Este Şikyo Piya Nidusyenû"	10/4
Memê Hilkeçikî , Derheqê Dimilkîya Aksaray de	7/35
Memed Drews	
Na Ray Raya Yeweya Ziwanî ya	2/37
Wenden û Nuştena Kurdkî ser o	4/57
Memo Darrêz	
Dante û Tradisyonâ Idealistan	1/24
Şîirî	2/89
Zeli Boxlonî	5/53
Ma Derheqê Sadêq Hêdayeti di Cafer Cafernejadi di Qisey Kerd	6/4
Standardizekerdiş Kirdkî Ser o Çend Vateyi	6/66
Nuştoxiyê Kurdan û Neşrkerdiş Kitabanê Kurdkî	7/83
Mihanî Licokic	
Pîr û Pisinge	2/23
Liwe û Quling	10/67
Mikaîl Aslan	
Barkerdiş	3/93
Ez Kî Waştiya Xo ra Zaf Hes Kenû	6/36
Münzür Çem	
"Roze ve Roze Pê Ma Xapit, Hata ke Ma Qir Kerdime"	1/5

"Ez Ver va Dismenî Çok Ronênan"	2/13
Tertelê 38î ra Ma kî Bara Xo Gurete	3/35
Vilikê Verê Vare	4/66
Komara Tirkîya û Dérsim	6/44
Hewnê Newroze	7/49
Şahan Axa	9/74
Mûrad Ciwan , Nivisa Lerzan Jandılı û Zamîren Kirmancı	9/55
Nihat Eli, Sêwrega 25-30 Serran ra ver û Tanî Virameyinî	1/21
Nûredin Zaza, Astare	3/79
Osman Aytar , Wexto ki Merdim Kitabê Dr. Şivanî Waneno	1/50
Robin Rewşen , Şewe	1/57
Roşan Lezgin	
Awê Kewserî ya Areqê To	10/41
Boya Welati	8/58
Wisarî Meheredne	9/68
Serdar Bedirxan	
Gelo No Hûmay Hema Zi Weş o?	7/90
Hûmay û Pêxember Çiyê Yewbînan i?	7/90
Ê A Dele Bere Yenê	7/90
To Ebi Mozik Da Mi, Ebi Ga Mi Ra Bigîre	7/91
Serdar Roşan , To Ma Serferaz Kerdi	6/59
Seyidxan Kurij	
Çend Dêri	1/54
Nîlufer Akbal: "Lawiki Ruhê Mi Ifade Kenê"	2/27
Xerib û Nasîb	3/28
Çewligî ra Şeş Dêri	4/62
Pî û Laj, De Ina Ray Şue Pêni, Kurrî û Her	5/80
Çewligî ra Di Dêri	5/90
Rêzan: "Dêngbêjê Weş a, la Miyûnî Şari Xwi di"	5/22
Mahmut Celayir: "Ez Wazena Ê Cenêtê Vinbîyayî Hêna Vinî"	8/4
Mektubi, Qey merd?	9/81
"Qey Nê Welatî di Tarix Tim Aw Ser ra Nusîyenû?"	9/87
Çewligî ra Di Deyiri	10/78
Sven Delblanc , Zeynebi, Gulnari	1/60
Şakir Epozdemir , Meseleya Seid Elçi û Dr. Şivanî	7/56
Xecê, Hesretî Mi	6/27
Yildiray Beyazgul , Serra ke Ma Tede Tewr Cayê Nêbime	3/83
Zulfikar Tak, Meberme Markig	5/32
WENDOXAN RA (MEKTUBI)	
A. Adir, Koln/Almanya	3/109
Amir Hassانpour, North York/Kanada	6/80
Bira Zordag, Erstfeld/Swîs	4/99
C. Zerdeş/Istanbul	10/81
Deniz Gunduz, İstanbul	5/93
Hasan Ordukaya, Ankara	2/117
Hesenî Giran, Diyarbekir	3/110
Heydo Keçanic, Almanya	9/82
Mamo Cümî, Lille/Fransa	2/117, 2/117, 6/78
Mazlum Can, Stuttgart/Almanya	8/86
Necla Morsumbul, İçel	2/117
Remzan Muskan, Lüneburg/Almanya	5/92
Serdar Bedirxan, Diyarbekir	2/114, 2/115, 4/97, 7/94, 7/95, 10/82
Şahîn Beyhanî, Zurîh/Swîs	3/112
T. Şahîn, Laufen/Swîs	2/117

ALFABE

Kirmançkî (Zazakî)	Tirkî
A a	adir, asin, Almanya .....
B b	bira, ban, Bidlîs .....
C c	ca, cêr, cor .....
Ç ç	çim, Çewlig, Çemişgezek .....
D d	dest, Diyarbekir, Dérsim .....
E e	ez, Erzingan, Erzirom .....
Ê ê	êrxat, êlçi, êqbal .....
F f	hek, fariskî, Fransa .....
G g	ga, giran, Gimgim .....
H h	her, hes, Hollanda .....
I i	bin, kirmanc, solin .....
İ î	ısot, Iran, Italya .....
J j	jêhat, jan, Japonya .....
K k	kitab, kar, Kurdistan .....
L l	lal, lazut, Licê .....
M m	ma, mase, Mûş .....
N n	nan, newe .....
O o	of, oda, ordu .....
P p	payîz, Piran, Pali .....
Q q	qeleme, qumaş, Qibris .....
R r	rind, radyo, Riha .....
S s	sipî, simer, Sêwregi .....
Ş ş	şima, şes, şas .....
T t	ti, tarîx, Tırkiya .....
U u	utî, uca, ucret .....
Ü ü	ûsul, Ûrris, Ûrrim .....
V v	verg, velg, vate .....
W w	wisar, weş, welat .....
X x	xirab, Xarpêt, xurbet .....
Y y	yaban, yar, yadîgar .....
Z z	zaf, zerd, zaza .....
	adam, at
	büyük, bir
	can, cadde
	çocuk, çöp
	dal, dayı
	el, eldiven
	-
	fare, fistik
	göl, güven
	hemen, hava
	ısırmak, ışık
	iş, it
	jandarma, jimnastik
	kalkan, küçük
	limon, leke
	mavi, maya
	ne, neden
	olmak, odun
	parmak, pınar
	-
	resim, rüzgar
	serin, sarı, süs
	şışirmek, şışman
	tatlı, tavşan
	ütü, ücret
	uzak, unutmak
	var, ver
	-
	-
	yayla, yol
	zeybek, zavallı

Seyîd Riza û hevalê xo Xarpet de salona mehkema de 22.10.1937